acı
andré de richaud

ACI

andré de richaud

KAVRAM YAYINLARI

Fransız yazarı André de Richaud, 1909'da Perpignan'da (Doğu Pireneler) doğdu. Çocukluk yıllarını Nîmes'de geçirdi. Babası bu kentte tarih öğretmenliği yapıyordu. Baba 1914'te askere alınınca, ana - oğul büyükbabanın yanına, Althen-les-Plauds'ya gittiler. Babanın ölüm haberi geldi. Anne de 1923'de öldü. André, Carpentras kolejinde okudu, Aix-en-Provence'da felsefe ve hukuk öğrenimi gördü. Üniversitede yardımcı profesör olarak çalışırken, birdenbire **Acı** (La douleur) romanıyla üne kavuştu (1930). **Acı,** Fransa'da büyük bir sanat olayı olarak karşılandı, bu arada bazı tepkilere uğradı. Bu otobiyografik yapıttan çok etkilendiğini söyleyenler arasında Albert Camus de vardır. André de Richaud üniversiteden ayrılarak kalemini değerlendirmeye girişti. Romanlar, şiirler, oyunlar, denemeler yazdı. Ancak alkol tutkusu bir süre sonra başarılarına gölge düşürdü. Artık ondan bir şey beklenmiyordu. Yeni bir atılıma girişti, 1965'de otobiyografik yapıtı **Je ne suis pas mort**'u (Ölmedim) yayımlandı. Bu yapıt ona Nimier ödülünü kazandırdı. André de Richaud, 1968'de dünyaya gözlerini kapadı.

Bu roman, savaşın açtığı yaraları anlatır. Savaş, her dokunduğu yerde vakitsiz ölümler, yasak aşklar, iyileşmez yalnızlıklar bırakıyor. Doğa düzeninde bir insanın bir insanla sevişmesi olarak beliren şey, toplum düzeninde bir insanın düşmanıyla sevişmesi olarak belirebilir. Düşman dediğimiz şeyin bizim kadar güzel olabileceğini görmezden gelmek zorundayızdır. Birbirine her gün biraz daha ters düşen bir anneyle bir oğulun savaş yaşamında gelişen acılarını anlatan bu yapıt, yaşanmışı korumaya çalışan herhangi bir otobiyografik roman olmaktan çok, insanın varoluşsal açmazlarına inen, insan dünyasının derinliklerini filozofça kavramaya çalışan bir incelemedir, bir bilgi kitabıdır.

KAVRAM YAYINLARI : 2
ROMAN VE HİKÂYE DİZİSİ : 1

Dizildiği ve basıldığı yer : Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. İstanbul.
Baskı tarihi : Ağustos 1976. Kapak düzeni : Ferit Erkman

ANDRÉ DE RICHAUD

ACI

Çeviren
Afşar TİMUÇİN

Kavram Yayınları

Ata İşhanı, No: 203, Cağaloğlu - İstanbul

Savaş düzeni sessiz sessiz sürüyordu. Köyde her şey dingindi. Köy cepheden bütün bir Fransa'yla, dingin ormanlarla, sessiz köylerle, bomboş yollarla ayrılmıştı. Köy bırakılmışlığını yaşıyordu, yollarını yabani bitkiler sarmaya başlamıştı. Çeşmelerin üstünde eskiye göre daha çabuk bitiyordu yosunlar. Pas, alanın ortasındaki fıskiyede dalgalı geniş lekeler oluşturmaktaydı. Sanki artık insan yoktu burada, bu yokluğu gösteren bin işaret vardı. Özellikle bir köyün lüksü sayılan şeyin yokluğu: Café-de-France kapalıydı. Yollarda, el arabasını iten bir kadına, omuzunda diren taşıyan bir genç kıza raslanıyordu. Bekçinin anası mektupları dağıtmaktaydı.

1914 ağustosunda erkekler kadınlarından ve çocuklarından birdenbire ayrılmışlardı, Fransa'nın küçük bir köşesinde toplaşmak üzere. Buranın ateşi onları kendine çekiyordu. Kadınlar köyde çocuklarıyla ve hayvanlarıyla başıboş kalmışlardı. Savaş bir yıldır sürüyordu. Kadınlar kocalarını üç aydan üç aya görmeye alışıyordu artık. Kendi haline bırakılan köy de kendince değişmişti. Birkaç günlüğüne cepheden gelenler evlerini zor tanıyorlardı. Hoşça kalın yanyana uzanan tarlalar, koca dut ağaçları.

Artık ağaçlar budanmıyordu, ölü yapraklar dolduruyordu dereleri. Avcılar daha azdı, dallar kuşlarla da-

ha da doluydu. Dediklerine göre, Fransa'nın kuzeyinden bazı kişiler, topa tutulunca, gelip bu mutlu, bu sessizlik ve barış dolu Provence'a sığınmışlardı.

Yollarda kaldırım taşları arasında otlar daha kalındı, çünkü halkın sert adımlarla yürüyen yarısı çekip gitmişti. Irmaklarda daha çok balık vardı belli ki. Daha az bakım gören tarlalarda saban izleri daha taşlı gibiydi. Top ateşinden kaçıp bu günçş ülkesine mi gelmişti bu taşlar? Kim bilir. Bir yanda dünya insan aklının son buluşlarını kullanırken, burada bitkiler, kuşlar ve taşlar erkeklerin bırakıp gittiği göyü ele geçiriyordu.

Yeryüzünün son köyüne benziyordu bu köy. Bırakılmış...

BİR

Köyden birkaç yüz metre ötede, okulun yanıbaşındaki sessiz villada Thérèse Delombre oturuyordu. Evin yanından Sorgue ırmağı akıyordu. Evi kocaman ağaçlar bakışlardan korumaktaydı. Bir sıkıntılı hava, bir yalnızlık havası kül rengi duvarların çevresinde dolaşıp duruyordu. Bu ev yere düşüp dağılmak istiyor gibiydi. Ağır bahçe kapısına varan keçiyolu ottan geçilmiyordu. Islaklığın kemirdiği duvarların alt yanında kalın bir yosun tabakası yayılıyordu. Paslı demir kapının önünden tek tük insan geçerdi. Bu kapı yıllar yılı açılmamıştı. Damın üstünden çok daha yükseklere uzanan dallar güneş saatini gün ışığından saklıyordu. Önyüzdeki on beş pencereden yalnız üçü açıktı. Madam Delombre'un yemek salonunun pencereleri.

1914 ağustosunda, yüzbaşı sefere gidince, Madam Delombre buraya geldi, oğluyla, savaşın sonunu beklemeye. İyice yerleşmemişti, savaşın çok sürmeyeceğini düşünüyordu. Büyük tahta sandıklar yarı açık yarı kapalı kaldı uzun zaman, karanlık giriş aralığında. Sonra sandıktakiler yavaş yavaş gerçek yerlerini almaya başladılar, büfede, dolaplarda. Birkaç ay sonra sandıklar tavan arasına gittiler, artık yolculuğa hiç çıkmayan kardeşlerinin yanına. Her şey yerine yerleşince, Thérèse Delombre şehirde oturma umudunu yitirince, kocasının

ölüm haberini aldı. Yalnızlıktan, yaşadığı yerin acılı havasından gevşemişti. Darbe şiddetli oldu ama kısa sürdü. Oğlunun saçlarına gömülüp sekiz gün ağladı; sonra tek başına ne yapacağını düşünüp dururken, çocuk kızamık çıkardı.

Çocuk yataktan çıktı, zayıflamış, büyümüştü. Thérèse Delombre hemen hemen unutmuştu yüzbaşıyı. Gelecekte ne yapması **gerektiğini küçük** hastayı görmeye gelen kadınlar bir bir anlattılar ona: bu karanlıkta ölene dek yaşayacaktı, Georget'si için...

Durumun dokunaklılığından heyecana kapılıyordu. İyilik ve yüreklilik **romanlarının kahramanı** gibi duyuyordu kendini.

Kocası yaşarken, köyün kadınları Thérèse'i pek sevmiyorlardı. Yumuşak ve ölçülüydü ama, dükkânlarda pek görünmemişti. Ne de olsa bir *baş*'ın karısıydı. İzinli gelenler düşmanın rütbelilerden çok erleri öldürdüğünü söylüyorlardı. Köy kıskanıyordu onu. Kendisine yöneltilen düşmanlık ona acı veriyordu. O, bundan kaçınmak için, ortalıkta görünmemeye bakıyordu. Bu tutumu yarayı azdırmaktan başka işe yaramıyordu. Onun daha genç ve varlıksız zamanını bilenler, gururlanmış olduğunu söylüyorlardı.

Yüzbaşının öldüğü öğrenilince (şom ağızlılar onun katılığı yüzünden bir fransız kurşunuyla öldüğünü fısıldıyorlardı ya, bu hiç bir zaman doğrulanmadı), Thérèse Delombre'un köy karşısındaki durumu değişti. Elbiseleri öbür kadınlarınkinden daha derli toplu da olsa, kapkaraydı. Kıskançlıklar bu yas rengi üzerinde toplanıyordu. Uzun süre yanında tutabilmek için, oğlunu Carpentras kolejine yazdırmadı, ilkokula verdi. Bu da onun sanıldığından daha az *mağrur* olduğu üzerine söylentilere yol açtı. Yavaş yavaş onun bütün niteliklerini or-

taya çıkardılar. Ciddi ve temkinli bir kadındı, ayine gitmese de. Bu ülkeyi kendilerine bir doğum yeri, bir aile, bir soyadı verdirecek kadar zorlayan bu bilinmez özellikli yabancılardan hiçbiri onun evinin yolunu sormamıştı. Mahpusluğu bura kadınlarının hoşuna gidiyordu. O az çıkıyor, çok okuyordu. Haftada iki kere okulun paslı kapısını iterken görülürdü. O sıra kitaplıktan aldığı iki üç kitabı göğsüne bastırırdı.

Okuldan çıkan oğlunu almaya gitmiyordu, çocuk eve gelebilmek için bir alanı geçiyordu yalnızca. Yaz günleri kapının önünde, şezlonga uzanır, kışın camekânın arkasında kitap okur, böylece oğlunun cılız kolunda çantasını taşıyarak, çocuklar arasında itilip kakılarak gelişini seyrederdi.

Yüzbaşı öleli altı ay olmuştu. Çok kolay omuzladığı yalnızlık ona ağır geliyordu. İlk zamanlar bir anlamda oyun oynuyordu kendi kendine, ama yorgunluk kapıya çabuk dayandı. Yalnız olmaktan bitkindi, kendini iyilik komedisine adamaktan da bitkindi. Günler geçip giderken o susup kalıyordu. Evin boş ve büyük odalarında giyinirken geçmişteki yaşayışını hatırlıyordu. O sıradan ve düz yaşayış ona gün geçtikçe daha çekici, daha yaşanılası görünüyordu. O günlerin tadını yeterince çıkaramamıştı, kızıyordu kendine. Belleği ona, yaşamına oracıkta son vermeyi kabul etmesine yetecek kadar çok mutlu anı göstermiyordu: bu yüzden, Georges okuldayken, kendine kapanıp, uzun uzun ağlıyordu. Her sabah, donuklaşmış aynada, bir gün öncekine göre daha yıpranmış bir yüzle karşılaşıyor, yüzünü aynanın soğuk camına yapıştırıp uzun süre düşlere dalıyordu. Gözyaşları birdenbire boşanıp aynada koşmaya başlayana kadar.

Çocuk açısından, tenin ilk taçyapraklarıydı gün ışı-

ğına çıkan. Çocukların aşağılayıcı bir kundak yada meme anısı atar gibi sekiz yaşında bir yana bıraktığı bu sığınma ihtiyacını George hâlâ sürdürüyordu. Çünkü bundan böyle bir erkeğin kollarına dokunamayacak olan anne elleri onun taze bedeninden ayrılmıyordu. O, annesinin yüzünden, sık sık gözyaşlarıyla ıslanan bu yüzden başka yüz bilmiyordu. Yalnızlığı seviyordu, bir de sessiz oyunları. Kendi yaşındaki çocuklarla birlikte olmaktan hoşlanmıyordu. Saatler saati kurdelelerle, dantellerle eyleniyordu. Temiz ellerini kadifede ya da ipekte dolaştırırken dilini arzuyla dudaklarında gezdiriyordu. Yüzbaşı onu böyle kaşları çatılmış, gözleri tasayla kararmış görse, oğullarını kız gibi pısırık yetiştiren annelere verip veriştirecekti. Ama yüzbaşı Delombre savaşta ölmüştü. Karısı, kendi arzusu ve acısı adına, onun verdiği çocuğu kendi gibi sinirli ve dengesiz yetiştirmekteydi.

IKİ

Bir yaz akşamıydı. Bütün köy çeşmenin yanında toplanmıştı. Alaca karanlıkta, taştan sıralara oturmuş adamların sesleri duyuluyordu. Bu yarı karanlıkta, ot minderli sandalyesine yığılmış olan bakkal kadınla cigarasının ucu akşamı aydınlatan kasap seçiliyordu. Bu ciddi insanlar savaş üzerine fikir yürütmeye çalışıyorlar, almanca sözcükleri aşağılayıcı bir biçimde söylüyorlardı. Madam Delombre, kapısının önünde bir şezlonga uzanmış, oğlunun başını dizlerine dayamış, düşünüyordu. Bir acılı hava dolaşıyordu yüzünde. O, bu havayı gizlemeye çalışmıyordu. Çünkü kimseler yoktu ortalıkta. O sıra biri geçti.

— İyi akşamlar Madam Delombre, nasılsınız?

Sıçrayarak uyandı sanki.

— Ah, afedersiniz papaz efendi, tanıyamadım sizi.

Papaz iki dakika sonra kız kardeşine şunları söylüyordu:

— Şu Madam Delombre aklı başında kadın. Ah bu savaş! Otuz beşinde var yok, dul kaldı zavallıcık.

Bu iyi yürekli köy papazı, üstündeki rahip elbisesiyle, Thérèse'in kafasında, gözyaşı dökenlerin ağdalı kuramlarını değil, çıplak erkeklerin ve cin çarpmış kadınların dansını bozduğunu bilmiyordu. Oğlunun dizlerine ağırlık veren başı bir koca adam başı oluyor, cı-

lız bacakları uzuyor, kararıyor, Thérèse'in pazar günleri top oynayışını seyretmeye gittiği genç adamların bacakları gibi sertleşiyordu. Thérèse artık kafasındaki takıntıdan kurtulamıyordu. Zihni açılıyor, kafası hayallerle doluyordu. O masum kitaplar bile onda en kötü düşünceleri uyandırıyordu. Aynanın karşısında soyunurken uzun zaman hareketsiz kalıyordu. Yüzünü oburcasına oğuşturuyordu. Yanında kendisini istediği gibi sevebilecek bir yaratık görmeden ölecekti. Bu yaratık bir kadın bile olabilirdi. Aynayla başbaşa kalışı arzusunu kamçılamaktan başka işe yaramıyordu.

Akşamları üstünü değiştirirken, yataktaki oğluna:

— Duvardan yana dön, diyordu.

Oğlan bilmediği bir gizliliğe yakınlaşmış gibi kızarıyordu. Annesinin sesi öylesine acılı, öylesine bunaltılıydı.

Salonda bir sehpanın üzerinde, yüzbaşı Delombre'un bir spor yarışmasında kazandığı bronzdan küçük bir atlet heykeli vardı. Bu atletle bu umutsuz kadın arasında garip bir aşk koyuldu. Heykelin boyu yetmiş beş santimden uzun değildi. Çıplaktı heykel. Thérèse Delombre gözlerini kısıyor, onun küçük omuzlarını okşuyordu. Çılgın ellerinin altında, küçücük bir yürek katı ve kara bir göğsün içinde çarpmaya başlıyordu. Kadın salondan gözleri ıpıslak, yanakları alev alev çıkıyordu. O zaman oğluna atılıyor, onu öpücüklere boğuyordu.

— Dünyada tek sevdiğim değil misin sen benim?

Çocuk, bir aşk kukları gibi, annesinin okşayışlarına hiç direnmiyordu. Rhône yöresinde akşam oluyor, sonra tepelerin üstünde gün ışıyordu, bir kişi bile çıkıp gelmiyordu ötelerden... Her gün biraz daha kızgınlaşan bir güneşin altında Thérèse tutkudan kuruyup kalıyordu.

Ev, zengin at tüccarlarının toplayabileceği cinsten gülünç mobilyalarla doluydu. Beğeniye vurulmadan, gel-

diği gibi kalmış eşyalar. Salonda örme bir koltuk vardı. Duvarda koca bir resim asılıydı; altında yaldızla «Guérin-Boutron çikolatalarının armağanıdır» yazılmış olmasa, bu koca resim bu kadar çirkin görünmeyecekti. Pencereler küçüktü, hava nemli ve cansızdı. Bu ev bu koca ağaçların altına öylesine yerleştirilmişti ki, Comtat'nın sıcak güneşi ona hiç bir zaman dokunamazdı.

Çocuk bu hüzün ve aşk havasında büyüyordu. Güzelliksiz nesnelerin ve ağına düştüğü bir annenin yanında. Genç adamların karnında, yüreğinde, iliklerinde gizli şeylerin oluştuğu bu yaşta; havayı elektrikleyen bir yağmur akşamının, kanayan bir dizin, anlatılan bir masalın kasları ve bezleri ölümüne etkilediği bu yaşta; çocukların akıntıya kürek gittiği bu yaşta, oğlan ele geçirilip tutkunun yoluna sürülmüş, gönlü aşka, acıya yönelmiş. Hiç içmediği ama tadını sezdiği bir suya susamış bir dudak gibi. Çocuk, annelerin *yeni yetmelik* yaşı dediği dönemden önceki döneme giriyordu (anneler bu yeni yetmelik sözüne düşündükleri en derin anlamı vermekten çekinirler); çocuk, vücudun gizli yerlerinde ilk kılların kımıldandığı, son sinirlerin yayıldığı bir çağa giriyordu.

Bu görünmez dönüşüm içinde dünya renk değil ışık değiştiriyordu. Nesneler oldukları gibi kalıyorlardı ama, dokunduğu her şeyi aydınlatan bir ateş ruhu da bedeni de sarıyordu. Georget Delombre, sıcak bir çalılık gibi yanıyordu ne zamandır. Ama bu ev karanlığa adanmıştı. Bu yaşta çevrenin donuk ve cansız görünmediği olmaz pek. Aile, büyülü sayılan bir dünyanın ortasında çok iyi bilinen küçücük bir adadır. Kitaplar, renkli gazeteler özlenen serüvenleri ışıl ışıl anlatır. Her çocuk kuşağı resimli kitaplar okur, bu kitapları bir önceki kuşak onun için yazmıştır. Savaş çocukları dünyayı öğrenmek için çamur renkli gazeteler okudular, bu gazetelerde siperler donuk ve yağmurlu umutsuzluklar içindeydi; resim-

li dergilerde yeşil (alman askerlerinin üniformaları) ve kırmızı (herkesin kanı) baskındı.

Yüzbaşı Delombre öleli beri dul karısı savaşla ilgilenmez olmuştu, ama gazete dalgası öylesine güçlüydü ki —bedeniyle acı çekmeyenlerin acısının uyutulması gereken bu dönemlerde— ona kadar ulaşıyordu. Yemek salonundaki masanın üstü erkeklerin ölümünü, kadınların çektiği çileyi, Alsace'lıların zor durumunu, kesilen ağaçları anlatmakla bitiremeyen yayınlarla doluydu.

Çocuklar en çok kullanılan sözcükleri bilmiyorlardı ama, gazetecilerin sık sık kullandıkları «vandallar, kırımlar, kurbanlar» sözcüklerinin anlamını biliyorlardı. Küçük George, herkes gibi, bu iğrenç sayfaları okumayı öğreniyordu. *J'ai vu*'nün yada *L'Illustration*'un son sayfasını açınca, örneğin «ayin sırasında öldürülen bir papaz»ı görüyor, korkuya kapılarak annesinin kollarına sığınıyordu. Kadın uzun zaman oğlunun yanan soluğunu yüzünde, ateş gibi kolunu göğsünde duyuyordu.

Gönlündeki tutkuyla körleşmiş olan Thérèse, yanında böyle zengin, böyle açgözlü bir duyarlığın gelişmekte oluşundan korkmuyordu. Çocuk uzun öğle sonlarını eski kumaşlardan giysiler yaparak yada kitaplığı karıştırarak geçiriyordu. Kadın alt katta bir şeyler dikiyor, oğul her on beş dakikada bir bağırıyordu:

— Anne, orada mısın?

— Buradayım, diyordu kadın.

Oğlan yalnızlık oyununu sürdürüyordu. Kadın cevap vermekte biraz geç kalsa, oğlan basamakları dörder dörder iniyor, gözleri faltaşı gibi açık, yüzü solgun, evde kendini bir saniye yalnız duymanın korkusuyla ölecek gibi oluyordu ve elini bir işe sürmeden annesinin dizi dibinden iki üç gün ayrılmıyordu. Bir anlık boğuntu onu bir hafta tembelleştiriyordu. Kadın, tavaranasına çıkınca, birkaç garip kitabı açılmış ya da ipek par-

çalarını, eski dantel parçalarını yerlere saçılmış buluyordu.

Kış akşamları, kuzey rüzgârının getirdiği kanlı hayaletlerin başlarını pencere kanatlarına dayadığı düşünülünce, küçük lambanın çevresinde gerçek bir dram oynanıyordu. Çocuk okuldan dörtte çıkmıştır, akşam çoktan bastırmıştır. Kuzey rüzgârı alanın çevresinde uğultuyla dönüp durmaktadır. Çocuk pelerininin yanlarını bir türlü göğsünde kavuşturamıyor. Kendisini korkutmaktan korkunç bir haz duyuyordu. Karanlıkta öbür ışıkların arasından kendi evinin yeşil ışığını seçiyor, sonra rüzgârla sürüklendiğini duymak için gözlerini kapıyordu. Karanlık onu sallayan soğuk elleriyle koyuluyordu. Rüzgârın orgları hep birden çalıyordu. Aulnes kralını dinliyordu çocuk, ama babasının kollarında değildi. Bu eşsiz masal çocukluğunun ilk günlerinde söylenmişti ona. O da bu gizli büyüyü yüreğinde saklamıştı. (Yüzbaşı Delombre'un temiz bir bariton sesi vardı, bu ses hayatının son yıllarında içkiyle kavrulmuştu ama, gene de güzeldi.)

Saat dörtten sonra üç adam sınıfı süpürürken, onun hazzı ve korkusu kat kat artardı. Çünkü okuldan çıkışta karanlık daha yoğunlaşır, daha çabuk koyulurdu.

Yüzünde koşuşturan bir yaprağı, bir rüzgâr demetinin pantalonunda yükselişini duymak hoşuna giderdi. Karanlığın ağına düşmüş olan koskoca boş alanın ortasında, bu büyülü krallıkta, hiç korkmazdı. Ama kapının yanına gelince, ışığın görünmesi onu gerçekle yüzyüze getirirdi. O zaman, peşine hayaletler takılmış gibi, dişlerini takırdatarak eve dalardı.

Anne çocuğunun duygulu ve tedirgin oluşunu olağan buluyordu. «Zamanıdır» diyordu. Haklıydı da.

Bu alanı, hep sularında sürüklenir gibi olduğu bu ırmağı geçmeyi beklerdi bütün gün; çıkıştan önceki coğrafya dersinde, bilinmedik ülkelerin adları söylenince,

büyülü yerlerin resimleri gösterilince, büyüye doğru gizli bir hazırlık başlardı. Eve döndüğünde gözleri her zamankinden daha parlak olurdu, ama bir kitap almak için karanlık salona gitmeye yanaşmazdı.. Üstünde mum meyvalarla dolu bir tas bulunan şu masayı şu örme koltuktan ayırma işine benzemeyen güzel bir iş yüklüyordu karanlığa. Onun gözünde karanlık gizli bir ülkeydi, insanı ince ince okşayan ve parmaklarını saçlarda gezdiren sihirli varlıklarla dolu bir ülke.

Yemeğin başlangıcında uslu uslu otururdu annesinin karşısında, ama yemeğin sonlarında hep annesinin kollarında olurdu.

Yemekten sonra, lambanın çevresinde gece oturması başlardı. Başbaşa otururlardı ya da alanın soğuk havasını taşıyan birkaç komşu çıkagelirdi. Bu soğuk hava az sonra sobanın sıcağında ve kahvenin hoş kokusunda erirdi. Kapı çalınınca Madam Delombre, George'a:

— Git aç, derdi.

Konuklar yerleşince, Madam Delombre, kömürün az bulunduğu o dönemde, hoş geldiniz demek istercesine sobaya bir şeyler atardı. Gelenler Madam Gardet ve iki kızıdır . gülünç bir özenle giyinmiş, koca iskeletler. Köyün delikanlıları onlara «loche» adını takmışlardı («loche», Comtat'da bulunan sakallı bir küçük balıktır). Madam Gardet yüzbaşının ölümünden ötürü komşusunu avutmaya çalışır, seferin ertesinde duyduğu bir sözü, «ölülerin yakınları güvenlerini sonuna kadar yitirmemeliler» sözünü yorumlardı. Ölü sanılanların çoğu ölü değildi. Madam Gardet sözünü şöyle bağlardı:

— Göreceksiniz, Madam Delombre, beklenmedik şeyler olacak, beklenmedik şeyler.

Kızlarının koruyuculuk ettiği erlerden sözederdi sonra. Onları hiç görmemişti ama, elbet seçkin kişilerdi. Biri savaş patladığında Rennes'de öğrenciydi, çok de-

ğerli bir gençti kuşkusuz. Öbürü Toulouse'da bir garajda tamirciydi, mühendis sayılırdı.

Yapı oyununun üstünde uyuyakalan çocuk ve sakarinli kahvesini yudumlayan anne yaşarlığı doğrulamasa, bu bayağı ve tiksindirici sahnenin bir roman kahramanları ülkesinde geçmekte olduğu söylenilebilir. Ormanda dar bir yolda kovalanan bir hayvan gibi serseri serseri dolaşıyordu kanları damarlarında. Bu ormana, deriden bir sınırla herkese kapatılmış olan bu bedene yalnız aşk işler, onu yalnız aşk aydınlatır.

Gitme vakti gelince —yaklaşışı küçük bir tedirginlikle sarkaca vuruşundan çok önce duyulan vakit; kuzey rüzgârının kol gezdiği bir havada yürümek zorunda bulunanın sıcak köşesinden kalkma vakti— kadınlara güle güle desin diye çocuğu uyandırırlardı. Kıvırdığı koluna uzun süre yaslı kalan yanağı kırmızı ve sıcak olurdu. Madam Gardet'nin kızları onun bu yanağını öperlerdi. Tepeden tırnağa uykuluyken, öbür yanağını uzatacak gücü olmazdı. Biraz bir şey içerdi, gözleri bulanık olurdu. Annesi onun sevişme sonrasında bir erkeği andırdığını düşünürdü. Kadının yüz çizgilerinde anlatılmaz bir acı bütün haz belirtileriyle karışırdı. Kadınlar gidince kedi aralığa kapatılırdı, çünkü bir gün bir kedi kızgın sobaya yaklaşmış, uzun tüylerini yakmış, acıyla sıçrayınca perdeleri ateşe vermesine kıl kalmıştı. Bu kazadan beri Delombre'ların bütün kedileri ateşin uzağında tutulurdu.

Çocuk uyurgezer gibi çıkıyordu merdivenleri, yarı uyur yarı uyanık. İki yatağın altına da bir göz attıktan sonra —bu davranış bütün Delombre'ların yaşamına girmişti, ama kaynağının geçmişte nereye dayandığı bilinmiyordu— yarım kalan uykusuna yeniden dalardı çarşaflar üstünde. Bu sırada, sırtında küçük bir titreme duyardı bir kere daha, çünkü yatağın altına gizli bir varlık saklanmıştı, gözlerini ona dikmişti.

Güzel bir günde Almanlar köye geldi. Alman tutsaklarının üzüm bağlarında çalıştırılmak üzere Nesquière çiftliğine getirileceği duyulunca, köyün yaşlı kadınları korkuya kapıldılar. Savaşla ilgili bütün görüntüler gözlerinin önünden geçti. Ürküntüyle bekliyorlardı o günün gelmesini. O gün geldi.

Bir gün öğleden sonra, yanlarında koruyucularıyla büyük alanı geçtikleri görüldü. Her camın ardında, ağzı meraktan açık bir kadın başı seçiliyordu. Adamlar başları yerde yürüyorlardı...

Carpentras yakınlarında, Serres köyünde bir tutsak kampı vardı. Onları, buradan, başlarına bir çavuş koyarak, beşer altışar kişilik topluluklar halinde, tarım işleri için bölgenin çiftliklerine dağıtıyorlardı. Tarlada yaşam kamptakinden çok daha hoştu. Tarlalara efendiliğini bozmayanları, yaşı ve rütbesi uygun olanları gönderiyorlardı.

Tutsaklar genellikle ellerini ne işe yaratacaklarını bilmiyorlardı. Çiftlik avlularında tutsakların muhafızlarla iskambil oynadığı görülüyordu. Bazen, monoklünü bütün serüvenlerden korumayı başarmış koca bir Alman, koca bir çınarın dibine yatıp, Lessing'in bir çevirisinden Fransızca çalışıyor ya da *Géorgiques*'ten tarım işleri öğreniyordu. Bunlar varlıklarını, genellikle, çiftçi

kadınlara vermek üzere akdiken toplayarak gösteriyorlardı. Burada kalmakta, kendilerini unutturmakta çıkarları vardı. Tavuklar ve hindiler arasında, güvenli köylülere, Almanya'nın soğuk inceliğini sunuyorlardı. Bu adamlardan hiçbiri kaçmaya yeltenmedi.

Başlangıçta gardiyan bu üç almanı sıkı tutuyordu; ama yavaş yavaş, sigara paketleriyle, pipolarla, giysilerle aptallaşarak o ciddi adam dizginleri gevşetti. Düşmanlıkların sonunu (bu deyim kullanılıyordu) sabırla bekleyen Almanların sık sık Sorgue kıyısındaki otlara uzandıkları görülüyordu. Başbaşa kaldıkları zaman bile Fransızca konuşmayı kural haline getirmişlerdi. Bunu hem Fransa'nın bitkilerine ve sularına saygılı olmak hem de Fransızcalarını geliştirmek için yapıyorlardı. Fransa'nın her şeyine derin ve geniş bir aşkla bağlanmışlardı. Kuzey rüzgârını, Provence kuşlarını, her şeyi, onlara düşman olduğu bildirilen her şeyi sevmek istiyorlar ve bu sevgide başarılı olduklarını duyuyorlardı.

Fransız bülbülünün —alman efsanelerinde geçen bülbülün kardeşidir— dilinden anlıyorlardı. Güneşlenirken bura insanları kadar mutluydular, ağaç gölgelerinin kokusu onlara da düşmanlarına da yeterdi.

Köy insanlarının onları bağrına bastığını söylemek yalan olur. Gelişlerinin ilk günlerinde yoldan geçerlerken mırıldanmalar oluyordu. Ama yavaş yavaş köylüler Almanları yollarda görmeye alıştılar. Burada oluşları, küçük gazetenin yaydığı «Almanların sırtlarında bağaları vardır, solukları zehirlidir, Almanlar canavara benzer» gibi inançları dağıttı.

Bir süre köyde görünmemeye baktılar —cesaretleri yoktu—, ama bir ay sonra yüreklendiler. Tütüncü dükkânından tütün almaya geldiler. Küçük kız önceleri tezgâhın arkasına saklanmaya çalışıyordu, sonraları onlara hizmet etmekten, kendisine hiç de çirkin olmadığını söy-

lemek isteyen anlaşılmaz sözcükleri dinlemekten mutlu oldu.

Durmadan sigara, kartpostal, pipo satın alıyorlardı. Üçünden ikisi yakışıklı, biri sevimliydi. Bir sineği bile incitmek istemedikleri görülüyordu. Gençtiler.

En yakışıklılarının adı Otto Rülf'tü. Öbür ikisi onun kolayca gölgelediği yamakları gibiydiler. Otto iriydi, kumraldı, geniş omuzlu ve dar kalçalıydı, kirli ve soluk ceketi gençliğin parıldadığı bir vücudu ortaya koyuyordu. Söylentiye göre büyük bir aileden di. Öbürleri ona, aile durumuyla pek açıklanamayan, ama yakışıklılığından gelen bir saygıyla bağlıydılar.

İkincisi ciddiydi, esmerdi. Apaydınlık gözleri, sonbaharda Prusya tarlalarında dalgalanan yumuşak ışıkla yıkanmıştı.

Üçüncüsü çirkindi, yüzünde yara izi vardı —anlaşılan öğrenciydi—, yüksek sesle konuşuyor, sek içiyordu. Üçünün de canı çok sıkılıyordu.

Pazarları, kilisenin arkasında, gençlerin futbol maçını seyretmeye gidiyorlardı. Top dışarı kaçınca, kahkahalar atarak topu ortaya göndermek için çekişiyorlardı.

Böylece, öğleden sonra, iki üç kere, bir düşman toprağında yalnız olmadıklarını duyuyorlar, kendi ülkelerinin çayırında kendi yaşıtlarından çocuklarla top oynar gibi oluyorlardı.

Üçü de, kuzey rüzgârının estiği günler, saha kenarında ayaklarını yere vurarak yan yana duruyorlardı. İyi havalarda, top seyretmeye gelen kadınlar ve kızlar arasında, alçak sesle konuşarak ciddi ciddi dolaşıyorlardı. Yaslı bir kadın yanlarına yaklaşınca utançla uzağa kaçıyorlardı.

Herkes onları sevimli buluyordu. İzinli gelen erlerle ahbaplık ediyor, cepheden haber soruyorlardı; çiçekli yollarla ayrılan, dünyadan belli bir yeri olmayan, kötü niyetli insanların elinde oradan oraya silkelenen yer-

lerden haber soruyorlardı. Bazen izinli bir erin geldiği tepeyi hatırlıyorlardı; düşman askerleri bu tepeyi korkunç bir yer diye anlatmaktaydılar.

Başlangıçta her üçüne de alman diyorlardı. Sonradan, büyüğü, üzgünü, çirkini diye ayırdılar. Daha sonra, onların yanında çalışır göründükleri çiftçi kadının oğlundan adlarını öğrendiler, ama bu garip adları biraz tuhaf bir hazla söylüyorlardı: Otto, Frédéric, Oswald. Almanlar yavaş yavaş ülkenin adamları haline geldiler. Yollardan ve ormanlardan sonra insanlar da onları hoşgörmüştü. Düşmana lânet etmeden savaşın sonunu iple çeken köylülere benziyorlardı. Düşmanlar birbiriyle kardeş olunca, savaşın sürmesinde bir anlam yoktu. Kocaların, oğulların, babaların bu ovalık ve barış dolu topraklara dönüşü biraz uzamış görünüyordu onlara.

Martta, bir pazar sabahı, güneş kilisenin arkasında parlıyor, rüzgâr esiyordu. Althen-Clup, Sporting d'Entraigues'le bir dostluk maçı yapıyordu.

Kuzey rüzgârının altın renkli solgun bir güneş altında kıyasıya estiği bir öğle sonuydu genç. Vücutlar bir ayna gibi donmuş derinin altında sıcacık görünüyordu. Saha kenarında az kişi vardı, yan yana dikili selvilerin siperine sığınmışlardı. Uzun gri kaputlarıyla otlara uzanmış olan üç Alman oyunu seyretmekteydi. Arkadaşları aynı saatlerde aynı biçimde uzanmış, düşmana silah sıkıyordu. Üçü de iyi ve kötü çıkışları aynı çığlıkla karşılıyorlardı. Kalabalık birden silkelendi, bir hücum oyuncusu yaralı bir kuş gibi sızlanarak yere serildi, otlara yapışıp kaldı, o sırada çevik kuşlar topluluğu saçıldı.

Oyun durdu. Çocuğu saha dışında bir yere taşıdılar. Yarası hafifti ama, oyunu sürdürebilecek gibi değildi. Bileği gözle görünür şekilde şişmişti. Almanlar oyuncu topluluğuna yaklaştılar ve sakatlanan çocuğa bir rom şişesi uzattılar.

Takım kaptanları tartışırken çocuğun giyinmesine

yardım edildi. O sırada Althen-Club'ün kaptanı —belediye başkanının oğluydu, cılız ve güneşten kavrulmuş bir Provence'lıydı— kendisine hava vermek için kollarını kabartarak ve omuzlarını kaldırarak üç Alman'a doğru yürüdü, içlerinden birinin sakat oyuncunun yerini almak isteyip istemediğini sordu.

Pek sünepeydi, gözlerine inen saçlarını düzeltmek için elini kaldırdı.

Almanlar bakıştılar. Üçü de oyuna hevesliydi, ama Oswald ile Frédéric parmaklarıyla en irileri, en güçlüleri olan Otto'yu gösterdiler. Sevindi Otto. Birden soyundu, sakat oyuncunun pırtılarını giyindi. Böylece, açık havada, yarı çıplak, ne zamandır ilk defa, gençler arasında dans ede ede koştu.

Çocuklar hiç bir şey demeden onu aralarına aldılar, ama az sonra gördüler ki müthiş bir oyunu var.

Ulusallığının bütün izleri silinmişti, topa koşturup duran koca çocuklar arasında yabancılığı belli değildi. Ama, göğüs göğüse gelindiği sıra, onun yanına düşen, arkadaşlarınınkine benzemeyen bir ter kokusu duyuyordu...

Oyundan sonra, birlikte sıcak şarap içmeye gittiler. O günden sonra Café-de-France'ta Althen-Club faal üyelerinin adları bulunan defterе, Jacques Rigal, Antoine Chanu gibi parlak adların yanına, pek de okunmayan üç ad yazmışlardı. Öyle ya, ilkokulu bitirebilmiş bir sekreter için onların adını yazmak kolay değildi.

DÖRT

Böylece, köyde barış sürüyor, Madam Delombre da kendi acılı yaşamını ve yalnızlığıyla yıkışmasını sürdürüyordu, gittikçe büyük insan haline gelen ve annesinin sevgisinden uzaklaşan küçük oğlanı sıkı sıkı tutmaya çalışarak, onu Carpentras kolejine vereceği günleri korkuyla düşünerek. İyice anlıyordu kadın: oğlu o günden sonra kendisi için yok olacak, o zaman kendisi de kökten yok olacak. Çocuğun üzerinden saatler geçsin istemiyordu. George yaşlandıkça, ona bağlı olarak kendisinin de yaşlandığını duyuyordu. Onu sevindirmek için «Senin Georget nasıl da büyümüş» diyenler, onun yüreğine bir hançer saplamış oluyorlardı.

Bu boğuntu gülünç biçimler alıyordu: oğlan berberden dönüp menekşe kokulu küçük mavi boynunu annesine öptürürken, kadın şöyle diyordu: «On beş gün daha büyüdü.»

Kapının yanında, duvarın üzerindeki dört küçük çizgi oğlanın büyüyen boyunu gösteriyordu. Kadının yüz çizgileriyle eşleşircesine.

Kadının bedeninde kan, payını her gün biraz daha zorbalıkla isteyerek dolaşıyordu. Yenik ve tasalı kadın, bir yara gibi sızlayan yüreğini taşıyarak, kendinden utanarak, ama ruhunu en yakası açılmadık yazılarla azdırarak aylaklık ediyordu. Gördüğü erkeğin erkeklik or-

ganını düşünmekten kendini alamıyordu. Yalnızca aşkı, aşk oyunlarını, tutkunun verdiği acıları düşünüyordu. Çılgınca *seviyordu.* İkinci gençliği yapışıyordu yakasına. Oğlunu severek, oğlunu sert okşayışlarla sevmeye çalışarak kurtulmaya çalışıyordu bundan. Ama, açık açık demese de, çocuk onun için bir adamdı artık. Annenin aşkına böylece az çok çamur bulaşıyordu. Birine güvenebilmek, birinin öğütlerini dinlemek isterdi. Köyde hiç kimse onun çektiği acıyı bilmez gibiydi. Kocaları savaşa giden öbür kadınlar ne yapıyordu acaba? Geceleri, köy evlerinin içini görüyordu, bu evlerde her zaman tozlu bir fanusun altında, portakal çiçeklerinden bir taç, bir şimşir dalı duvara asılmış olurdu. Bu evlerde konsolun mermerine ya da dolabın aynasına yanan vücudunu —kendisinin de yaptığı gibi— dayayan bir kadın bulunurdu. Gecelerini bu kocasız kadınlardan biriyle paylaşmak geliyordu aklına. O sıra, lambanın parlak ışığında, ruhuna inanılmaz bir istek yayılıyordu.

Yarın, Léonie, terzi kız, çalışmaya gelince...

Ne var ki, doğan gün onun bu sarhoşluğunu dindiriyordu. Gecenin alevleri, başında ve kalçalarında acı veren bir kül yığınına dönüşüyor, o gene Léonie'nın, yanakları kırmızı lekelerle dolu o küçük kızın yüzüne bakmaya cesaret edemeyen Madam Delombre oluyordu. Akşama kadar da Madam Delombre olarak kalıyordu.

Yüreği yerinden sökülüyordu o sabah. Her anne heyecan duyar bundan, heyecan duymuştur. Pek az erkek, yüzünü al al eden bu utanç anını silmiştir geçmişinden. Erkekler bu anı yürekleri sızlayarak duyarlar. Çünkü o erkekliğin ilk belirtisidir.

Georget, erkeklerden çok kızlarla oynuyordu. On yaşındaydı. Annesi bunda hiç bir kötülük görmüyordu. Küçük oğlan tavanarasında Lucette'le istediği gibi

eğleniyordu.

Bakkala gitmeden önce Madam Delombre gidişini çocuklara duyurmak istedi. Çocuklar tavanarasındaydılar. Yukarı çıktı ve saat dokuzun bol ışığında, eski kitapların ve tozlu mobilyaların arasında iki çocuğu birbirlerinin gizli yerlerine masum masum bakar buldu.

Duru bakışlarında hiç bir arzu yoktu. Çocuk elini ciddi ve ağırbaşlı duran kızın karnında gezdiriyordu. Parmaklarının arasında yumuşaklığı duymak için elini aynı biçimde kürklerin ve kadifelerin üstünde de dolaştırırdı.

Madam Delombre elindeki zembili deli gibi yere attı. Öfkenin verdiği körlükle oğlunu azarladı, kıza da bir tokat aşketti. Georget, süklüm püklüm, kıpkırmızı, mutfağa indi. Kız evden kaçtı böğürerek.

Madam Delombre'un bacakları tutmaz olmuştu. Odasına gitti, yastığa kapanıp var gücüyle ağladı. Dişinin biri oğlunu elinden alıyordu işte. Bu olayı o böyle görmekteydi. Evet, hep böyle olurdu işte...

Oğlan birkaç ay içinde koleje gidecekti, arkadaşları onun annesine verebileceği aşkı paylaşacaklardı. Mektuplarında ya da pazar günleri eve geldiği zaman konuşmalarında şu ya da bu kişinin varlığına katlanmak gerekecekti. Bazen, arkadaşlarından birini eve getirecekti, tatilin birazını geçirsin diye. Evin iki odası vardı, onlar birlikte yatacaklardı. Tahta perdenin yanında uzun süre birbirlerine kız hikâyeleri anlattıklarını duyacaktı.

Çarşaflar üzerindeki iki ergin bedenin sıcaklığını düşünüyordu. Oğlanların yanak yanağa uyuyuşunu. Büyüğü —güzel yüzlü Georget'nin hep kendinden kuvvetli arkadaşları olacaktı— yatakta koca yeri kaplayacak ve sert bacaklarını oğlanın dizlerine dokunduracaktı. Güzel bir günde Georget arkadaşını geneleve götürecek ve örneğin «Koca Gauthier» derken ne demek istediğini annesi anlayacaktı. Kör edecekti gözyaşları. Yastık ıpıs-

lak olmuştu. Yüzünü çarşafa gömerek acısının ellerine bıraktı kendini.

Ona hep, Yüzbaşı seni aldatıyor, derlerdi. Bunu çok zaman o da sezerdi. Her seferinde gösteriş için ağlardı biraz. Ama şu an, oğlunu tavanarasında küçük kızla bastıralı beri, kıskançlığın bütün işkencesini çekiyordu. Bakkala gitmek istiyordu şimdi. Hıçkırmaya başladı. Gözyaşları dinginlik veriyordu. Alnının altında kanadığını duyduğu beyninin ateşini alıyordu gözyaşları. Acısı çok derindi.

Oğlan kapının yanına oturmuş, başını eğmiş, parmaklarını titretip kedinin patikleriyle oynayarak hıçkırıkları dinliyordu. İlk olarak acı veriyordu annesine ve ne yapması gerektiğini bilmiyordu.

Annesini her ağladığında avutmaya çalışırdı, acısının nedenini bilmeyişinden biraz sıkıntı duyarak. Kadın bir yandan hıçkırır, bir yandan «baban.. baban...» derdi.

Oğlan pek bir şey sormazdı. Canına yandığımın savaşı! Bir ses, kulağına, ağlaman gerek derdi. Ağlardı oğlan. O zaman annesi, ödevinin oğlunu ağlatmak olmadığını düşünerek toparlanır ve onu kucaklardı. O zaman Georget dinginleşirdi, bir o yanağından bir bu yanağından gözyaşlarını kurulardı. Gülmeye başlardı. Ama bugün annesi «baban.. baban.» demiyordu.

Bu sefer onun yüzünden acı çekiyordu. Herhangi bir karar almadan, kedinin ayaklarını bıraktı, dudakları titreyerek uzandı, ağlaman gerekir diye bir ses duymadan, hıçkırmaya başladı.

Kadın aşağıya inmek ve her şeye rağmen yemek hazırlamak zorunda kaldı. Oğlan annesinin yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu. Bu sessiz yemek, öfkeli bir anne ile utangaç bir çocuk arasında değil, eşit iki insan arasında paylaşıldı. Birbirini seven bir kadınla bir erkek, biri öbürünün ihanetini ortaya çıkarmış iki insan

arasında. Havada kasırga kokusu vardı. Konuşmuyorlardı. Zamanın akıp gittiğini duyar gibiydiler. Oğlan annesinden bu kadar sevgi görebilmek için biraz yaşlı, kadın gönlünde gürleyen aşkı dindiremeyecek kadar kör. Zamanın geçişi üzerine sezgileri öylesine canlıydı ki, bir de baktılar saatin sarkacı durmuş.

BEŞ

Kendini bilen okur ne anlatmak istediğimizi çoktan anlamıştır. Biraz saf ve araştırma konusunda tembel okuyucu anlattıklarımızdan daha bir şey çıkaramadıysa, izin verin onu bu bölümün doruğuna götüreyim, ona bu kitabı derinlemesine göstereyim.

Ağaçlar ve zeytinlikler arasında, dingin bir köydeyiz. Pırıl pırıl bir ırmak köyün çevresinde sıçrayıp duruyor. Akşam koyuluyor. Eğer şu maddi gözlerimiz ruhumuzun gözleri kadar iyi görüyorsa, Dantelles de Baumes'un üstünde kristal tepeleri göreceğiz, savaşı kızıllaştıran büyülü suların şırıl şırıl aktığı tepeleri (hekimler bu sulara içme diyorlar).

Bütün Comtat'da nisandı. Bu toparklar kış mevsiminin buzlu kınından çıkıyordu, dipdiri ve apaydınlık, damları gece çiğleriyle yıkanmış olarak. Doğa ne kadar çabalasa da, her şey üzgün ve umutsuzdu.

Üç aydan üç aya izinli gelen erler geçtikleri yollardan cephenin kanlı ve efsane dolu çamurunu getiriyorlardı. Çok az kalıyorlar ve çok konuşuyorlardı. Barış insanlarına *acı*'larının büyüklüğünü tattırmak istiyorlardı. En şatafatlı sözleri hemen hemen hiç anlaşılmayan bir biçimde söyleyerek savaşın durumunu tartışan yaşlı kadınların sesleri duyuluyordu. Savaştan önce hemen hemen hiç bir şey okumayanlar, çocuklarının mektup-

larını sökebilme kuvvetine, şimdi her şeyi kolayca okur olmuşlardı.

İnsanlığın ilk ilkyazı kadar güzel bir ilkyazın geldiğini görmemekten daha acı ne vardır. İlkyaz, insanın yakınmaları ve yaraları karşısında hem kör hem sağır, kimsenin dönüp bakmadığı yaprak yığınlarında çıtırdayıp duruyordu.

Kulak öbür çıtırtılara uzanmıştı.

Kuşların şarkıya durduğunu görecek, otların bittiğini duyacak vakti yoktu kimsenin. Alanın kıyısındaki küçük evde, doğrudan doğruya gözle görülmüş olan büyük suçu konuşmadı hiç biri. Anne oğlunu göz ucuyla süzüyordu. Onun gözleri nasıl yorgunsa, çocuk da epeyce bitkindi. Bir gün, yoldan geçen Entraigues hekimi Mösyö Fauriel'i çağırdı Madam Delombre. Sakallı ve suratsız adamın yanında Madam Delombre genç kız gibi kalıyordu. Oğlu konusunda söze nereden başlayacağını bilemedi. Bir süre sözü dolaştırdıktan sonra —hekim onun güçlüğünü görerek eğleniyordu— hekime kaygılarını açtı. Koca adam bir kahkaha attı.

«Aman sayın madam, siz hiç hekimlerin kötü alışkanlık dediği şeylerden sözeden kitapları okumadınız mı? Ah, ah! Hiç bir şey yok, sayın madam. Ya da, daha çok, yaşamın bir yanı bu. Yapılacak bir şey yok. İsterseniz bir kuvvet ilacı verebilirsiniz. Başka ilaç gerekmez, Önce, işin önemini büyütüyorlar. Anormal insanda bunlar hastalık sayılır ama, şükürler olsun, Georget'niz anormal değil ki. En iyisi, biraz azarlarsın, biraz korkutursun, olur biter. Ah, ah! Şarkı ne der sayın madam, biz bunların hepsini yaptık der. Onu kendi yaşından bir kıza takılırken gördüyseniz, demek ki yaman bir tilki olacak. Babası gibi. Ne dersiniz? Gidin getirin bakalım bana şu haytayı...»

Toplamakla bitirilemeyen ürünün zenginliğine bakılırsa, toprak da savaşa alışıyordu. Bundan daha verimli bir dönem görmedim ben. Binbir otun bittiği yollar çiçeğe boğulmuştu. Nicedir budanmayan çınarlar duvarların üstüne saldırmıştı. Doğa ipinden boşanmış, yeşil köpükler saçar olmuştu.

Savaşmaya giden adamlar, sessizce ölüyorlardı birer birer. Onların yatakta inleyişini, öksürüşünü, kan kaybedişini görmeyen analar ve karılar, tahtakurusuna karşı tütsülendiği için çokça kükürt kokan bu yaz odalarında, büyük tiyatro jestleriyle, «hayır, olamaz» diyorlardı ama, bal gibi oluyordu işte... Acı bile giz dolu binbir şeyin sertleştirdiği yüreğe pek bir şey söylemiyordu.

Bununla birlikte, bir sabah, buraların cepheye pek uzak olmadığı anlaşıldı (böyle söylüyorlardı). Bir akşam, ateşten kaçan insanlar çıktı geldi. Café-de-France'ın iskemlelerine yerleştirildiler. Yorgunluktan ölecek gibiydiler. İnsanlar onları pazarda hayvan seçer gibi seçiyordu. Uzun gece yolculukları boyunca yüzleri kaplayan ekşi ter kokuları içinde, top mermilerinin parçaladığı yırtık pırtık, dökütü, cansız giysiyleriyle, kahve duvarlarını kaplayan içki afişlerine çılgın gibi bakıyorlardı. Ağızlarını açtıklarında, dillerinin kaba ve az anlaşılır olduğu seziliyordu.

Soluğu alkol kokan kirli ve iğrenç bir kadın, belli bir memnunlukla, bir obüs parçasının sakatladığı kırmızı ve kanlı kolunu gösteriyordu. Köy kadınları bu insanların kızılımsı sarı kollarına bakıyorlardı. Gündüz yıkanmış olanların parmakları arasında, kalkerli sudan kalma bir çeşit pudra duruyordu.

Salonun ortasında, gaz lambasının altında, Madam Delombre, kolunu oğlunun boynuna dolamış duruyordu. Herkesten önce o seçecekti. İyilik etmek için köyde ilk sırayı almasına izin veriyordu durumu. Georget uzaklardan gelmiş olan, kulaklarında belki hâlâ top sesleri çınlayan, gözleri göçmen vagonunda geçmiş gece yolculuğundan çok çiftlik yangınlarının, göğün yükseklerinde patlayan bombaların ışığıyla kıpkırmızı kesilmiş olan çocuklara merakla bakıyordu. Annesi ona çocukların hangisini eve götürmek istediğini sordu. Çocuklara baktı baktı oğlan, genç bir kadının dizlerinde uyuyan sarışın bir küçük kızı seçti.

Küçük kız surat asarak uyandı ve kendisini annesinden ayırmak istediklerini öğrenince insandışı bir sesle bağırmaya başladı. Uykulu insanlar alınlarını «iş başlıyor» derecesine kırıştırıyorlar ve köyün insanlarına düşmanca bakıyorlardı.

Madam Delombre elinden geleni yapıyordu; annesinin kucağından inmeye razı olması için küçük kıza çok şey sözvermek zorunda kaldı. İki çocuk ve Madam Delombre eve doğru yollandılar.

Derken gece bastırdı. Postanenin köşesindeki fener koca alanı tek başına aydınlatıyordu. George büyülü krallığını bir kere daha geçiyordu. Annesinin eli George'un çenesindeydi. Kendisine takılıp duran rüzgârdan ana sıcaklığı iyice koruyordu onu. Karanlığın içinde sürüklenip gidiyordu çocuk. Belki de savaşın bitimine kadar yanlarında kalacak olan bu kızla ne yapacaktı? Boğuntu içinde soruyordu bu soruyu kendisine. İlk ola-

rak annesi bir başkasının yanağını öpecekti. Masada bir başka ses kendini duyurma hakkına sahip olacaktı. Küçük kızı kıskanmıyordu şimdilik. Bu yabancı insana karşı içinde beliren duyguyu, bugüne kadar hiç duymadığı o duyguyu bilemiyordu. Ona bakıp kalmak hafifçe acı veren bir gereksinmeydi. Kendini onun gözleriyle görülmüş duymanın bulanık korkusuyla karışık. Ayaklarının altında küçük taşlar kayıyordu. Savaşta atların nalları altında kıvılcımlar saçan taşları düşünüyordu. Küçük kızın varlığıyla büyülenen bu alan, uyuyan bir savaş alanı oluyordu. Alev alev yanan duvar parçalarının çöküşünü görmüştü kız. Parçalanan evden eşyanın dışarıya fırlayışını. Yaşarlığı uzun ve kapkara bombardımanlarda yanmış otlar üzerine saçılan insanların ve hayvanların böğürdüğünü duymuştu. Savaşın büyüsünü varlığından uzaklaştırmayı bilemiyordu kız.

Küçük kız Madam Delombre'un kollarında uyukluyordu. *Kartal yavrusu*'nu annesinin kollarında dinlemişti George. Savaşta öldürülen hayaletler acılarını haykırmaktaydılar bu şiirde. Bu pek sıradan şiir ruhunu sarmıştı. Her ağacın dibinde su isteyen bir ses buluyordu. Sırtından küçük titreyişler akıp gidiyordu. Serüven rüzgârıydı geçen.

Oğlan, lamba ışığında, yorgunluktan uyuşup kalan kızın yüzünü daha iyi görebildi. Kız, uykudan salyaları akarken, adının Olga olduğunu söyledi Thérèse'e. George kızın bütün davranışlarına dikkat ediyordu. Kirpiklerini birbirine yapıştıran parlak sıvıya merakla bakıyordu. Gözlerinin kızarmış olduğunu sezdi. Yeni bir varlık giriyordu yaşamına. Bu aç ve yoksul surattan etkilenmişti.

Yemekten sonra odaya çıktılar. Kızın masada dinen gözyaşları merdivenin karanlığında yeniden başladı. Thérèse onu George'un yatağına yatırdı. Parlak bir şurup gibi kalın bir ışık lekesi oluşturan idare lambasının bulunduğu yerde uzun uzun hıçkırdığı duyuldu kızın.

YEDİ

Ertesi sabah, beyaz mobilyaların ve kocaman kara haçın zor seçildiği odada uzun beyaz bir ışık çizgisi bitkin düşmüş aydınlığı darmadağın edince uyandı George.

Yatağını kıza vermiş, annesiyle yatmıştı. Kadının soluğunu boynunda duyuyordu. Uyuyan küçük kıza bakıyordu. Çarşafı biçimleyen ince yapısına bakıyordu kızın. Çıplak koluna, vücudunu çevreleyen kumral saçlarına bakıyordu. Kızın göğsü, gittikçe açılan alacakaranlıkta düzenle inip kalkıyordu. Oğlanın fal taşı gibi açılmış gözleri uyuyan küçük kızın üstündeydi. Kirli kolu pembe yatak örtüsüne düşmüş olan küçük kızın. Oğlan, yanıbaşında annesinin soluğunu duyuyordu. Çılgınca bir istek ona kalkmasını, yoldaki ağaçları ve güneşi görmeye gitmesini söyledi. O güneşin bir ışığı aynalı dolabın bir yanına düşmüş, halıya küçücük bir ebemkuşağı çizmişti. Terin oluşturduğu boğucu hava ve odaya yayılan aselbent kokusu, ona, bu sessiz yerden çıkmak, büyük ağaçların altında şarkılar söyleyerek danseden büyük ırmakları, savaşla alt üst olmuş tarlaları görmeye gitmek isteği veriyordu.

Dünya onun gözünde patırtıdan ve yıkımdan yapılmıştı. Bu ev yeryüzünde dingin ve sessiz ne varsa kendine almıştı. Kapının ötesinde gecenin karanlığı onun büyülü alanını doldurmuyor muydu? Pırıl pırıl eski püs-

küleriyle dolu tavanarası göklerde değil miydi? Ağzında çok derin bir uykunun acımsı tadı vardı. Güneş ışığı, şimdi, yavaş sesle söylenmiş bir söz gibi tatlı bir aydınlıkla dolduruyordu odayı. Başını küçük kızın önce kolunda, sonra da kocaman açılmış kırmızı gözünde gezdirdi. George kendi üstüne çakılan bu katı, korkunç, ölü gözden ürktü. Topuğuyla annesinin dizine hafifçe vurdu, uyansın diye. Kadın karşılık vermeyince, kulağına seslendi önce alçak sesle, sonra yüksek sesle.

— Anne, anne?

— Ne var?

Kadın bir iç geçirdi ve gözlerini açtı. Annesini ne diye uyandırdığını bilmiyordu. Korkmuştu belki de. Ağzını annesinin kulağına iyice dayadı, usulca «Kıza bak, bize bakıyor...» dedi.

Madam Delombre küçük yatağa doğru döndü. O da gördü kendisine bakan gözü. Oğlan hiç kıpırdamıyordu. Kız uykuda gibi soluk alıyordu. Kadın bu ne biçim iştir diye düşünmekteydi. Yatakta, bakışını çocuğun bakışından ayıramıyordu. Georges'un elini tuttu, «Galiba bir gözü camgöz» dedi.

Bu söz üzerine oğlan neden olduğunu bilmeden hıçkırmaya başladı. Madam Delombre, göğsünden akıp geçen koskoca damlaları duyuyordu. Oğluna neden ağladığını soruyordu. Oğlan ter döküyor, hıçkırıklarını boğuyordu. Islak dudakları soluğunu kesiyordu. Kızın camgözlü olduğu fikri ona ağlama isteği vermişti. Her sakat yaratık ona korku verirdi. İnsana durgun gözle bakan, ölü gibi bakan sokur insanlar onu hasta ediyordu. Bu küçük kız önce hoşuna gitmişti. Ama şimdi, korkunç sakatlığını bildikten sonra, onun yüzüne bakamayacaktı.

Madam Delombre oğlunu uzun uzun kucakladı. Kalktı, onu kızdan uzak bir yerde giydirmek için mutfağa indirdi. Bu iş biter bitmez merdivende hızlı bir koşu işitildi. Kız, kapıda geceliğiyle, çıplak ayaklarıyla gö-

ründü. Bilmediği bir odada bir başına kalmaktan korkmuştu. Renkli cam gözü dosdoğdu önüne bakarken, sol gözü korkudan ışıl ışıl parlıyordu. Yüzünü yıkayacağı sıra gözü usulca yuvasından çıkardı ve masanın üstüne koydu. George bunu görmeye dayanamadı, bahçeye koştu.

Küçük kız sinsi bir şeydi. Madam Delombre'un sorduğu sorulara alt dudağını şişirerek tek heceli sözcüklerle karşılık veriyordu. Thérèse kızı başına sardırdığına pişmandı. Aşktan ve vücuttan başka bir şey düşünmeyen Thérèse, oğlunun bu kızla, Hoffmann'ın masallarından fırlamışa benzeyen bu kızla yan yana yatmaya alışmasını olmayacak bir iş gibi görüyordu.

Oğluyla başbaşa yaşamak ona ağırlık veriyordu. İyiliğinden çok bu yüzden dert etmişti başına bu küçük *sığıntı*'yı.

Kendisini tutkunun elinde yaşlanarak ağırlaşmış bir makine durumuna getiren kaygılarını giderecek bir oyalayıcı aramaktaydı.

Zaman zaman vücudunda kanının kaynadığını duyuyordu. Kocasının anısı yüreğinden ve aklından silindikçe, bedeninin sanrıları daha kesin, daha büyük oluyordu. Papazla ve köyün sofu kadınlarıyla dosttu ama, kiliseye hiç gitmiyordu. Büyük aşk gereksinmesine inanç içinde bir çıkış yolu bulabilmek için pek geniş değildi hayali. Biri, taşı gediğine koyup, ayine neden gitmediğini sorsa, din eğitimi görmediğini söylüyor, aklı başında insanların yaptığı gibi «Tanrı insanlara birbirlerini öldürme hakkı vermemeliydi» diyordu. Bu suçlama ona dinginlik veriyordu. Ve meraklı kişi —bu kişi çok zaman Madam Gardet olurdu— iç çekerek şunları söylüyordu o zaman:

— Ah, onu söylemek istemedim Madam Delombre, ama hepimiz ona inanmak zorundayız.

SEKİZ

Küçük kız bu evde yaşamaya çabuk alıştı. Ama George onun donuk gözünden uzun zaman korktu. Tavanarasında oynarlarken, camgözünü çıkarması için yalvarıyordu kıza, tir tir titreyerek. Küçük kız bir eliyle önlüğünü tutuyor, öbürüyle gözkapağına bastırıyordu. Göz birden fırlıyor, önlüğün üstünde parıldıyordu. Oğlan bu kaygan cama dokunmayı seviyordu. Çocukların bulduğu yaramazlıkları kim sayınakla bitirebilir? George'un kendisini sevmediğini anlayan Olga ona bu küçük hazzı vermekten mutlu oluyordu (oğlan için büyük bir sevinçti bu). Anne evden gidince, kız iki eliyle eteğini dizlerine yayıyordu, oğlan dünyanın bütün görünüşlerini yansıtır gibi gelen bu camı düşürsün diye.

George artık tavanarasındaki cıncık boncukla, soluk kumaşlarla eğlenemiyordu. Savaş resimleriyle dolu gazeteleri de okumuyordu artık. Küçük kız onun tek dünyası olmuştu. Ama, öğretmeninin etkisiyle, onda babasının anısını buluyordu.

Yurdu savunmaya gitmiş köylüler olmaktan öte bir şey olmayanların kara gömlekli yetimleri arasında, herkesin de söylediği gibi, en büyük ölüye o sahipti. Öbürleri sonunda, rasgele öldürülmüşlerdi. Yüzbaşı Delombre düşmanca öldürülmüştü, çünkü Fransa için ölmekle görevliydi. Sınıfta, Alexandre'ın, Turenne'in büyük *yüzba-*

şılar oldukları söylenince, George içinde garip bir gurur yükseldiğini duyuyordu. Tarih kitabının üstündeki mermer Alexandre heykeline bakıyordu, gözleri oyuk, güzel kolları parlak, bacakları güçlü heykele. Derken, ayağında donuyla, buram buram içki kokarak «Ey büyük değerler...» diye haykıran Delombre'un anısı taştan, dingin bir gölgeye, ciddi ve duru bir ölüye bırakıyordu yerini, *sülbünden geldiği* ölüye. (Tarih kitaplarını yazanlar, prenslerin ve kahramanların çocukları için bu deyimi kullanmazlar mı?)

Kız merdivenin ilk basamağında gözünü kırparak boncuk dizerken, Madam Delombre oğlunun kulağına «Onu hiç kıskanmıyor musun?» dedi.

Oğlan omuzlarını silkti ve gülerek baktı annesine. Anne bu çok erkekçe tavırdan sıkıntı duydu. On beş gündür bu evdeydi Olga. Hiç gürültü etmedi, sindi kaldı. Evde hiç bir değişiklik olmadı. Gene de Thérèse kendini iyi hissetmiyordu. İki çocuk seven bakışlarla bakışıyorlardı. Madam Delombre birine «Şu sıralar size gelmek istiyorum» dese, ertesi gün, kızın bakışlarından yüreklenmişe benzeyen George, dizleri üstüne yükselerek, annesine, umursamaz görünmeye çalışan ama arzuyla dolu olduğu sezilen bir sesle, verdiği sözü hatırlatıyordu.

— İda'ya gidecektin, oğlunun kazağı için?

Kadın, bu iş acele değil, İda'nın oğlu henüz izinli gelmedi, onun kazağını örmek için çok vakit var falan diyordu. Bir saat sonra oğlunun üzgün olduğunu seziyordu. O zaman, uzun fildişi şişlerini, üstünde üç renkli horoz bulunan örme zembili alıyor, okulların arkasından geçen dar keçi yolundan İda'nın çiftliğine yollanıyordu.

Eylül ortalarıydı. Güneş sıcaktı daha. Fındık ağaçlarından süzülerek, güzel bir yeşil ışık saçıyordu, her

şeyi ısıtan su gibi bir ışık. Tarlanın gerisinde bir düvenin kısık sesi duyuluyordu. Kadının yüreği göğsüne kısık bir sesle vuruyordu. Kadın iki çocuğun şimdi boş mutfakta neler yapabileceğini kuruyordu. Onları bastırmak için geri dönmeyi tasarladı, ama kendinden utandı. Georges'un kıskanmasından korka korka, uzun bir sakınınklık döneminden sonra, oyalanma olur diye kızı eve almıştı. Küçük kız gelince George annesini kıskanmamış, ayrıca iki çocuk arasında bir çeşit anlaşma kurulmuştu. Anne kendi isteminden daha sağlam olduğunu duyduğu bu anlaşmanın dışında kalmıştı.

Göndermeli mi kızı? Ne deyip gönderecekti? Oğlu nasıl dayanacaktı Olga'nın gidişine?

Yaşamının başlarında öbürlerinden belki biraz daha güzel ama onlar kadar sınırlı olan, şimdi de vücudunun hazlarına kendini kaptırmış olan bu kadın şaşırtıcı bir zekâ haline geliyordu. Oğlunun ruhunu girdisi çıktısıyla tanıyor, bu ruha saygıyla giriyordu. Yalnızlık acısını çekmeyi iyi biliyordu, George'a yalnızlık acısını çektirmek için.

Yolun ortasında dimdik durmaktaydı. Düşünüyordu. Aklın bile görevini yapmakta kaskatı kaldığı bir zamanda insanı kavrayan o keskin acıya düşünce denilebilirse.

Akşam bastırıp da eve dönünce, iki çocuğu eşikte oturur buldu. Yaygıyı yaymışlar, ateşi yakmışlardı. Birbirlerine yönelttikleri dost bakışları kadının içini karmakarışık etti. Onları uslu ve dinlenik buluyordu. Bir başkası, onların dinginliği karşısında korkularından kurtulurdu. O, tersine, acısını artırma yolunda kendini inandırmaya çalışıyordu.

Konuşuyordu onlarla. İki çocuk, açık açık, sıkılmadan cevap veriyordu. Thérèse, oğlunun yüzünde, evden

uzaklaşmadan önce gördüğü havayla şimdi gördüğü havayı karşılaştırıyordu. Oğlanda bir mutlu erkek yüzü vardı. Kız susuyor ve bakışlarını yere eğiyordu. Kadın, onların birlikte geçirdikleri tatlı öğleden sonrayı düşünüyordu. Elbette kötü bir şey yapmamışlardı, ya da ellerinden geleni yapmışlardı... Yüreği kıskançlıkla kıvranıyordu. Elini tabağına uzatamıyordu. George, o zaman «Acıkmadın mı anne?» diyordu.

Ya karşılık veriyor ya yermiyor, hızla yemeğine koyuluyordu, onlara aşklarını umursamadığını, her şeyle alay ettiğini göstermek istercesine. Hiç bir şey anlamıyorlardı...

Savaş onlara dokunmamıştı. Savaş, yeryüzünün bir parçasını sarsıp duruyordu. Ama ev, büyülü çizgilerle ayrılmış gibiydi bu dünyadan. Zaferler ve bozgunlar, belediyenin büyük salonunda, Avrupa haritası üzerinde küçük bayraklarla işaretlenmekteydi. Villada daha küçük zaferler ve daha küçük bozgunlar bile kadının ruhunu derinden etkilemekteydi. Umurunda mı yüz bin kişinin Verdun önlerinde dökülmesi, bu adamlardan biri bile sevgilisi değilse. (Ölmeye, dökülmek diyordu geniş yürekliler.) Umurunda mı bir alman gemisi sulara gömüldüyse. Kıza diyordu ki:

— A Olga'cık, savaştan sonra toprağına dönececksin. Anar mısın bizleri?

O zaman kız büyük sevgi gösterileriyle George'un boynuna atılıyor, kadına cevap vermiyordu. Thérèse iki çocuğun arasında bir Yalnızlık heykeli gibi sessiz ve devinimsiz kalıyordu.

Bir dram koyuluyordu, üç kişi arasında değil, ama yalnızca tutkunun baştan çıkardığı ve kör ettiği Madam Delombre'un ruhunda. Çoktan sararmış çitlerin çevrelediği o küçük bahçede oturuyordu üçü de. Kapıyı saran

el değmemiş asmanın dökülen yığını altında üçü de yabancı dünyalara açıyordu gözlerini. Eşek arılarıyla dolu gülhatmiler yeşil ve kırmızı zincirler halinde göğe doğru yükseliyordu. Güneşin el çektiği bir ayçiçeği iç karartan kadife ayını çayırın otlarına doğru eğiyordu. Küçük bahçe, kıyıda bir sal gibi bırakılmış, aç ve mutsuz bir insanı barındıran küçük bahçe rüzgârlı ve ağır bir gecede yitip gidiyordu...

Bir sabah Thérèse Delombre bakkalda Madam Gardet'ye rasladı. Acımış jambon kokan, peynir kokan dükkânda, bakkal kadın, şeker ve et karnelerini dikkatle kesiyordu. Öbür kadınlar işlerini görürken, Madam Gardet, Madam Delombre'u kenara çekti, pısırık bir sevgili ya da yumuşak yürekli bir dost gibi, cılız parmaklarını genç kadının dirseğinde dolaştırarak, «Aziz madam, ne düşünüyorsunuz bu sizin küçük sığıntı için?» dedi.

İki çürük dişi, soluğunu ve söylediği sözleri berbat ediyordu.

Madam Delombre küçük kızdan çok memnun olduğunu söyledi, epeyce kötü yetiştirilmiş de olsa...

— Şansınız var, madam, ah ben memnunum diye miyorum. Pis insanlar kuzum. Size söyleyeceğimi ne olur kimse duymasın. Noémie konsolun üstünde cüzdanını bıraktı, bir frankın üstünden kalan bozuklarla. Almaya gitti cüzdanı, bir de ne görsün, para eksik. Bizde kalan kız çıkmıştı yukarıya, yatakları yapmaya. Ah, ne diyeyim ne söyleyeyim. Siz ne dersiniz? Ah ben de biliyorum, çocuktur. Onu bir sınayacağım bakalım, yalnızca anlamak için, anlıyor musunuz? Para yok olursa doğru belediye başkanına.

Madam Delombre'a ilk olarak bu kadar gülünç görünüyordu bu kadın. Dilinde öyle bir domuzluk parlıyordu ki, en beyinsiz kişi bile onu iğrenç bulurdu.

Bununla birlikte, Madam Delombre alana açılan dar yola çıkınca, Madam Gardet'nin ağız kokusundan ve se-

sinden kurtulunca, ruhunun derinliklerinde bir fikrin oluştuğunu duydu. Bu, başlangıçta, bir fikir değil, yürekten gelen ve göğsü boydan boya yakan bir sevinç seliydi.

Eve gelince ikisini de kucakladı, saçlarını uzun uzun okşadı.

Ertesi gece korkunç bir düş gördü. Gözlerini açınca bir aşk gecesinden sonraki kırılmışlığı ve boşluğu duydu. Bu düş, boğduğunu sandığı bütün arzuları uyandırmıştı onda. Bütün gün direndiği büyülü hayaller onu bulmak için en kolay yolu, uyku yolunu seçmişti. Kıyıda fırtınadan arta kalan çıplak bir ceset gibi bıraktı bu düş onu çarşafların üstünde. Bu düş, yarı açık gözkapaklarının altında varlığını sürdürmeye çalışıyor, onu hem sevinçle hem acıyla dolduruyordu.

Bir siperdeydi. Yanında çıplak bir vücut vardı. Artık yaşamak istemeyen bir vücut. Yer yer kanla örtülü. Hafif kara lekelerle kaplı. Kadın bu tutkulu hayaletle oynuyordu, binbir oyunla onu ölümden çekip alarak. Yaralı vücut onun boynunu, göğüslerini öpüyordu. Bu çıplak hayalet, yarı karanlığın devinimsiz ve giz dolu hayvanlara benzettiği bildik mobilyalar arasında, bunaltıcı odanın içinde salınıp duruyordu; kara bir ırmağın üstünde sallanan, gözleri çakmak çakmak, boğulmuş biri gibi.

Güneş mutfağa kocaman sarı dalgalar halinde giriyordu. Belli ki gün sıcak olacak ve tasalı gönüllere yeni bir şey getirmeyecekti. Sıkıntı. Thérèse Delombre artık yaşar gibi duymuyordu kendini. Uyurgezer durumdaydı; aşk gereksinmesi içinde, sevinçle dolup taşan şeyin, doygunluğa ulaşma olanaksızlığı içinde boğulduğu bir durumda. Zaman, yaşamakta sabırsızlığımızı artırdığı ölçüde durdurulmaz olur. İçimizin derinliklerinde duyarız ölümün hazırlık yaptığını, yaşadığımızı kesinlikle söyleyemediğimiz için.

Thérèse korkuluydu. Düş ona belli bir şey anlatmamış olsa da, o bu düşün getireceği şeyle yakında yüz yüze geleceğini duyuyordu. Giderek kehanetlere inanır olmuştu.

Savaş boyunca herkes yıkımın elle tutulur yanlarıyla cebelleşirken, gerilerden bir giz dalgası gelip yayılıverdi. Öngörüler dolduruyordu gazeteleri. Kadınlar vakitlerini bitmez tükenmez fallarla geçiriyorlardı. Gerçekten, ilkel insan ruhu yeniden ortaya çıkmıştı. Geleceği görenler, umut dağıtımını, devletin ekmek ve şeker dağıtımından daha akıllıca yapıyorlardı. Thérèse Delombre'un kitaplık diye kullandığı dolapta, iyi bir «Düş yorumları» kitabı vardı. Uykusu garip bir düşle bozulduğu zaman bu kitaba başvuruyordu Thérèse. Madam Gardet zararsız saydığı bu hastalıkla alay ediyordu ama, eğlenmek için baktığı kitabın öğütlerine de harfi harfine uyuyordu.

Thérèse Delombre saçını taradı, ocağa kahveyi koydu, dolaptan büyülü kitabı almaya gitti. Bu kitap *Madam Mary'nin Almanakı*'ydı. İnandığı tek kitaptı, çünkü yüzbaşının öleceğini bildirmişti. Düş onun belleğinde, gerçekten etkili hayallerin sıcak ve ağır ışığını sürdürüyordu. Kehanetin ağırlık noktasını bulmak gerekiyordu. *Aşk* mı? Aşkın karşılığını ezbere biliyordu (sık sık düşlediği aşkın): umutsuzlanmayın, çok sevileceksiniz. *Yaralı*'yı aradı. Savaş sırasında yapılan yeni baskıda bu sözcüğün karşılığını koymayı elbette unutmamışlardı. Buldu:

Yaralı (hafif) — Çok sevdiğiniz bir kişiden uzun zaman haber alamayacaksınız. Umutsuzluğa düşmeyin.

Ağır yaralı — Çevrenizdeki bir kişiden kendinizi sakının.

Evet, düşünde gördüğü adam ağır yaralıydı. Thérèse küçük kıza kötü kötü baktı. Evde güvenilinemesi gereken tek kişi oydu. Kehanetin karşılığı arzularıyla tam

tamına uyuşuyordu. Bu kitaba göz atması, kıza karşı korkunç bir kin duymasına yetti. Kızdan nefret ettiğini itiraf a hiç yanaşmıyordu. Ama kitapta yazılı olan bir doğru, tutkunun taşkınlıklarından geriye kalan bir doğru, çoktandır kabule yanaşmadığı şeyi iki satırda ortaya koyuyordu. Kızı evden kovmakta kararlıydı. Oğlunu çağırdı. Neden çağırdığını bilmiyordu. Büyük bunalım anlarında yanında biri olsun istiyordu.

— Olga'yı çok mu seviyorsun? dedi ona.

Çocuk karşılık vermedi.

Olga'ya duyduğu aşkın anneye söylenir cinsten olmadığını biliyordu. Anne, oğlunun gözlerinde belirsizliği okudu.

— Ne kadar seviyorsun? Beni sevdiğin kadar mı?

Oğlan sertçe, dudaklarının arasından söylendi:

— Sevmiyorum.

Anne bu karşılıkla yaralandı. Oğlan kıza olan aşkını safça ortaya koysun isterdi.

— Ama neden hiç ayrılmak istemiyorsun ondan?

— Çünkü sıkılıyorum tek başıma.

Bu serbest ve doğal cevapta kadın binbir şey bulmak istedi. Vereceği haberin oğlanı daha kötü etmesinden korktuğu için onu omuzlarından yakalayarak ve kendisini söz söylemekten alıkoyacak küçücük bir acıyı onun yüzünde gözlemeye çalışarak yalanını uydurmaya başladı.

— Onu göndermem gerekiyor. Paramı çaldı.

Çocuk istifini bozmadı. Kadın yalanının kısalığından umutsuzlanmıştı. Her şeyi bir çırpıda söylemişti ama yüreği ferahlamamıştı. Konuşmasını sürdürdü. Kızı küçük düşürecek bir hırsızlık yalanı uydurmak yerine, Georget'ye Madam Gardet'nin anlattıklarını —belki de hayal ürünü olmadığından ve yaşanmışlığıyla az da olsa bir gerçekliğe sahip bulunduğundan— bir bir anlattı. Thérèse Delombre boğazı sıkılarak devam etti:

— Biliyorsun, bu küçük kız hiç iş yapmıyor. Tutuyorsam iyilik olsun diye tutuyorum. Sonra, her şeyi kilit altına koyacaksam...

— Onu annesine vermekten başka çaren yok.

George Madam Delombre'un kollarına atıldı, ona Olga'yı dünyanın bütün olgalarına üstün tuttuğunu göstermek için. Belki de iki insan yüzü öpüşmek için karşı karşıya gelince göz uyumu kalkıyor ve yanakların solgunluğu, kirpiklerin ucundaki gözyaşları görünmez oluyor, onun için.

Çocuktan daha oyuncu, daha iki yüzlü hiç bir şey yoktur. Yüzyıllardır ona göstermeye alışık olduğumuz güven, büyüklerin bakışları karşısında en güçlü silahıdır onun. Madam Delombre kendini dinmiş, rahatlamış duyuyordu. Yalana inandırmak yalanı uydurmaktan daha zordur. Georget'nin bu yalana inandığından emindi. Ne kadar istiyordu bunun böyle olmasını. Başının arkasında duran ellerini tuttu Georget'nin. Boynunu çocuğun cılız kollarından kurtardı. Küçük avuçlarını dostça bir atılımla öptü ve git oyna dedi.

Oğlan bahçeye çıktı. Kadın basamakları dörder dörder tırmanarak birinci kata vardı. Odasına koştu. Pencereye yaklaştı. Yarı açık pencere kanadının ardından, kırmızı gül ağacının altında yan yana duran çocukları gördü. Georget kızın avucuna beyaz paralar koydu. Alçak sesle ve yüzüne bakmadan:

— Git anneme bunları bulduğunu söyle, dedi.

Olga'nın suçsuz olduğundan emin değildi ama, ilgilendirmiyordu bu onu. Küçük kız ona bu yirmi kuruşu ne diye verdiğini sordu, şaşkınlıktan büyümüş gibi duran cam gözünü onun suratına dikerek. Oğlanın aklına annesinin yalanı geldi birdenbire. Kendisi için bir şeylerin yokolduğunu duydu. Gözlerini kaldırdı, pencere aralığından kendilerini gözetlediğini gördü annesinin. Alçak sesle ve yumuşaklıkla:

— Neden çaldın annemin yirmi kuruşunu? dedi.

Küçük kız bunun doğru olmadığına yemin etti. Ağladı, sonra bağırdı. Thérèse Delombre'un soluğu kesiliyordu. Pencere tablasında göğsü çatlayacak gibiydi. Pencere kanadının yürek biçiminde oyulmuş süsünden yüzünün kızardığı görülebilirdi. Oğlan annesinin gözetlediğini unutarak kızı kollarına aldı. Böyle bir çaresizliği ilk olarak yaşıyordu. Ne büyük bir acı kaplamıştı içini. Olga'nın gidebileceğini düşünüp umutsuzlaşarak, annesinden özür dilemesini ve olay doğru olmasa bile itirafta bulunmasını istedi. Küçük kız başını salladı. Bir küçük damla düştü oğlanın üstüne. Birden parıldadı çiğ damlası gibi.

Pencereden hırçın ve keskin bir ses geldi. Daha sonra Thérèse Delombre, şu sözleri söyleyen sözlerin kendi ağzı olup olmadığını kendi kendine sormuş mudur acaba?

— Bırak, doğruyu söyleyeceğine kendi derdine yansın pis kız.

İki çocuk birbirlerinden uzaklaştılar. Kadının solgun yüzü pencere aralığından silindi. Kadın merdivenleri yavaş yavaş indi, yüreği küt küt atarak. Dağ gibi gülhatmiler yanıyordu güneşte. Pont-des-Vaches'tan geçen ağır kamyonlar gökler gibi gürlüyordu uzakta.

DOKUZ

Thérèse Delombre, Olga'nın yerine bir başkasını almasını öneren belediye başkanına,

— İstemem artık, istemem. Bağrımıza bastık, görüyorsunuz ne çıktı altından, diyordu.

Belediye başkanı, küçük kızı bırakma nedenini kimseye söylemmemesini rica etti ondan, kızı bir başkasının yanına yerleştirebilmek için. Ve ona savaş sorunları karşısında gösterdiği iyi yüreklilikten ötürü teşekkür etti. (Madam Delombre «tutsaklara paketler» arasındaki tombala için güzel bir kese armağan etmemiş miydi?) Sonra, alana bakan küçük kapıyı diziyle itti belediye başkanı. Thérèse Delombre bir soluk aldı. Oldu işte! Her şey bitmişti. Bu konunun konuşulmasını istemiyordu artık. Sabahtan beri bir ölüm havası içinde yaşıyordu.

Kendi deyişiyle, «sinirleri yönetiyordu onu». Kendini sinirlerine bırakarak, bir makine gibi yaptı bütün bunları. Akşam, yatmaya giderken mutluydu. Uzun uzun yol yürümüştü sanki, öyle yorgundu bedeni.

Yazık! mutsuzluk yakasını bırakmıyordu. Oğlu her akşamkinden daha az yakın değildi annesini öperken. Ama oğlanın kızgın olduğunu seziyordu o. Gözleri her zamankinden daha az parlaktı çocuğun. Kızın bir aya yakın yattığı yatağa yatmıştı, uyumuyordu. Kadın, oğlanın her on beş dakikada bir, yorganın altında biraz

daha serinlik arayan bacaklarını oynatışını duyuyordu.

Luberon üstünden gelen bir fırtınayla ağırlamıştı gece. Öğleden sonra, bir ara, bulutların kül rengi başlarını uzattıkları görüldü, bir sürünün ilk öküzleri gibi. Sonra dağın yeşil vadilerinde gürültülü adımları duyuldu bulutların. Sarkaç alacakaranlıkta sallanıyor, şöminenin mermerinde canlı yürüyüşü duyuluyordu. Pencere kanatları yarı açıktı. Oğlan, korkudan deli gibi, birbiri ardınca çakan şimşekleri seyrediyordu pencerede. Fırtınadan hep korkmuştu. Annesi de. Comtat'nın romantik ve kırıcı fırtınası yerinden doğrulunca, oğlan kaçıp hemen annesinin yatağına sığınır, yüzünü onun göğsüne dayar, gürültünün azalmasını beklerdi.

Bu gece annesiyle yatmak istemiyordu. Annesinin ne yapıp yapıp bir öpücükle süsleyerek kulağına fısıldadığı «Ölsek bile birlikte olacağız» sözünü dinlemektense, tek başına ölmeyi yeğ tutardı.

Solgun bir mavi ışık pencere kanadının arlığından girdi, odanın ortasını binbir renge boyadı. Gözlerini kapadı çocuk. Yüzünü yastığa gömdü anne. George, kısık gözkapaklarının arasından, fırtınanın kızıllaştığını görüyordu. Kör edecek kadar beyaz bir ışık gözkapaklarının damarlarından geçerken kırmızıya boyanıyordu. Tanrı'dan ona sık sık sözedilmemişti ama, o şimdi Tanrı'yı düşünme vaktinin gelmiş olduğuna inanıyordu. Cehennem ateşinden korunmak için ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Beceriksizce, babasını, Tanrı'yı, azizleri düşünüyordu. Ölümünün yaklaştığına inanıyordu. Ama annesinin koruyuculuğuna sığınmak istemiyordu.

Birden, yağmurun kiremitlerden aktığı duyuldu. Yayılı çamaşırların, eylül çiçeklerinin, salkımları yere kadar sarkmış asmaların, sağanağı oburca yuttuğu seziliyordu. Tarladaki otlar şişiyor olmalıydı. Luberon yolları vahşi hayvanların ayakları altında vıcık vıcık olmuş olmalıydı. Islak bir rüzgâr bütün Comtat'yı geçiyordu.

Sorgue'dan derin bir uğultu geliyordu. Odanın havası kuru ve elektrikliydi. Alacakaranlıkta, yakaran, pişmanlık saçan bir ses işitildi. Ses, yastıkta bir gözyaşı gibi kaydı:

— Georget, uyuyor musun?

Uyumadığını biliyordu oğlanın. Koca bir gök gürültüsü parçaladı toprağı. Yıldırım yakına düşmüş olmalı, dedi kadın. Çocuk hiç kımıldamıyordu. Cevap vermedi. Kadın vazgeçti konuşmaktan. Korktu.

Ertesi sabah Thérèse Delombre, oğluna,

— Fırtınayı duydun mu? dedi.

Oğlan tek söz söylemeden eğdi başını.. Gözlerinin çevresi esmerleşmişti. Kadın oğluyla konuşmak istiyordu. Çocuk sıyrıldı kaçtı.

Kapının önünde, çardağın altında toprak çiğnenmişti. Koca erkek ayakkabıları çamurda izler bırakmıştı. «Fırtınadan kaçanların ayak izleri» dedi kadın. Eşikte parıldayan bir şey görünce, gece kapıdan kimler geçmiş olabilir diye sordu kendi kendine. Üstünde iki başlı kartal bulunan bir düğme. Anladı:

— Almanlar, dedi. Nesquière'in Almanları. Kahveden dönüyorlardı demek.

Düğmeyi iyice yıkadı, şöminenin üstüne, lambayla tuz kutusunun arasına koydu. Düğme öğle güneşinin altında pırıl pırıl duruyordu, demirden bir bakış gibi, bir hiç için sepetlediği küçük kızın bakışı gibi.

ON

Olga'nın evden atılışının üstünden bir ay geçmişti. Sokur kız yanından gideli beri oğlan çok sıkıntılı görünüyordu. Yaşam hiç böyle acılı olmamıştı. Bu ayrılık Thérèse Delombre'a bile ağır geliyordu. Evden, çok önemli bir kişi çıkıp gitmiş gibiydi. Georget birkaç gün surat astı, sonra annesinin dizlerine yaslandı, hiç bir şey olmamış gibi. Kızı mı unutmuştu, yoksa duygularını mı gizliyordu? Thérèse Delombre bilmiyordu bunu. Ama çocuk annesini öylesine sevgiyle kucaklıyordu ki, kadın oğlunun sık sık ağlamak istediğini anlıyordu. Babasının ölümü çocuğa pek dokunmamıştı. Ölüm korkutmaktan çok şaşırtıyordu onu. Şimdi babasını görme arzusuna kapılması için yüzbaşıdan söz açılması yetiyordu. Yüreği mutsuzluğa açılıyordu. Bırakılmışların acısı içinde, anayla oğul birbirlerini buluyorlardı. Küçük kız oğlanın yaşamına girmeden önce, yalnızca annesiydi o allak bullak eden aşkı unutmaya çalışan. Şimdi oğlanın da, mutsuz bir sevgili sıfatıyla, elden çıkarmaya çalıştığı anıları vardı.

Gene tavanarasında, eski eşya ve yıpranmış kumaşlar arasında düşlere dalıyordu. Ama kurmakta olduğu dünya eski dünyası değildi. Hayalgücünün güzelim çiçekleri ölmüştü çoktan. Acı, bir gölge gibi çöküyordu çocukluğuna.

Bir sabah Thérèse Delombre, üstünde yabancı pullar bulunan bir mektup aldı. Yazı tepeden başlıyordu ve pek şatafatlıydı. Mektup yüzbaşının İngiltere'de rahibe olan kız kardeşinden geliyordu. Yüzbaşıyla kardeşinin araları açıktı. Kızın gideli beri ne yaptığı bilinmiyordu.

Kızı rahibe olmak isteyince, baba Delombre —iş adamıydı— kızını işçilerinden birinin altında gebe kalmış görmeyi *karabatak* olmuş görmeye yeğ tutacağını bildirdi. Ama, kız, Tanrı'yı ailesine yeğ tutmuştu. Bir süre Carpentras manastırında kaldı. Annesi her cuma manastıra iki gözü iki çeşme gidiyordu. Baba, karısına, kızı görmeye gittiğin gün yersin beynine kurşunu diye yemin üstüne yemin etmişti. Ama kadın gene de kızına sebzeler, meyvalar götürüyordu.

Manastır yolun kıyısındaydı. Şehre inmek zorunda olan baba, o iğrenç kapının önünden geçmemek için, her seferinde yolu iki üç kilometre uzatıyordu. Baba 1907'de kızının Tanrı'yı bırakacağını düşünmüştü. Ne var ki, kız çekti İngiltere'ye gitti. Ne olduğunu bilen yoktu. Şimdi yengesine mektup yazmaktaydı. Mektupta sanki kendisi değil de Tanrı konuşuyordu.

Bilgisi ve kültürü genişti. Her sözünden belli oluyordu bu. Ailedeki bütün ölümleri zamanında haber almıştı. Kendisine yalnızca yengisinin ve yeğeninin kaldığını biliyordu.. Thérèse Delombre'un aklını alan bir soyluluk ve güven içinde, savaştan, Tanrı'ya göstermek zorunda olduğumuz güvenden sözediyordu. Thérèse Delombre bu dile pek alışık değildi. Kendisine «büyük iş» —böyle derler— gibi gelen her şeyden büyülenen kadın, bu mektuptan da büyülenivermişti. Mektubun altına çakılan «Saint-Jean-d'Acre rahibesi» imzası, kadının gitti gitti yüreğine işledi.

Rahibe, aralarının açıklığından sözetmiyordu. Mektubu bir tufan sırasında gönderildiği bir başka gezegenden yazdığı söylenilebilirdi. Soğuk ve ölçülü biçili olan

tumturaklı cümleler sanki Tanrı kelamıydı. Evet, ciddi ve kuru bir sesti bu. Zarfın içine parlak bir resim koymuştu oğlan için. Onun Tanrı'yı çok sevdiğini ve babasının ruhu için dua ettiğini sandığını söylüyordu.

Thérèse Delombre oğluna bir rahibe halası olduğunu bildirdi ve mektubu baştan sona okudu. Çocuk dualarıyla ilgilenilmesinden çok heyecanlandı. İkide bir aklına gelen Tanrı adı, tanımak isteyebileceği tüm iyiliklerle dolu olan güçlü bir bilinmezin adı gibiydi. Madam Delombre görümcesine aynı ağırbaşlılıkla, olabileceği kadar nazik bir mektup yazdı. Birkaç gün sonra ondan bir mektup daha aldı. Rahibe bu mektupta çocuğun öğrenimiyle ilgili ayrıntılı bilgiler soruyor, bir de fotoğraf istiyordu. Madam Delombre o zaman düşünmeye koyuldu.

Çocuğun din dersi alacak yaşıydı. Köyün bütün çocukları, dinle pek ilgisi olmayanların çocukları bile, din dersine gidiyorlardı. Bu karışık zamanlarda, arka planda, bir inanç dalgası yükselmekteydi. Halk, kaçan sevgilisinin ardından sürüklenen bir sevgili gibi, Meryem'in karşısında diz çöküyordu. Bırakılmışlıktan çok cezaya inanmayı yeğ tutuyorlardı. Elbette 14 - 18 yılları, yüzyılın Tanrı'ya en az saldırılan yıllarıdır. Parlak öğle güneşinin altında, eğlenceli «Çapkın Tanrı» şarkısına alkış tutulduğu işitilmiyordu artık. Şişmiş ayaklarını yutan çamurun içinde insanlar el ele tutuşuyorlardı. Kiliselerde kadınlar duaya koyulmuştu.

Madam Delombre dedi ki:

— Bir gün biri ona ilk ibadetini yaptırmadığım için kınarsa beni? Bir gün halası yanımıza gelir de George'un haç çıkarmayı bile bilmediğini görürse?

Çocuk bile bu yüzden annesinin karşısına dikilebilirdi. Annelik görevlerini savsaklamak istemiyordu. Pratik düşünceler, kaygılarıyla karışıyordu. Rahibe zengin elbet, diyordu, ya din eğitimi görmedi diye yeğenini mi-

rasından mahrum ederse? Genç adamın öfkesini daha şimdiden görüyordu. Çıkarlarını korumamış olmakla suçlayacaktı belki de annesini.

— Din dersine gitmek ister misin?

Annesinin yüzünden başka bir yüz görebilmek için nereye gitmezdi ki? Thérèse Delombre, böyle bir girişimin kendisine getirebileceği tatsızlıklara rağmen, köy çocuklarına din dersi veren adama gitmeye karar verdi. Genç papaz askere alınmıştı. Ayin için her pazar Châteauneuf-de-Gadagne papazı geliyordu. İlk ibadetlerine hazırlanan çocuklar, papaz cüppesini giymeden din adamlığını bırakmış bir papaz eskisinin eline bırakılıyorlardı. (Adam papaz cüppesini giyeceği gün, buna lâyık olmadığını ağlayarak söylemişti.) Köyün koca «saf»ıydı bu adam. Bahçesindeki kalın çitlerin yanında, her zaman, savaşın ve savaşı izleyen iğrençliklerin baş sorumlusu olarak Cumhuriyet'i suçlardı. Kadınlara şöyle derdi: Kralı Paris'te görmeyince canı sıkılan Tanrı, Fransızları kolundan tutup atmak için planlar hazırladı. Adam, erkeklere dertlerini daha akıllıca ve daha az sertlikle açıklardı. Köyün bütün insanları —siyasi hasımları bile— bu adamın çok bilgili olduğunu kabul ediyorlardı.

ON BİR

Köyde her ev, kendi eşyaları arasında, kendi küçük dramına sahipti. Bununla birlikte, köyün alanlarında ve yollarında bir barış görünümü sürüp gidiyordu. Çamaşır teline mavi bir kaputun asılı olduğu görülmese, bura insanlarının yumuşak sesleri arasında uzaklardan gelenlerin batıcı sesleri duyulmasa, 1914 Comtat'sının dingin ve rahat bir yer olduğuna inanılabilirdi. Savaş zamanı olduğunu açık eden bir şey vardı: alman üçlüsü: Otto, Frédéric, Oswald. Futbol mevsimi kapanmıştı. Artık oynamıyorlardı. Sığıntılar köye geleli beri, korkudan mı utançtan mı, Almanlar insan içine daha az çıkar olmuşlardı. Bir iki ay, insanlar, yenilik aşkıyla, konukseverlik hazzıyla, yabancı olan her şey karşısındaki hayranlık duygusuyla (Comtat insanının başlıca özelliğidir bu) yalnızca Almanları konuşmuşlardı. Zengin görünüyorlardı. Paraların büyük olduğu o ülkede zenginliğin özemi büyüktü. Şimdi Almanlar, bura insanlarından daha az yumuşaktılar, herkese hoş görünme konusunda çok istekli olsalar da. Uyandırdıkları hayranlık son buluyordu. Gidiş gelişlerinde kimse onlara göz kulak olmuyordu. Thérèse Delombre birkaç gündür, yolun çakıllarında gürültü çıkaran adımlarını duyuyordu onların.

Akşam saat dokuz sularıydı. Köyün çevresinde gece kalınlaşmıştı. İlk kar, Ventoux tepesini beyazlaştırıyor-

du. Aşağıda, günün battığı yerde, ovanın tam dibinde sürekli ve süt beyazı bir ışık yükseliyordu. Sorgues barut fabrikalarının ışığıydı bu. Bütün batı bu doğaüstü ışıkla aydınlanmıştı. Yaptıkları pikrik asitte ıslanmışa benzeyen giz dolu insanlar, gri ve devinimsiz obüsler arasında gidip geliyorlardı. Köyün insanları her akşam, küme küme, bu cehennem ışığını seyrediyorlardı... Onların eğlencesiydi bu.

Oğlan kapının önüne oturmuştu. Thérèse Delombre bütün gün serili kalmış olan çamaşırları gece için topluyordu. Süsenleri ve salataları çiğnememek için, arkların arasında dikkatle yürüyordu. Bütün gün içtiği ışığı şimdi geri verir gibi bembeyaz parıldayan gömleklerle doluydu kolları karanlıkta. Çamaşırları telden aldıkça, mandalları önlüğünün cebine koyuyordu. Yere bir mandal düşürdü. Mandalı almak için eğildi. Doğrulunca başı döndü. İnsanı önemli bir işin eşiğinde yakalayan o baş dönmesi. Bundan böyle yaşamında her şey değişecekti. Çitin yanında, Fransızca'yı beceriksizce konuşan Almanların takır takır seslerine karışan sesi duyuluyordu Georget'nin.

Thérèse şaşırdı. Hep pısırık olan Georget, üç tutsağın yanına gitmemiş mi! Thérèse, hiç kımıldamadan, çamaşırları kolunda, dinliyordu. Çocuğa tatlı sorular soruyorlardı. Çocuk birdenbire:

— Babam savaşta öldü, dedi.

Thérèse, oğlanın sesinden, bunun bir cevap olmadığını anladı. Böyle bir cümleyle cevaplandırılabilecek bir soruyu uzaktan da olsa sormayacak kadar iyi yetişmiş olduğuna inanıyordu Almanların. Bu cümlede, oğlanın sık sık düştüğü sinirliliğe geçişini gördü.

Bir sessizlik oldu, sonra ciddi bir ses duyuldu akdikenler arasından.

— Benim de. Benim babam da savaşta öldü.

Otto'ydu konuşan. Oğlana, kardeş olduklarını söy-

lemek istiyordu. Bu konuşmayı uzun bir sessizlik izledi. Thérèse, adamlar ben varmadan gidecekler diye korkuya kapılarak, çamaşırı örme koltuğun üzerine bıraktı, oğlunu arar gibi yaptı.

Bir çınarın altında, otların üzerine çökmüş olan üç adam, onun beyaz entarisini görünce doğruldu. Bir durgunluk oldu. Thérèse bu durgunluğu, savaştan önce albayın karısının salonunda öğrendiği ve köylülere söylemeye cesaret edemediği biraz gülünç bir söyleyişle bozdu:

— Oturabilirsiniz efendim. Georget, üşümeyesin yavrum?

Adamlar oturdular. Söyleyecek bir şeyleri yoktu. Karanlıkta, Thérèse'e bakıyorlardı. Epeyce sıradan biri olmakla birlikte çirkin sayılmazdı. Uzun zamandır böyle beyaz bir kadın görmemişlerdi, biraz kalın bile olsa. Bu yaz gecesinin durgunluğunda, üç adım ötelerinde, duvarın üstünde, sık şerbetçi otu acı kokusuyla kümeleniyordu. Otto'nun Osnabrück yakınlarındaki villasına giden yolda olduğu gibi, bir bülbül şarkıya koyulmuştu. Yalnızca barut fabrikasının ışığı hatırlatıyordu savaşı. Kuzey Almanya'nın büyük sanayi şehirlerinde yayılan ışık da böyle değil miydi? Uzattıkları bacaklarının altında otlar yumuşacıktı, çocukluklarının otları gibi.

Bu ülke, batan gün, ülkelerini düşünmekten alıkoyuyordu onları. Kesin çizgileri, güneşten yanmış vadileri onların gözlerine koyu koyu işliyor, beyinlerini yorgun düşürüyordu. Ama, gece bastırınca, büyüler, anılar karşısında güçlerini yitiriyordu adamlar. Bu akşam bir kadın vardı orada, karşılarında. Konuşmuyorlardı. Georget, Otto kadar yaşlı birinin —yirmi beşinde olmalıydı— babasını nasıl olup da savaşta yitirmiş olduğunu düşünüyordu. Thérèse Delombre, yakından hiç görmediği Otto'nun çizgilerini karanlıkta seçmeye çalışıyordu.

Gece, ırmağın kesilmeyen sesi, ıhlamurların koku-

su ve bülbülün şarkısı kadar hiç bir şey yoktur sessizliğe çağıran. Bu üç sürgün Almandan ve sabahtan akşama tutkuyla yanan bu kadından çok, bu romantik görünüm duyurabilir sessizliğin çekiciliğini.

Otto, kadına sordu:

— Babası nerede vuruldu?

Kadın bu acemice sorudaki pısırıklığı sezdi. Gülümsedi. Sonra, birbirinden uzak üç ayrı yerden ölüm haberi aldığını, ama kesin bir bilgi elde edemediğini söyledi. Bunu ayrıntılarıyla o kadar çok anlatmıştı ki, sözlerinde ölülerden sözederken takınılan o küçük heyecan vardı yalnızca. Öbür iki Alman konuşmuyordu. Yalnızca Otto konuşuyordu. Acılı ve ciddi sesi doğrudan doğruya içe işliyordu.

— Doğrusunu bilebilmek için çok zaman ister. Çok zaman. Her şeyin unutulması için de...

Bunları söylerken bir memleket havası söyler gibiydi. Thérèse Delombre çok heyecanlıydı.

Kahveden dönen bir köylü, adamları tanımadan, ama karanlıkta birileri olduğunu sezerek geçti:

— İyi akşamlar, dostlar. Hava sert, değil mi?

Az sonra ortalıkta sessiz bir değişim oldu. Her ıslak toprakta bir ışık parladı. Güllerin dibinde kurbağalar daha keskin öttü. Yarasalardan önce ay göründü Luberon tepesinde. Adamların gölgesi duvara vuruyordu. Sigaraların kırmızı uçları yeşil ve mavi ışıkla yıkanmıştı. Büyü dağılıyordu. Adamlar Thérèse'in beyaz entarisinde küçücük çiçeklerin bulunduğunu gördüler. Kalktılar. Otto:

— Gitmeliyiz. Bizimle konuştuğunuzu görmeleri iyi olmaz belki de, dedi.

Bu cümle onları bağlıyordu. Otto elini uzattı. Kadın sıktı bu eli. Öbür iki adam kadını saygıyla selâmladılar. Neden bu Otto, kendisine karşı, öbürlerinden daha içten, daha yumuşaktı? Elini bir dost eli sıkar gibi sıkma

hakkını kimden alıyordu? Bunu öğrenmek istemiyordu ama, Georget iki iskemleyi aralığa taşırken, Thérèse ay ışığında uzaklaşan adamlara baktı... Fırtına ertesinde bahçede bulduğu demir düğmeyi ocağın üstünden aldı. Düğmeyi vermeyi kararlaştırdı. Bir daha durup konuşmazlarsa, bu bir fırsat olur, diye düşünüyordu.

Ama iyi biliyordu onların gene geleceğini.

Ertesi gün, sabahtan akşama kadar, Otto'nun hayaliyle doldu taştı içi. Sevinçliydi. Henüz mutsuz olacak kadar çok sevmiyordu onu. Bir çeşit suç işlemekte falan olduğunu düşünüyordu. Bütün aşklarda, yüreğin sesini dinlemekle geçen ilk saatler kutsaldır. Özellikle duygularını ayrıştırmaya pek alışık olmayanlar için. Denilebilir ki, Thérèse hiç sevmemişti. Tatlı bir esenlik dolduruyordu içini. Oğlu da sevinçliydi bugün. Olga'nın sözünü artık hiç etmiyordu ve surat asmayı yavaş yavaş bırakıyordu. Her şey duru ve *kurtulmuş* görünüyordu.

Postacı, siperlerin, yaralıların, yanan uçakların fotoğraflarıyla dolu bir *J'ai vu* getirdi. Her hafta korkunç savaşın korkunç haberlerini yutar gibi okuyan Thérèse, bu defa hiç ilgilenmedi. Savaşa yabancı duyuyordu kendini. Bu karanlık resimler çok uzak bir ülkeden görünüşlerdi sanki. Resim altları da sanki anlamadığı bir dille yazılmıştı. Bugün her şey kolaydı. Aynaya baktı sık sık. Masada, Georget'ye, kendisinin de yabancısı olduğu hafif bir sesle, bir genç kız sesiyle sordu:

— Nasıl buluyorsun Almanları?

— Yazık ki Fransızcayı iyi konuşamıyorlar. Kibar adamlar ama.

Yemekten sonra ana oğul eşikte akşam havası almak için acele ettiler. İkisi de gece karşılaşmasını düşünüyordu. Ama bundan sözetmediler. Yalnızlıktan canı yanan Georget genç adamların gelmesini bekliyordu.

Aynı zamanda tiksiniyordu onlardan. Üç yıldır ona hiç durmadan Almanya'yla ilgili binbir rezillik anlatmıyorlar mıydı?

Adamları yalın bulmakla şaşkına dönmüştü. Almanlar iki yüzlüdür demişlerdi oysa. Almanlar neden durup benimle konuştular diye soruyordu kendine. Düşünmedi bir kere bile ki, onların da bir insan eline dokunmaya ihtiyacı vardı, bu el dost eli olmasa da.

Almanların inceliğini oğlanın kuşkuyla karşılamakta olduğunu biliyordu Thérèse. Oğlundan korkmaya başlıyordu. Bu küçük kafanın içinde ne korkunç şeyler gizliydi. Kadın, atacağı ilk yanlış adımda, oğlunun kendisi için ölçüsüz ve katı bir yargıç haline geleceğini görüyor, öte yandan kendini uçurumun kenarında duyuyordu.

Ay doğdu, Almanlar gelmedi. Beyaz baba geçip gitti, dün geceki gibi.

— Dostlarım, iyi akşamlar. Hava serin, değil mi? dedi.

Kadın ve çocuk sandalyelerini içeriye götürdüler ve odalarına çıktılar. Thérèse Delombre, her akşam yaptığı gibi, yüzbaşının portresini öptü... Az da olsa, beklediği gelmemiş bir insanın acı duygusu vardı içinde.

Yatalı birkaç dakika olmuştu. Evin önünde ayak sesleri duydu. Yolun çakıllarını tanımayan yabancı bir yürüyüş çakılları fırlatıyordu. Pencere ardına kadar açıktı. Ama o karanlığa doğru bakmaya cesaret edemedi. Ayın aydınlığı öylesine koyuydu ki, onu hemen görebilirlerdi. Korktu kadın. Köyde çok şey söylüyorlardı. Akşam, asker kaçakları, Sorgue kıyısındaki sık ormanlardan, bahçelerde yiyecek aramaya çıkıyorlardı.

Gece yarısı, Valayans'dan bir kadına doğum yaptırmaktan dönen hekim, yoldan geçen çırılçıplak bir adam görmüştü. Gizli şeylere inanmayan iyi insanlar, safça, bu adamın Serres kampından kaçıp tanınmamak için üniformasını çıkaran bir tutsak olduğunu söylüyorlardı.

Herkes, onun, köyün öbür evlerinden uzakta, bu eski villada oğluyla yaşadığını biliyordu. Birinin ona gizlice «bir kötülük» etmesi işten bile değildi. Donup kaldı. Birinin kaçak adımlarla ilerlediğini *seziyordu*. Soluk alımıyordu. Soluk aldığını aşağıdan duyacaklardı sanki. Adamın geri döndüğünü, dış kapıyı kapamaya yarayan demir parçasını indirdiğini işitti. Çekilen tokmak yavaşça ses verdi, adım atışlar duyuldu, gitti...

Bu saatte bahçeye kimin gelebileceğini düşünüyordu. Bu bir erkek yürüyüşüydü. Belki de yüzbaşıyı tanıyan izinli bir askerdi. Herkesin uyuduğunu görünce kapıyı çalmaya yeltenmedi. Aman sen de, yarın öğrenirim, dedi. Gene gelir. Bunun Alman olabileceği geldi birden aklına. Ne yapmaya geldi ki?

Ertesi sabah erkenden uyandı. Georget'nin din dersi için Mösyö Melun'u bulmaya karar verdi. Her gün biraz daha geç kalıyordu. Geceki korkusunu düşündü o sıra. Küçüğü uyandırmamak için usulca kalktı, hemen bahçeye bakan kapıyı açtı. Comtat'ın eylül sabahlarına özgü güzellikle doluydu hava. Çevrede hafif bir sis yayılıyordu. Ağaçları ve çiçekleri gölgeliyordu sis. Bir an kendilerini sisten kurtararak güneşte pırıl pırıl yanıyordu ağaçlar ve çiçekler.

Şerbetçiotu çardağının altında, bir küçük demir masa vardı. Masanın üstünde üç nefis üzüm salkımı. Gece biri getirip koymuş buraya. Thérèse bu işi kimin yaptığını düşündü durdu. Binbir mavi ışık saçan bu kara elmas yığını onu büyülüyordu. Taneler meme gibi şişmişti. Bu koca kokulu üçgen, bir aşk imgesini akla getiriyordu. Dudakları ve elleri sevinç doldu. Uzun uzun düşünmedi. Elbette Alman getirmişti. Nesquière'de çalışıyordu. Büyük üzüm bağlarıyla çevrili çiftlikte. Kendisiyle konuştukları için Thérèse'e ve oğlana teşekkür etmek istemişti. Pek tatlı bir yumuşaklık sardı Thérèse'i. Georget'ye üzümleri Melun'un getirdiğini söylemeyi düşün-

dü bir an, ama yalan söylemeyi göze alamıyordu, önünde sonunda öğrenecekti oğlan bunların kimden geldiğini. Kimden geldiğini bilmediğini söylemeyi de göze alamıyordu. Oğlanın getireni bir çırpıda bilmesinden korkuyordu.

Masada oğlan ancak bir iki üzüm tanesi attı ağzına, annesinin hoşuna gitsin diye. Kadın da üzüm yemeye cesaret edemedi. Otto'nun getirdiği sulu, dolgun, neresinden tutsam diye düşündüren, bir güçlü sonbahar perisinin karnı altındaki dolgunluğu akla getiren üzümler bütün gün sineklere, sularını içip zarlarını buruşturan güneşe bırakıldı. Her ikisi de, kaçınılması gereken güçlü bir güzelliği koruduklarını, üzüm kokusunun kendilerini deli edeceğini seziyorlardı.

Öğleden sonra Thérèse Delombre, kara çiçeklerle süslü koca hasır şapkasını giyip Mösyö Melun'u bulmaya gitti. Yas dönemi bitiyordu. Gençlik yeniden çiçekleniyordu üstünde, başlangıçta bütün renklerini geri getirmeye cesaret edemeden. Ama, besbelli, kadının giysilerinde ve belleğinde güller yavaş yavaş yeniden gül olacak, karaya ve griye dönüşmüş olan yapraklar yeniden yeşile kesecekti.

Yolda, Thérèse, kafasından, ihtiyar adama söyleyeceği sözleri geçiriyordu. İhtiyar onun eşikten girdiğini görünce pek şaşıracaktı.

Kadın *Soeur Thérèse* villasının parmaklıkları önüne geldiği zaman, Mösyö Melun bahçenin ortasında çiçekleri dik ve sunağa konulamayacak kadar uzun demetler halinde bağlamaktaydı. Soluk soluğa görüyordu işini. Önünden Madam Delombre'un geçtiğini görünce, onun kendisi için geldiğini aklına getirmeden, kirli şapkasını eline aldı. Elin zile uzandığını görünce şaşkınlığı iyiden iyiye arttı. Çimenin kıyısından sıçrayarak kapıya atıldı. Mavi önlüğünün kocaman cebinde, bahçıvan makası karnını dövüyordu.

Madam Delombre ona ziyaretinin amacını anlattı. Belli etmemek için bütün gücünü kullansa da, şaşkınlığı yüzünden okunuyordu. Mösyö Melun'un. Kiliseye dönüşünden ötürü Thérèse'e nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu. Ona bir iskemle uzattı, armutlar, çiçekler verdi. Ona göre, silahları bırakan bir düşmandı Thérèse. Melun, bağışlamayı bilen kişiydi.

— Aziz madam, oğlunuza din dersi aldırmak istediğinizi görünce şaşırmadım inanın. Vuran Tanrı'nın eli, bağışlayan Tanrı'nın elinden çok uzakta değil ki. Sınanmış oldunuz. Ama, inanıyorum, yüzbaşı göklerin derinliklerinde, yaşarkenki görüşleri ne olursa olsun, oğlu George'u Tanrı'ya emanet ettiğinizi görmekle mutludur, davranışlarınızı beğenmektedir. (Sonra, bir başka sesle.) Her gün on birde gelecek, ben ona din dersi vereceğim. Derslerimize canlılık getireceğine inanıyorum. Bu köy çocukları çok efendi. Gelgelelim, inanın bana, şu kadarcık şeyi kavrayabilmek için ne kadar zaman harcıyorlar!

Thérèse'e ateş rengi bir kuzgunkılıcı demeti verdi ve kapıyı arkasından yavaşça kapadı. Thérèse, Melun'un koluna zeytin çekirdeklerinden bir tespih takmış olduğunu gördü.

Yolda derin bir soluk aldı. İşte bu iş de bitti... Kadın bu işin çabuk bitişine şaşmıştı. Eve ağır ağır geliyordu. Şemsiyesini bir genç kız gibi omuzuna atmıştı. Tekerlek izleri bulunmayan yolda çınarların gölgeleri uzayıp gidiyordu. Bir çitin zaman zaman alıp başını gittiği bu yeşil ova, Rhône'la dağlar arasında mutluydu.

Yol daha kalın bir yola bağlanıyordu. Eylülün yeşilimsi bir sarıya boyadığı akdiken çitleri arasında, yol gösteren koca bir taş direk yükseliyordu. Kırlık yerlerde demirin hafifliğini henüz bilmedikleri bir roman çağ-

dan kalmaydı bu taş direk. Çalılıkların arkasında, Thérèse Delombre'un yanında bir ayak sesi duyuldu. Yürüdüğü yol öbür yolla tam dik açı yapıyordu. Yürcği yerinden oynadı. Tanıdı ayak sesini. İçinde, sıkıca bastıran tatlı, buğulu, sıcak bir ışık yükseliyordu. Anlatılmaz bir mutluluk sıkıyordu boğazını. Çitin arkasında ıslık çalıyordu biri, *La Madelon*'u çalıyordu. Tarladan dönen bir köylü, köyüne izinli gelmiş bir asker olabilirdi bu. Bu yol istasyon yoluydu. Ama hayır, işitmekten korktuğu bu yumuşak ıslık, sarı ve küçük bir sakalla çevrelenen, güzel dişli, küçük bir ağızdan çıkabilirdi. Kırmızı çevreli mavi kasketin altındaki kül rengi gözlerden. Söğütten kestiği ince bir çubukla çizmelerine vuruyordu. Elleri kara üzüm salkımlarıyla dolu olmalıydı. Çıplak, ince ve uzun olmalıydı, kumlarda dansediyor olmalıydı. Gönlü, Thérèse'e, bu Otto'dur diyordu. Üçgen biçiminde küçük bir çayırlığı sınırlayan iki çit vardı aralarında. Gitgide birbirlerine yaklaşıyorlardı.

Mutluluk pırıltıları taşıyan bu zengin ve sessiz ovalarda o kendi sisler ülkesini düşünüyordu. Kötü yaralardan ve korkunç bir ölümden onu bu kesin çizgili Provence dağları koruyordu. Çınar dizileriyle, kızıl sarı saman yığınlarıyla ayrılmıştı insanların bakışlarından. Sevinçli ve tasasızdı...

Bir dünyanın geleceği, bir uygarlığın geleceği, bütün bu gazete ve profesör gırgırları, eliyle yıkamış olduğu bu gömleğin altında kımıldanan kasların oyunundan daha önemli miydi? Zihnin ve bedenin bu dinginliğinden daha önemli miydi? Kadın, bir fırtına öncesindeki kadar boğuntuluydu. Adam yavaş yavaş yürüyordu, havayı bulandırmak istemez gibi, küçük bir akdiken yaprağını bile sarsmak istemez gibi. Kadın adımlarını yavaşlattı.

Birlikte, işaret direğinin yanına geldiler. Birdenbire birbirlerine gülümsediler. Kimse görmüyordu onları.

Adamın sol gözünde bir büyütücü camın parıldadığını farketmedi kadın. Bu camda, kendisi, tepeden tırnağa bembeyaz görünüyordu.

Ayaklarını bitiştirerek ve şapkasını çıkararak:

— Günaydın madam, dedi.

Güzel sesi, Thérèse'in göğsünde, çelik bir düzlüğe çarpmışcasına yankılandı. Kadın, ona, masanın üstüne bıraktığı üzümler için teşekkür etti.

— Çocuk için bıraktım. Oğlunuz pek efendi. Dolaşmak için çok erken değil mi, ne dersiniz? Ama gündüzleri hava çok sıcak oluyor gene.

— Biz, biz sıcağa alışığız. Ama sizi sıcak yoruyor olmalı. Alışık değilsiniz.

Söylediğini daha iyi anlatabilmek için gelişigüzel, basit basit konuşmaya çalışıyordu. Adam, konuşmasının Fransızlarca taklit edildiğini görmekten sıkılıyordu. Buluşmaya gelmiş iki sevgiliydiler, düşman ailelerin göz altında tuttuğu. Bu ailelerin milyonlarca üyesi vardı. Otto'yla konuşurken yurduna ihanet ettiğini sanıyordu Thérèse. Otto bu sessiz kadının gözlerinde ulusunun zaferini okuyordu. Sonunda insanların birbirleriyle sarılıştığı zaferlerden birini. El sıkışmaya cesaret edemeden uzaklaştılar. Adam şimdi bir memleket havası çalıyordu ıslıkla. Rhin kıyılarının sisli lied'lerinden birini çalıyordu. Ağır ve şehvetli şarkı güneşin battığı yere kadar uzanıyor, Thérèse'in dünyasını kokulara boğuyordu.

Görünen köy kılavuz istemez. Bu başlangıç kendi sonuna doğru yaklaşıyordu. Thérèse'in duyuları yalnızca Otto için şahlanmıştı. Yüzbaşı onun ruhunu ve bedenini çoktan bırakmıştı. Bir bedenin çoktandır biçimini aldığı bir bedenden uzaklaşması bazen uzun ve acılı olur. Sevgililer arasındaki kopma hiç bir zaman kökten bir kopma değildir. Uyku tanıktır buna. Uykuda oluruna bırakılan eller aylardır sığınaklık etmiş bir omuzu, bir kalçayı ararlar. Okşayışlarının anısını bedeninde saklayacak kadar çok sevmemişti kocasını Thérèse. O şimdi boştaydı, bedeniyle, ruhuyla.

Otto, çiftliğe dönünce, Thérèse'le karşılaşışını anlatmadan edemedi. Thérèse Delombre için ne düşündüğünü saklamadı arkadaşlarından.

Thérèse Delombre'a kendi ülkesinde raslamış olsaydı, başını çevirip bakmazdı bile, bu kesin. Tek şey düşünüyordu: ona sahip olmak. Öbürleri onu şanslı buluyorlardı.

17 ya da 18 ağustos 1915'ten beri —ona geceyarısına doğru raslamıştı— kadın denen şeye dokunmamıştı. Son aşk olayı çarçabuk ve yarım yamalak olmuştu. Çok çirkin bir kadındı ayarladığı. Kamyonun altında, yoğun çamurun içinde... Öbüs ışıkları sevişenlerin yüzünü ikide bir aydınlatıyordu. Tutkuyla bu son karşılaşış gene

de sık sık aklına geliyordu. Hiç bir şey, ruhu, sürekli aşk gereksinmesi kadar temizleyemez. Düşüncesi artık kafasının içinde değilmiş de bedeninin çok zengin bir yerindeymiş gibi geliyordu ona. Anılarla ve birbirine geçmiş arzularla büyülenmiş bir dünyada yaşıyordu. Bu kadınsızlık yıllarında, bir hayvan kadar basit ve açgözlü olmuştu. (Arkadaşlarının oldukça külfetli tatmin olma biçimlerine katılmamıştı.) Şimdi kendisini doygunluğun eşiğinde duyuyordu. Yeniden bir adam olmanın eşiğinde.

Eldeğmemişliği iki yıl sürüklemek sağlıklı bir yüreğe yeter de artar bile. Bu yeni erginleşme onu gülümsetiyordu. Gözleri hazdan kapanıyordu. Sabırsız dili, parıldayan dudaklarında koşturuyordu. Dişleri çıplak kolunda geziniyordu. Mutluluğun doruğundaydı. Thérèse'in sevgilisiydi artık. Sanki hiç kadın görmemiş gibi, Thérèse'in gizli yerlerini düşlüyordu, beceriksizce. Keçe ve ter kokan arkadaşlarının yanında samanların üzerine uzanmış, sıcak ve beyaz, ama göğüsleri biraz ağır —kırk yaşın ağırlığı— bir vücudu okşadığını düşünüyordu. Onun da uzun zamandır herhangi birini kollarında duymadığını düşünüyor, bu düşünce sıcak bir soluk gibi, yüreğinden kanına akıyordu.

Yemekten sonra, bir çınarın gövdesine çakılmış bir ayna parçasına bakarak saçlarını taradı. Nöbetçiye bir cigara uzattı ve uzaklaştı. Öbür ikisi onun peşinden gitmediler. Düşman ülke Otto'ya bir randevu veriyordu. Öbürleri ona ayakbağı olmak istemiyorlardı.

Otto, Thérèse Delombre'un evi önünden geçerken, umduğu gibi eşikte beklemedi onu. Ortalıkta kimseyi göremedi. Çardağın altında son haberleri yorumlayan Madam Gardet'nin gıcırdayan sesi ve kaşıkların tabaklarda çıkardığı gürültü duyuluyordu. Otto, Thérèse'in neden toz olduğunu böyle bir çırpıda anlamakla mutlu oldu. Kendi kendine şöyle dedi: «Elinde olsa beklerdi.» Gerçekleşmemiş buluşmaların acısı gitsin diye hep söy-

leriz bunu.

Thérèse'e duyurmak için sert sert basarak yürüdü ve söylendi: «Beni görmeyi isterdi.» Konuşmadan, görüşmeden, bir adım daha attılar aşka doğru.

Ertesi sabah Georget din dersine gitti ilk olarak. Mösyö Melun ona küçük gri bir kitap vermişti (başlangıç dersleri). Bu kitapta çok basit sorular italik harflerle yazılmıştı. Normal harflerle yazılmış olan cevapları ezbere bilmek gerekiyordu. Ders, Melun'un yemek odasında yapılıyordu. Bu odada inceden bir balık kokusu vardı. Şöminenin üstünde, yapma yeşil mermerden şamdanların ve içinde terebentin esansı bulunan yapış yapış şişelerin arasında, sarı toprak çanaktaki suyun içinde bir morina balığı parçası tuzunu atıyordu. Ertesi gün cumaydı. Masanın üstü ekmek kırıntılarıyla ve açık konserve kutularıyla doluydu.

Rahip Melun yalnız yaşıyordu. Tavana bir sarmısak demeti asılmıştı. Duvarda bir İsa tasviri çakılıydı. Orléans dükünün fotoğrafının tam karşısında. Kadife altlığıyla bir Eiffel kulesi iğnedanlık yerine kullanılıyordu. Gömme süslemeli bir müzik kutusu konsolun üstünde duruyor, ders iyi bellenildiği zaman *Lucie de Lammermoor*'u çalıyordu. Tahtadan yontma kalem saplarında, küçük bir delikten, Notre-Dame de Lourdes ya da Ermitage de Saint-Gens görülüyordu... Georget yoksun ve giz dolu bir dünyaya giriyordu. Morina kokusu içini kaldırıyordu. Ama müzik kutusu... Rahip Melun, sakat koltukların arasında, yoksul dünyamıza elinde bulunan bazı eşsiz şeyleri getirmiş bir büyücü gibi dolaşıyordu. Din George Delombre'a önce bir peri masalı gibi göründü. George *Babamız*'ı okumayı bilemedi.

Rahip Melun, Tanrı'nın kendisine kurtarılması gereken bir ruh gönderdiğini anladı. İhtiyar adam, Yeryüzü

Cenneti'nden, Havva'dan, Âdem'den sözediyordu. George hayran ve şaşkındı. İlk babamızın ve ilk anamızın kimler olabileceğini hiç düşünmemişti.

Ağaç, yılan. Rahip Melun'un küçük el kol hareketleriyle belirlediği büyülü bir dünya açılıyordu gözlerine. Işık, pis duvarları geçerek, her yandan içeriye dalıyordu. Kocaman yemyeşil ağacıyla güzel bir fundalıktı burası. Burada George'la camgözlü kız birlikte dolaşırlardı. Büyü başlıyordu. İhtiyar adam ona İsa tasviri karşısında diz çöküp el kavuşturmayı öğretiyordu. Bu saygılı ve tutkulu hava içinde, her düşünce Tanrı üzerinde yoğunlaşıyordu. Çocuk, düş kurmak için kollarını göğsüne sıcak sıcak kavuşturmuş olarak Tanrı'sıyla yapayalnızdı.

İlk günden kendini Tanrı'ya adayanı dindeki hiç bir şey şaşırtmaz. İleri yaşta inanç değiştirenlerin hayranlığı bir kafa işidir. Ama hem çelimsiz hem yoldan çıkmış olan, erginliğin sınırında bulunan o doymaz ve sıkıntılı ruhu düşünün. Yalnızlığın olgunlaştırdığı o ruhu, tanrısal ışığın ilk kıvılcımlarını bu ihtiyar adamdan alan ruhu. Nasıl yanmaz bu ruh?

Eve dönünce, annesinin kucağına atıldı, ona Yaratış'ın eşsizliklerini anlatmak için. Kadın yitik ve düşünceli görünüyordu. Kafasında bir başka şey vardı. Oğlan annesinin ilgisizliğinden sıkıldı, rahip Melun'un gözlerine ve kulaklarına gömdüğü hazineyi kendine sakladı.

Bu din yeniliği —şiir yeniliği— onu sıkıyordu. Öyle ya, annesi buna sevinmeye yanaşmıyordu. Bildiğini kendine saklama zorunluluğu bilgilerine değer kazandırıyordu. Gizli tutulması gereken şeyler hızla değerlenir. Saklanılması gereken eğilim kötülüğe dönüşür. Onu doldurmakta olan Tanrı ışığı, dünyaya açılma olanağı bulamayarak, içinde kör edici duruma geliyordu.

Bu birdenbire olan değişim şaşkınlık verebilir, iyi ki bu dünyada bütün çocuklar doğaüstünün iyice *ele ge-*

çirebildiği cinsten değil. George Delombre dünyaya geldiği günden beri bu ışığı bekliyordu. Bu bir çocuk yaşayışının bütün iniş çıkışlarına eklenen Tanrı fikri değil, ama bilinmedik bir ülkeye girişti.

Tanrı, çocuğu annesinden kaçırıyordu. Otto onu oğlundan kaçırmış olmasaydı her şey ne güzel olacaktı.

Bu iki varlığın birbirine duyduğu güçlü aşk, onları çok duyarlı bin iple bağlamıştı. Maskeli Tanrı, bu ipleri gevşetmek için eve giriyordu. Dünyada hiç bir şey raslantıya bırakılmamıştır, ekmeden biçemezsin. Korkunç oyunu yönetmek için gelir Tanrı her zaman. Aylardır kasıp kavuracak başka yerler bulan eksiksiz savaşların Tanrı'sı değil, ama fakir mutfaklarının, bırakılmış kadınların Tanrı'sı...

ON ÜÇ

Köyde ve Comtat'da bir gece daha başlıyordu. Aşka ve Tanrı'ya çaktırmadan yapılması gereken her şeye elverişli bir gece. Tanrı yasasından kaçanların, yani uykusuz âşıkların, uykusuz filozofların ve azap çeken canilerin sığınağı. Anne olacak kızların, karınlarını önlüklerine saklayarak alandaki çeşmeye kadar gidip gelmeyi göze aldıkları saat. Akşam bastırır bastırmaz utanç çıkar akıldan. Bu kitap bir gece kitabıdır.

Thérèse Delombre kapının önünde oturuyordu. Şezlonga uzanmış, gelecek olana hazırlanmış, bekliyordu. Adamın yaklaşışlarını zor güç düşünebiliyordu. Böyle bir aşk olmazmış gibi geliyordu ona. Adamı öylesine arzuluyordu ki, aklına bir an bile bir utanç fikri gelmiyordu. Kendini hiç sakınmıyordu. Belli belirsiz bir korkusu da vardı. Adam kendisini sevmediği için değil —bunu düşünmemişti bile—, aşkını söylemeye cesaret edemeyecek diye. Bir an bile direnebilecek güçte duymuyordu kendini —hatta stratejik bir direniş bile olanaksızdı—, sinirleri öylesine gergindi. Kendini bu yaklaşışa hazırlamak istiyordu ve zihnini oyalayabilmek için onun yolda yürüyüşünü düşleyerek eğleniyordu.

— Şimdi Nesquière'den çıktı... Irmak boyunca yürüyor... Pères-Blancs yoluna girdi... İşaret direğinin yanında... Kestirme yola girdi... Cardaire'in önünden geçi-

yor... orada... işte orada... işte orada...

Ama çakıllı yolda ayak izleri duyulmuyordu. Çocuksu oyununu üç kere tekrarladı, dördüncüde «Nesquière'den çıktı» dediği sıra, çite çarpan söğüt dalının ve Otto'nun ayakları altında çatırdayan çakılların sesi duyuldu.

Yeryüzünde Otto'dan başka insanlar bulunduğunu düşünmemişti. Mouillade'ların oğlu geçti oradan. Sonra karanlıktan birdenbire Alman çıktı. Adamı dalların arasından seçebiliyordu. Uzandığı şezlong çok alçaktı, buradan Otto'nun yıldızlara değen başını görüyordu.

— İyi akşamlar madam, nasılsınız?

Kadın bu cümleyi «size hayranım» gibilerden anladı. Uzun zamandır çıplak adam görmemişti. Otto'nun giysisiz hayali ona çok belirgin sanrılı görünüşler veriyordu. Kadının gözleri, yeşil çuha üniformanın içinden, kasların kıpırdanışını, göğüslerin açık morunu, koltuk altlarının kokulu siyahlığını seçiyordu. Sonraları, Otto'nun göbek altına döğmeyle işletmiş olduğu üç direkli gemiyi, mahundan küçücük dalgaların üstünde yüzer gibi duran gemiyi seçemediğine çok şaştı. Alman yaklaştığında çocuk uyukluyordu.

— İzin verir misiniz sizinle beş dakika oturayım? İnsanı canavar gibi görmeyen biriyle Fransızca konuşmak ne güzel. Fransız tutsaklarının da ülkemdeki kadınlarla dost olduğunu sanıyorum.

Hep o ses. Kayaların üstünden akan su gibi hep o ses... Kadından oturma izni alması için düşman olduğunu belirtmesi gerekiyor muydu? Bu da onun gönül avcılığı mı? Kadın cevabını vermeden Otto otlara uzandı. Birbirlerini zor seçiyorlar, pek bayağı şeylerden sözediyorlardı. Kısacık cümlelerde bile bir aşk çağrısı havası vardı. Kendilerini gizleyemeyeceklerini, çocuğun onlardaki heyecanı anlayacağını seziyorlardı. Çınarlardan güzel bir serinlik dökülüyordu. Düzlükte çıt çıkmıyordu.

Denilebilir ki, onların ilişkilerini kolaylaştırmak için, cırcır böcekleri bu sahneyi dünyada ölümsüzleştirmek istemiyorlar, susuyorlardı.

— Georget, gidip bir sandalye getirir misin? dedi Thérèse.

Çocuğa bunu Otto'nun geldiği sıra söylememişti. Çünkü Almana kendisiyle bir an yalnız kalma fırsatı vermeden önce, basacağı toprağı yoklamak istemişti.

Çocuk eve daldı ve beklenilen oldu. Adam oburcasına atıldı kadının üstüne. Elleri, kadının soluyan yüzünü aç hayvanlar gibi kavrıyordu. Dudakları kadının gözlerine ve dudaklarına ilkyaz yağmurunun koca damlaları gibi konuyordu. Dişleri, yanan dili, kendinden geçmiş olan Thérèse'in yanaklarına, gözkapaklarına vuruyordu. Yaşamın gönülde yükselen aşırılığı parça parça ediyordu kadını. Adamın ağırlığı, iyi yerleştirilmemiş olan şezlongu devirdi. Thérèse, Otto'nun kollarından kurtuldu ve otlara serildi. Kaldırmak için elini uzattı adam ona. Georget sandalyeyi sürükleyerek indirdiği zaman onlar bu gülünç durumdaydılar. Kadın ağlayışı andıran bir gülüşle, düşüşüne gülüyordu bir yandan. O aralık şunları söyleyebildi adama:

Notre-Dame des Victoires sunağının önünde, kırmızı ha-

— Çocuk yatınca.

Birkaç dakika geçti. Belediyenin saati on'u çaldı. Salondaki sarkacın da on'u vurduğu duyuldu: öyle ya, ortak yaşamın her şeyi her kişinin gönlünde ayrı ayrı kesinleşmiş, açıklanmış olmalıdır. Adam kalktı, sivri tırnaklarını bastırarak Thérèse'in elini sıktı, oğlanın saçlarını okşadı. Thérèse'le Georget odalarına çıktılar, artık adımları duyulmaz olmuştu. Oğlan lambayı tutuyor, dans eden gölgesi kendilerini tavaranarasına doğru izliyordu.

Thérèse her akşamki gibi kocasının portresini öptü. Mutluluktan sarhoştu. Toprakların ötelerinde doğ-

duğu dağların mavisini gören duygulu bir vapur yolcusu gibi olduğu yere yığılmamak için trabzana tutunuyordu. Onda, aşırı sevinçle aşırı acı yarenlik ediyordu. Neden acı çekiyordu? Bilemiyordu. Ama büyük bir mutluluk yırtıyordu içini. Kocasının anısına saygısızlık ederek günah işlemekteydi. Ama düşünmüyordu bunu. Onun içini allak bullak eden bu değildi.. Oğluna ve yurduna ihanet ettiğini de düşünmüyordu. Aşk ya da daha doğrusu sevilme gereksinmesi, kendininkinden ayrı bir bedene eliyle dokunma geresinmesi kör ediyordu onu.

Beden, doygunluğa ulaşacağı sıra, daha da artırıyordu isteğini. Denilebilir ki, onu aşktan ayıran birkaç dakika içinde, yapayalnız bir kadın olma korkuları artarak yenilenmek istiyordu.

Her akşamki gibi soyundu. Oğlunu çabucak kucakladı. Alevi küçük bir ışık kelebeği olana kadar kıstı lambayı. Kollarını, bacaklarını sıcak çarşaflara yaydı. Düş kurarak, buluşma saatini bekledi. Cılız ışık tavanda bir altın bilezik çiziyordu. Çekmecelerin bakırları arılar gibi parıldıyordu. Birkaç dakika içinde, aşkı düşünme isteğinden uzaklaşmıştı. Sanki şimdi şunları söylüyordu kafası: «Şimdi biliyorum ne olacağını, öbürüne geçelim.» Gecelerini allak bullak eden şehvetli hayaller güçlük çıkarmadan uzaklaşıyordu. O artık bir entarinin rengini, Georget'nin kalıba konulması gereken kundurularını düşünüyordu... Ruhu yalınlığına kavuşuyordu, her kötü istekten yıkanarak.

Belediyenin saati sönük bir belirti gibi on buçuğu çaldı. Salonun sarkacı bu sese karşılık verdi. Oğlanın her zamanki solumaları duyuluyordu. Thérèse yataktan sıçradı, bir çocuk gibi. Saçını taradı. Yavaşça çıktı odadan. Yatağın tahtası tıkırdadı. Kapının koluna elini koyduğunda soluğu kesildi. Merdivende daha çevikleşti. Bahçedeydi. Papaztakkeleri büyük kara demetler oluşturuyordu. Georget'nin salıcağının ipleri havada asılı duru-

yordu, kımıltısız. Şerbetçiotunun altında, büyülü sarmaşıklara takılmış bir yıldız gibi duran küçük bir kırmızı nokta parıldıyordu. Parıltısı zaman zaman daha da canlanıyordu. Yıldızın çevresinde, solgun ve kemikli bir yüz beliriyordu o zaman, gözleri ışıldayan bir yüz.

ON DÖRT

Ertesi sabah. Nicedir yükselmiş olan güneş pencere kanatlarının aralıklarından süzülüyordu. Thérèse uykudaydı daha. Georget yatağında dönüp duruyordu. Çoktandır uyanıktı. Annesinden önce uyanmıştı. Çevresine bakıyordu. Korkuyordu: çok derindi odanın sessizliği.

Yarı karanlıkta serili duran bu beden, gün ışıklarının yer yer yaldızladığı bu beden titretiyordu onu. Ölümü düşünmeden bakamazdı uyuyan birine. Uykuyu annesinin yüzünde gözlüyordu. Hasta mıydı ki? Onun yüzünde böyle bir anlam görmemişti hiç. Gerçekten korktu oğlan. Bir karabasan yaratır gibi duran kadını daha yakından görebilmek için kalktı. Yarı açık duran dudaklarından, biri altın olan dişleri görünüyordu. İyi kapayamadığı gözkapakları mavi bir bakış sızdırıyordu dışarıya. Hayır, annesi hiç de mutluya benzemiyordu. Bir zamandır neden değişti böyle? Birkaç ay önce okşayışlara boğuyordu oğlunu. Bir dakikası yoktu oğluna vermediği. Hem sonra, ne kadar hain olmuştu. Hiç bir şey çalmamış olan Olga'yı kapı dışarı etmişti. Şimdi, oğlunun konuşmasını bile dinlemiyordu...

Kimi düşünüyordu bu kadın? Oğlunu düşünmüyorsa? Babayı belki de. Yüzünün böyle acılı oluşu bundandır. Yeniden yattı çocuk. Bir az daha bekledi.

Annesinin saçları sallandı çarşafın altında. Titreyiş bacaklarından omuzlarına yükseldi. Açtı gözlerini kadın. Biraz daha uyumalı annesi. O zaman annesinin sırrını çözebilirdi.

ON BEŞ

Sonbahar koyuluyordu. Ova sarı ışıkta yıkanıyordu. Evet, tarlaları, çayırları çevreleyen bu şarap kırmızıları, bu ipek yansıları aşkın yakışığıdır büyük ölçüde. Aşka uygundur, ya da düşünmeye. Rüzgârın yumuşacık ayakları kiremitleri konuşturuyor. Yaz ayları boyunca gevşeyen ve ağırlaşan kan, damarlarda yeni bir şarap gibi uçuyor sevinçten. Topraktan büsbütün kokular yükseliyor. Uzun kış gecelerini sezen köylülerin gazeteye abone oldukları zamandır. Ülke sağlam bir romantik gidiş tutturuyor.

Görünüşte her şey dingin ve rahattı henüz bu evde. Savaştan uzak. İlk ölü yapraklar kuyulara düşüyordu. Georget, kuyuya eğilmiş, ince bir kurşun tabakasıyla örtülü yüzü seyrediyordu. Böyle saatler saati seyrediyordu, başı iyice dönene kadar. Madeni bir göğün çevrelediği yüzüyle büyüleniyordu. Bu yüzün yanağına düşen küçücük renksiz bir gözyaşı kuyunun suyunu bir an kıpırdatıyordu.

Ya da, biçilmiş çimenlikte, çınar gölgelerinin kadife halıda uzanır gibi uzandığı çimenlikte, kolları açık, dönüyor, dönüyordu. Yoğun bir kusma duygusu boğazına sarılana kadar. Kafasında koyu bir sıvı kımıldanıyordu. Çevresinde çiftlikler ve ağaçlar yuvarlak olmuş, sessizce dansediyorlardı. İyice sarhoşlayınca döne döne, ot-

lara düşüyordu, yoklaşarak, düşünmeden. Kafasında her şey yuvarlak dönüşünü sürdürüyordu. Kendini salıveren bir av hayvanı gibi, yüzü solgun, elleri sıkılı, otlara uzanıyordu.

Ruhu belli bir kötülükle sarılmadığı halde mutsuzdu. Duyarlığın arttığı yaştaydı. Her şeyin, soyunulan çocuk derisiyle kaslar üzerinde örülen büyük insan derisi arasında koyu koyu duyulduğu yaştaydı. Her pazar ayine gidiyor, orada yaşını başını almış kadınlar ve erkekler görüyor, neden annesinin de onlar arasında bulunmadığını kendi kendine soruyordu. Gidip saatlerini tavan arasında geçiriyordu. Onun için tavanarası artık büyülü bir ülke değildi, oyalayıcı bir sığınaktı, ama onu derinden derine kendine çeken bir yerdi. Bütün soruların gölgesinde ağladığı gizli bir krallıktı.

Mutluluk ve Acı denilen sarsıcı şeyleri ancak çocuklar tüm güçleriyle yaşayabilirler. *Acılı*'ydı o. Çocukların, kımıltısız ve gözleri taştaşı gibi açılmış çocukların gizli bir düşler dünyasına indikleri görülür. Sarsarsanız, o zaman güçlükle dönerler dünyamıza.

— Mutlu musun?

— Evet.

Bu «evet» bizim için bir daha dönmemecesine yitip gitmiş bir ülkenin sınırıdır.

— Georget, neyin var?

Anne ellerini çocuğun alnında gezdiriyordu. Gözlerini gözlerine dikip, bu karasevdanın nedenini bildiğine onu inandırmaya çalışıyordu.

— Neyin var?

— Benim mi? Hiç bir şeyim.

Bu «benim mi», yüzüne bir görünüş takabilme vakti kazanmak için sarındığı bir sisti. Çoktandır erkek gözüne dönüşmüş olan gözleri, karanlık ve tutkulu bir dünyayı günışığına çıkaran gözleri, geçit vermez biçimde dalga dalga parıldıyordu. Anneyle çocuğun içten yakın-

lıkları gevşemişti iyice.

Büyük bir aşktan, biraz düşmanca bir ilgisizliğe geçmişlerdi. Çocuk artık annesinin dizlerinde uyuklama gereksinmesi duymuyordu. Kadının parmakları, bir yandan koyulaşan kumral saçın kıvrımlarında kendiliğinden dolaşmıyordu. Birbirlerine alışıyorlardı. Ortak yaşayışlarında hiç bir şey şaşırtmıyordu onları. Thérèse Delombre yalnız kendisi ve sevgilisi için yaşıyordu. Georget *bekliyordu*, ruhu bomboş ve acılı. Neyi bekliyordu? Bilmiyordu neyi beklediğini, ama gönlünün derinlikleri öldürülmüştü.

Direnen bir arayış yoksa birlikte yaşayan iki insanda, sürüp gitmez aşk. Aşk hep bir çabayla yönetilmeli. Çocuklar yetişkinlerden daha uyarlıdırlar onları böylesine bağlayabilen —sezerler bunu— o çabayı gösterme konusunda. Thérèse Delombre aşkından eriyip gitmişti. Çocuğun bırakılmış yüreğinde, özellikle annesinin ilk yönelişleriyle hazırlanmış yüreğinde Tanrı güneşi yükseliyordu, Melun'un yönetimi altında.

Düzenli olarak gidiyordu din derslerine. Eşsizliklerle dolu köhne salonda tahrir çalışmalarını çok seviyordu. Efsaneler arasında yolculuk anıları. Dinin çocuksu eşsizliklerini beceriksizce dile getiren Melun'un şapşallığı. Kötü kurulmuş cümlelerle, yıldız yıldız parıldayan kuşlarla dolu efsane ormanlarını anlatan yaşlı bir serseri. Yelkenli, kadırga gibi büyüleyici adlar taşıyan gemilerle tıklım tıklım limanlar... Bütün bunlar, resimlerle dolu güzel bir kitap gibi, aklını alıyordu çocuğun.

Thérèse Delombre savaş bitsin istemiyordu. Tutku onu bir ateş çemberiyle çevirmişti. Kendisinin olmayan şeylere karşı duyarsızdı. Kadınlar karalar giyiyormuş! Erkekler devrilip gidiyormuş! Aşkı gözlerini kör ediyordu. Aşkı onu sağır ve dilsiz ediyordu. Georget'yi oluruna bırakmıştı. Onu giydirme konusundaki dikkatinde açıkça görülüyordu bu. Önceki öpüşlerin yerini güzel ka-

zaklar, oyuncaklar almaktaydı.

Kocasının karşısında değil ama, oğlunun karşısında biraz suçlu duyuyordu kendini.

Otto'nun okşamalarından sonra uzanıp yattığı ilk akşamlarda şöyle diyordu kendi kendine:

— Kötü şeyler yapıyorsun.

Kafası çalışmayan birçok kadının düşüncelerini yöneten o şatafatlı dil onun düşüncelerini de yönetiyordu. «Kocan yurdunu savunurken öldü... sen...» Kafası soyutlamalara pek yatkın değildi, bu yüzden hemen «duyarlarsa ne derler?» e saplanıveriyordu.

Yavaş yavaş, rolünü tekrarlaya tekrarlaya heyecanı körleşen tiyatro oyuncusu gibi, artık yanlışının heyecanını duymaz oluyordu. Gene de, bazen, aşklarına olağanüstü bir anlam verme gereksinmesiyle itilerek, Otto'ya şöyle diyordu:

— Bu bizim yaptığımız iyi değil belki de.

Birçok defa tekrarladığı bu cümleyle, bir dokunaklı hava yaratmak istiyordu. Ama bütün çabalarına rağmen, hiç bir ihanet duygusu duymuyordu. Otto karşılık vermiyordu. Eğer bir ihaneti varsa, bu ihanet Thérèse'i kucaklamış olmasından gelmiyordu. İyiden iyiye bilincindeydi bunun.

İlk karşılaşmadaki oyun her gece oynanıyordu. Otto, çocukla ve anneyle hoşbeş ediyor, kadınla oğlu yatmaya gidince uzaklaşıyor, gidip kahvede arkadaşlarıyla bir parti iskambil oynuyor, sonra Thérèse'le çardağın altında buluşmak için dönüyordu.

Oğlan Alman'ı sevmiyordu. Onu kibar buluyordu ama, okulda da din dersinde de Almanya'yla ilgili kötü şeyler anlatıyorlardı. Annesinin bu düşmana ne diye bu kadar yakınlık gösterdiğini anlayamıyordu.

Çocuğa hoş görünmek için elinden geleni yapıyordu Alman. Ancak çabaları boşunaydı. Bu direniş onu sıkıyor ve hayranlıkla dolduruyordu. Çocuk çok tatlıydı.

Huysuz saçları, yorgun gözleri Otto'yu büyülüyordu. Otto aşkın bütün hilelerini bilirdi, onu hoşlandıracak sözleri uzun uzun arıyordu, her zaman yapmacık olamayan bir dikkatle çocuğu dinliyordu, onun gönlüne girmeye çalışıyordu kaçak adımlarla, avını kızdırmak istemeyen bir avcı gibiydi. Çiftlikteyken, kadından çok çocuğu düşünüyordu. Kadınla birlikte olmaktan aldığı zevk Georget'nin ilgisizliğiyle azalıyordu ve çok zaman doygunluk içinde Thérèse'i görmeye geldiğinde oğlanın bir gülüşüne annenin bütün aşkını verecek gibi oluyordu. Konuşurken, bazen, dalgınlıkla yapmış görünerek, elini çocuğun boynuyla yakası arasına sokuyordu. Çocuğu göz ucuyla izliyor, araştırıyordu. Georget'nin davranışı hep aynıydı. Yumuşak bir baş çevirme devinimiyle kendini koruyor, adam da bu dik kafalı çocuğu hiç mi hiç kandıramayacağını anlayarak elini cebine sokuyordu.

Bir akşam. Karanlıkta, üçü bir aradaydı. Çocuk Alman'ın dizleri arasında ayakta duruyordu. Bu, adamı sevindiren bir sonuçtu. Birden, yarın Georget'nin doğum günü diye düşündüler. Thérèse'in her zaman çok önceden hatırladığı bu gün neredeyse unutulmuş gitmişti. Thérèse bu unutuştan üzüntü duydu. Ailede yıldönümlerini ve bayramları alabildiğine kutlama alışkanlığı vardı. Oğlan annesine atıldı ve onu kucakladı.

— Mösyö Rülf'ü de kucakla! dedi anne.

Oğlan başıyla bir işaret yaptı, kısa adımlarla adama yaklaştı, yanına varınca yanağını öptürmek için başını uzattı, ama öyle bir kımıldandı ki Otto'nun dudakları karanlığı öptü. Alman olacağı anlamış, Thérèse anlamamıştı. Thérèse ya budalalıkla ya da kendisinin kötü şeyler yapmakta olduğunu ortaya koyma gereksinmesiyle sordu oğlana:

— Ne diye Otto'nun seni sevmesini istemiyorsun?

Oğlan şöyle bir silkindi, birkaç saniye sessiz kaldı, sonra birdenbire, bir çırpıda söylemese hiç söyleyeme-

yeceğini sezerek:

— Bir Alman bozuntusuna öptürmem kendimi, dedi.

Kan beynine sıçradı Thérèse'in. Otto sapsarı kesilmiş olmalıydı. Bir şey çocuğun boğazını sıkıyordu. Derin bir sessizlik koyuldu aralarında. Tarlaların ötelerinde üç patlama duyuldu birdenbire. Sorgue gereçler fabrikasında denemeler yapılıyordu demek... Otto kalktı, Thérèse'in elini sıktı ve ortadan kayboldu. George Delombre'un bir erkek olduğunu düşünüyordu. Acısından ağlayacaktı neredeyse.

Sinirlerine söz geçiremeyen Thérèse, odaya çıkınca çocuğa sordu:

— Sana her zaman efendice davranan bu adama ne diye kabalık ettin?

— Senin ona Otto demeni istemiyorum.

— Ama yavrucuğum, hiç Otto demedim ona, yalnız bu akşam ağzımdan kaçtı, Otto dedim, daha çok senin kabalığını örtbas etmek için. Bunlar aklı başında adamlar, fransız erleri gibi.

— Benim karşımda dört kere Otto dedin ona.

Ah koca yaramaz! «Benim karşımda» derken söz çarptırmak değildi amacı, çünkü annesinin Almanla ilişkileri üzerine hiç bir şey bilmiyordu. Ama, sondan söyleyeceğini önden söylemişti. Böylece annesinin kaç kere Otto dediğinin hesabını çıkarıyordu. Belki de uyanmıştı geceleri, annesi bahçedeyken. Belki de yaptıklarını biliyordu.

Onun bir şeylerden kuşkulandığını hiç düşünmemişti Thérèse. Şimdi oğlan her şeyi biliyor gibiydi. Bunu anlamak için ne yapmalı? Cevabıyla kuşkudan kurtulacağı bir soru aradı Thérèse, bulamadı. Oğlunun en masum sorusuna yenileceği duygusu içindeydi. Bu yüz-

den, lambayı kısmakta acele etti. Oğlunu yavaşça öptü —çoktandır yapmıyordu bunu— ve yattı. Bir saate kadar sessizce sevgilisine ineceğini düşünmeden yarı yarıya uykuya daldı. Beyaz ve soğuk bir gün arındırıyordu düşüncesini. Bu uykunun uzanımları nasıl da zekâyla doluydu, hem de şiirle. Bu durumda her şey garip bir pırıltı kazanıyordu, bu pırıltıda en beylik düşünceler, düğmeler gibi koparak, az sonra sönecek olan ve karanlık bir ırmakta hızla sürüklenen örgün ve değerli çiçeklenmelere yer veriyordu. Ellerine almayı çok sevdiği bu eller, Walkyries'nin gözü kadar yeşil bir zümrütün ışıl ışıl yandığı bu eller öldürmüştü kocasını belki de. Bu iki eli pırıl pırıl bıçak tutarken görüyordu. Başta apaydınlık olan düşü belirsizleşti yavaş yavaş ve ışığını lamba ışığı gibi kıstı... Uyuyordu Thérèse.

Sevgilisiyle buluşmadan önce uykuya daldığı olmamıştı çoktandır.

Ağır ve koyu bir sıkıntı kapladı Georget'nin kafasını. Çocuk çok sıkıcı bir işle yorgun düşmüş gibiydi. Uyuyamıyordu. Söylediği sözden korkuya kapılmıştı ve bu sözü bir başkası söylemiş gibi alıyordu. Pısırıklığını atmak için gösterdiği çabayla birazcık değişen sesini *duyuyordu.* Söylediği söz kafasında dönüyor, dönüyor, dönüyordu. Beş dakika yetti duyularını bitkin düşürmeye. Bir an sonra düşüncesiyle oyuna daldı...

Ertesi gün değişmiş uyandılar. Gök doğuda kırmızıydı. Yağmurlu bir gün başlıyordu. Bakır güneş, kurşun renkli koca bulutların arasından geçiyordu zaman zaman. Bulutların masmavi gölgeleri çepeçevre uzanan tepeler üzerinde izliyordu bulutları. George kesinliksiz zamanlardan tiksinirdi. Nem kemiklerine işliyordu. Yatağında, Toussaint'in zamanlarını bildiren bu günün görünüşünden sıkılıyordu. Bir horoz çılgınca öttü. Georget bir saman yığınına tünemiş duyuyordu kendini. Henüz altın sarısıydı bu yığınlar. Ama sonbahar yağmuru on-

ları kara bir yosunla örtecekti. Kuzey rüzgârıyla ovaya saçılmasın diye, bunlara koca koca taşlar koymak gerekirdi.

Thérèse Delombre, isteyerek yapmadığı halde, sevgilisiyle buluşmak için aşağıya inmemiş olmaktan gururluydu. Oğlunun söylediği sözlerin Otto'yu kızdırmış olmasından korkuyordu. Sevgilsini yitirmekten korkuyordu. Boğuntu içinde geçirdi günü. Bununla birlikte, akşam belli saatte, gökte yıldızlar yerlerini alınca, çakıllı yolda Almanın ayak sesi duyuldu. Adam Georget'ye elini uzattı.

— Gene dost muyuz?

Çocuk hiç zorlanmadan karşılık verdi:

— Evet.

Fırtına başları üstünden geçmemişti gün boyu. Sabahleyin tepelerin arasında toplanan bulutlardan tek damla düşmemişti. Georget dingin ve sevinçliydi. «Bugün yağmaz» diyordu raslaşan köylüler, yağmurdan başka tehlike bilmeyen ot arabalarının gidişini yavaşlatarak.

— Gene de, yağmur yağarsa okundu demektir canımıza.

Çocuk vardığında, günah çıkarma yerinin çevresinde çok kişi toplanmıştı. Köyün kilisesi temiz ve özelliksizdi. Gülünç bir biçimde hafif kırmızıya boyanmıştı. Koyu mavi boyalı ve altın rengi yıldızlarla süslü tavanı gök kubbenin taklidiydi. Sahının ortasında kristal bir avize sarkıyordu. Bu avizeyi, dedikoducu bir kadın, hakkında adli kovuşturma açılması üzerine satın almıştı. Demek ki, yalnızca bayram günleri yakılan üç yüz lambada, buraların en zengin çiftçisi Patin ananın kırılasıca çenesi parlıyordu. Bu saatte bu tozlu ve kara şey, acı içinde asılı duruyordu. Yakıldığı sıra, ışıldayan lambalar, avizeye ateşli ve olağanüstü bir görünüm veriyordu. Avize sahında tutsak bir yıldız gibi parlıyor, bakışlarını lambalardan ayıramayan Georget'nin gözleri bu altından noktalarda dağılıyordu. Ama şimdi bu koca ölü nesne ona korku veriyordu.

Bu eski binada kireç, lamba yağı ve günlük kokusu dolaşıp duruyordu. Fransız bayraklarıyla ve köyün savaşta ölmüş ya da gözünü budaktan esirgememiş çocuklarının fotoğraflarıyla çevrili bir İsa heykelinin karşısında büyük mumlar yanıyordu. Bu heykelin karşısında Notre-Dame de la Victoric'ın bir heykeli duruyordu. Sahının dibinde, koro yerinin yanında, üstünde biraz sola doğru eğilmiş bir haç bulunan günah çıkarma yeri

vardı. Eski kara kulübenin çevresinde birkaç kadın, birkaç çocuk çömelmişti. Tahta kulübede, günah çıkaran Melun'un sesi çınlıyordu. Dua eden kadınların mırıltısı ve meşe sıralara değen tespih tanelerinin gürültüsü... Her şey sefil ve umutsuz görünüyordu...

Oğlan hiç günah çıkarmamıştı. Yaptığı bütün kötülükleri papaza anlatacağını düşündükçe yüreği sıkışıyordu. Günah çıkarma sırasında söylenilenleri rahip aklında tutmaz, demişlerdi ona. Buna kolayından inanıyordu.

Günah unutma işinde hiç bir terslik bulmuyordu. (Bu, çocuklara çok zor kabul ettirilen şeylerdendir genellikle.) Din, ona göre, öylesine gizliliklerle doluydu ki, bu kadar yakınında bulunan din ona öbür şeylerden daha az gerçek görünmüyordu. George bu geniş ve karanlık katedrale giriyordu. Her gün ona biraz daha açtıkları bu büyük gizler düzeninde onun da yeri vardı. Çünkü, küçük bir mucizenin, papazın unutuşunun nedeni olacaktı. Çocuk dünyasındaki küçük yanlışların can sıkıcı Gardagne papazının belleğine yeretmesi düşündürmüyordu onu. Onu, günahlarını söyleme zorunluluğu düşündürüyordu. En büyük günahı, elbette, küçük kızla «çirkin şeyler» yapmış olmasıydı.

Ona günah çıkarmanın sözünü ettikleri gün bunu aklına taktı ve bir daha kafasından silemedi. Günah çıkarmaya gideceği sıra, annesi —anneyi çocuğa işkence etmeye iten nedir?— gözlerinin içine baka baka, ama hiç bir şeyin sözünü etmeden, kendisinin de bu konuyu düşündüğünü belli etti. Utançtan ölecekti çocuk. Papaza söylemeyi unuttuğu şeyin de bağışlanacağını söylemişlerdi. Bu işi düşünmemek için elinden geleni yapıyordu ama, boşuna. Küçük kızın karnı gözünün önünden gitmiyordu. Tavanarası hayali bütün zihnini tutuyor, ellerini titretiyordu. Safça şöyle diyordu: «Ah bir unutup gitsem şunu, papazın karşısına çıkınca.» Ama aklına en

önce bunun geleceğini biliyordu. Annesi şöyle demişti: «Hiç bir şeyi unutmayacaksın, tamam mı?» Sanki şemsiyeni unutma diyordu. «Biliyorsun, en küçük bir şeyi bile unutsan günahın bağışlanmaz. Utanmak sıkılmak yok. Çünkü Tanrı senin anlatacağın her şeyi biliyor. Ondan bir şey gizlemek bir şeye yaramaz. Günah çıkarma denen şeyi çocukların dürüst olup olmadığını, yalan söyleyip söylemediğini anlamak için koydu.» Kiliseye adımını atmayan bu kadın, çocuğa bu kadar azap çektirmekte ne diye bu kadar dikkatliydi?

Sözleri gülünç ve aptalcaydı. Georget'yi korkutan Tanrı değil, rahip Payan'dı. Sonunda serüvenlerini anlatmak zorunda kalacaktı. Nasıl da zor geçecekti zaman!

Bunları söylerken, küçük günahlara, masum diye belirlenenlerin günahlarına eğlenceli bir biçimde acımaya kalkıyor değilim. Şu dünyada hiç bir şeyin bana çocuğun dinle ilk çatışmalarından daha büyük görünmediğini söylemek istiyorum. Kendi azabını arayan bu korkulu çocuğun acısıyla ezilmenizi isterdim. Safça unutabileceğine inanıyordu, ama bir anlamda ağırlık veriyordu günahına, aklına getirdikçe.

Bu çıplak kızı gözlerinin önüne getirmeye çalışırken, onu gerçek olarak görme arzusuna kapıldı. Böyle bir oyun oynamanın günah olup olmayacağını düşündü. Ve de tavanarasının gizli zevklerini, *ayıp şeyler*'i. Kafasından Tanrı'nın ve kilisenin buyruklarını geçiriyor, ama bunu hoş gösterecek bir şey bulamıyordu.

— Beden denilen eseri yalnız ve yalnız evlilikte arzulayacaksın.

Bu sözler ona çekici ve giz dolu görünen bazı şeyler anlatsalar da, o bu sözlerin anlamını kavrayamıyordu. «Beden denilen eser» de ne demek oluyor?

Küçük kiliseye girene kadar George Delombre'un kafasını tutan şey buydu. Şimdi sahının ortasında du-

ruyor, kımıldamıyordu, kafasında koruyucu bir boşluk oluşmuştu. Dişçinin kapısında ağrı kesilir. Tanrı'nın kapısında da.

Günah çıkarma yerinin küçük penceresini kapayan tahta kanadın gıcırtısı duyuldu. Melun, mavi-sarı kareli bir mendile gözyaşlarını dökerek kulübeden çıktı. Bu durum, Melun'u her cumartesi böyle ağlar görmeye alışmış olan sofu kadınların huzurunu kaçırmadı, ama çocukları güldürdü. Çocuklar da bu eğlendirici görünüşe alışıktılar. Yalnız Georget ihtiyar adamın acısıyla sarsıldı.

Ne günah işleyebilirdi Melun, günah çıkarma sırasında kendisine böyle gözyaşı döktürecek? Güçlü bir ağlama arzusu Georget'nin gözlerini iğneledi. İhtiyar adam Notre-Dame des Victoires sunağının önünde, kırmızı halının üstünde, bitkin, dualar okumaya başlarken, oğlanlar işi alaya vurarak sessiz sahına doğru ilerlemeye başlamışlardı ki, günah çıkarma yerinin beyaz perdeleri arkasında pusuya yatmış olan papaz keskin bir ıslık çaldı. Bu ses oğlanı durdurdu. Bununla birlikte, sessizce arkadaşlarının yanında oturmaya geldi ve vicdan araştırması denilen şeyi yapmaya koyuldu. Öbür çocuklar onu gömleğinden çekiyor, güldürüyorlardı. Afacanlıklar biraz sevinç vermeye yetti ona. Sonunda, günah çıkarmak o kadar da zor bir iş değildi. Hem o karanlıkta papaz kimin kim olduğunu seçemiyordu belki de.

Of! Bu ilk günah çıkarış pek sıkıcı oldu. Bundan sonraki günah çıkarmalarda, ortaya dökülmesi gereken soysuz işler olmayacak. Günahlarının listesini özene bezene geçirdi aklından. Annesinin yardımıyla günahlarını bir kâğıda yazmıştı, hiç birini unutmamak için. Ama kâğıdın altında koca bir boşluk duruyordu. Alçak sesle yanındakilere eğildi. Tam yanında duran çocuk postacının oğluydu. Yüzü çilden kalbura dönmüş iri yapılı bir çocuktu, sınıfta çok zaman pis şeyler söyleyerek ve iğ-

renç şeyler yaparak George Delombre'un yüzünü kızartırdı.

— Hiç günah çıkardın mı?

— Hem de kaç kere.

— Şey... her şeyi söyledin mi papaza?

— Her şeyi söyledim mi? Olur mu her şeyi söylemek? Sonra sorar da sorar, sorar da sorar... «Evet» dedin mi öyle bir soluk alır ki, perdeler sallanır. Ben onu kızdırmak için aklıma ne gelirse söylüyorum...

— İşlemediğin günahları söylersen yalan söylemiş olmaz mısın?

— Arkadaş, işlemediğim günah kalmadı. İkide bir suçluyorum kendimi, yalan söylediğim için. Görüyorsun huzursuz değilim. Günah çıkarmaya geliyorum, çünkü her gelişimde annem on kuruş veriyor. Babam için. Babam önce gelmemi istemiyordu. Babam papazlara veryansın edince annem ona dedi ki: «Şu küçüğe bak, ne kadar bağlı dinine, sanırım onun kiliseye gitmesine engel olamayacaksın.» Zifiri kaynamış zavallı adamın. Hem, kafayı çalıştırsana, buraya geldiğim zaman, bahçeyi sulama angaryası kalkıyor.

Madam Gardet, çocukların önündeki sırada oturuyordu. Onları susturmak için döndü. Georget'nin orada olduğunu görünce bakışı yumuşadı ve toplaşmış olan çocuklardan daha çok gürültü çıkararak onunla konuşmaya başladı. Günah çıkarma yerinden sabrı taşmış bir ses yükseldi:

— Susun bakalım Madam Gardet.

Bu ses postacının oğlunu gülmekten katılttı.

— Koca şapşal, işitti azarı.

Georget bu konuşmalarla, bu havayla, varlığını çevreleyen her şeyle bitkin düşmüştü. Melun'un odası buradan daha sefildi sefil olmasına, ama o odanın parlak dökümtüleri insana gökleri düşündürüyordu. Buradaki her şey yıldırıyordu onu... renksiz duvarlar, küçük ar-

kadaşların rezillikleri, Madam Gardet'nin gevezeliği, papazın budala sesi...

Georget düşünceye dalmışken, kişiler teker teker sıralarını savıyorlardı. Postacının oğluna sıra geldi. Tahta kulübede meymenetsiz sesi yankılanıyordu oğlanın. Onun ardından Madam Gardet girdi kulübeye. Georget alnında kanın hızla döndüğünü duyuyordu. Parmaklarının ucu titriyordu, yanan kanı parmaklarından çıkıyormuş gibi. Kafası bomboştu. Garip bir ışık kör edici demetler halinde gözlerine üşüşüyordu. Bir kanadın gürültüyle kapandığı duyuldu. Postacının oğlu, kollarını göğsüne kavuşturmuş, gözleri pırıl pırıl, günah çıkarma yerinden fırladı... Kanat kapandı. Vananın açılmasıyla birlikte suyun dışarı fışkırması gibi, Madam Gardet'nin gülünç günahları kafeslerden dalga dalga döküldü. İyi müşterisinin sesini tanıyan papaz toparlandı ve sessizce gelecek pazarın vaızını tasarlamaya koyuldu.

Sıranın tahtası Georget'nin dizlerini incitiyordu. Yüzünün tam karşısında, yatay bir tahtaya uzun-yuvarlak bir delik açılmıştı. Çocuk bu deliğin nereye baktığını düşünüyordu. Karşısında, kara tahtadan bir İsa vardı. Bu dar kulübede anlatılmaz bir katran ve yağ kokusu kol geziyordu. Anlaşılmaz bir gemi kokusu. Tahtanın arasından Madam Gardet'nin bir biçim ve tekdüze sesi duyuluyordu. Günah falan çıkarmıyor, kendini anlatıyordu, iyi eylemlerini kötülerine katarak. Gerçekleşmemiş umutları, mutlu raslantıları anlatıyordu. Zaman zaman, kibarlıkla —ya da soluk almak için—, oltaya yem takar gibi, bir sessizlik yaratarak bir an durakliyordu. Papaz tek söz söylemiyor, o yeniden alıyordu. Kilisenin dibinde saat ciddi ciddi buçuğu çaldı. Az önce papazın sesi günahkârın sesine karışmıştı. Georget bu boğuk çekişmede, sırasının yaklaştığını görüyordu.

Kulübenin kanadı, Madam Gardet'nin bulunduğu yandaki kanadı kapandı. Georget, toparlanmaya vakit bulamadan, ızgaranın arasından papazın beyaz yüzünü gördü; bu yüz şimdi karşısında bir çocuk bulmakla yatışmıştı. Papaz, bu durumda Gadagne'a gitmek için dört tirenine yetişebileceğini düşündü.

— Dinliyorum yavrum.

Çocuk pürüzsüz bir sesle duaları tekrarladıktan sonra, günahlarını «ya!»larla birbirinden ayırarak anlatmaya başladı. Günahları şaşırtıyordu ihtiyar adamı. Hayır. Açık etmekten çok korktuğu o hikâyeyi anlatmaya cesareti yoktu. Başı dönüyordu... Çılgınlaştığı anlarda ciddiliğini birdenbire gördüğü o koca günah geldi aklına. Bu bir günah mıydı? Bundan sözetmesi gerekiyordu. Bir ses ona, anlat şu hikâyeyi, diyordu. Bir an çelimsiz duydu kendini... Hiç bir şeyi yoktu söyleyecek. Birçok şeyi unutmuş gitmişti.

— Sayın peder, kendimi suçlu buluyorum...

Bu kötü eyleme nasıl edip de bir günah biçimi kazandıracağını bilemiyordu. Yanlışın nerede başladığı bilinir mi?

— Bir konuda temiz kalamadığımı ve bu yüzden annemi çok üzdüğümü bildiğim için...

Sözleri birbirine dolaşıyordu. Sonunda, birden, elinde olmadan, papaza şunu sordu:

— Sayın peder, bir Alınana kendimi öptürmemem günah mı?

Papaz gözlerini açtı, aklına kötü şeyler getirdi, saf bir sesle:

— Anlamadım yavrum ne demek istediğini? Daha açık anlat. Ne geldi başına? Tanrı'dan bir şey saklamamalı. Anlat! dedi.

Çocuk sıkılmış bir sesle anlatmaya koyuldu. Ancak papaz hiç bir şey anlamadı.

— Söyle, lütfen yüksek sesle konuş.

Çocuk çok sinirliydi. Epeyce yüksek bir sesle, bir çırpıda olanı bitcni anlattı.

Madam Gardet! Ne yapıyorsunuz orada? Kızıl kadife dua iskemlesine dayanmış... Size verilen iki kere tespih çekme cezasını az önce bitirmediniz mi?

Papaz çocuğun anlattığı şeyden korkuya kapılmıştı. Elbette, Thérèse Delombre'la Almanı birleştiren bağların niteliğini kavrayacak kadar açıkgöz değildi. Ne var ki, kumandan karısı olan bir savaş dulu, savaş en korkunç günlerini sürerken bir Almanla hoşbeş etsin, «kafası bunu almıyordu».

Bu ciddi adam Thérèse'in Almanı sevdiğini düşünmemişti ya, Madam Gardet bunu düşünecek kadar aşağılıktı ve ortaya çıkarılan *gerçek* şeyler onun kafasında her kuşkuyu kaldıran bir açıklık kazanıyordu. Kadın «acaba?» demiyordu. Gerçek kör ediyordu gözlerini. Bir anda, yusyuvarlak, apaçık, pürüzsüz bir fikir yerleşti kafasına. Çoktandır böyle bir fikre ulaşamamıştı: «Thérèse Delombre bu adamın metresi.» Sofu ve fransız olmak sıfatıyla titremeler geçirdi. Madam Gardet olmak sıfatıyla etekleri zil çaldı. Uzun dili, çürük dişleri arasında, sabırsız bir hayvan gibi gidip geliyordu.

Aşklar genellikle uzun zaman gizli kalmaz. Bu aşk garipliğine rağmen insanların gözünden kaçtı. Sevgililer yalnız kendilerini düşündükçe tutkuları onları dünyanın dışına iter, ama bir kere yakalandılar mı... aşk kaçınılmaz biçimde saldırgan bir yapı kazanır, insanlar kendilerini bu saldırganlıktan sakınırlar.

— Yavrum, düşmanını kucaklamak elbette günah sayılmaz. Ancak, bugünkü koşullarda, sanırım, herkesin düşman bildiğiyle dost olmamak gerekir. Yurda karşı işlenilen günah, bu yurdu bize veren Tanrı'ya karşı işlenilen günahtır. Elbet bu genç adam istemezdi savaşı, ama Alman subayları arasında...

Dindarların ona sorduğu basit soruları çok aşan

böyle bir konu üzerine ne söyleyeceğini bilemiyor, on bir yaşındaki bir çocuk için, sözcükler arasında sürüklenerek öyle bir dil kullanıyordu ki, zavallıcık söylenilenden hiç bir şey anlamıyordu.

Papaz, bitmiş gibi görünmeyen ama birdenbire çok kuru bir «amin»le noktalanan bazı sözler mırıldandıktan sonra Madam Gardet'nin kara giysisi hışırdadı, tahta kanat Georget'nin nemli yüzünü yaladı geçti.

Kafası ağırlaşmıştı. En ufak bir kıpırtıda sıcak bir sıvının şakaklarına vurduğunu sanıyordu. Yavaş adımlarla yürüyerek tahta sıraya doğru yöneldi, omuzlarından tutulup bir vuruşta yere çalınmaktan korkarcasına. Günah çıkarma yerinden fırlayan papazın giysisi Georget'ye değdi.

Oğlan eve dönünce, annesi gülerek sordu:

— Nasıl, iyi geçti mi?

— Evet, dedi Georget biraz kızarak.

Çocuklar bildikleri en sıkıcı, en aşağılayıcı işlerden biri olan bu günah çıkarma işinden (doktora gitmek gibi) sözedilmesini sevmezler.

— Ne söyledin ona?

Çocuk günah çıkarmanın gizli bir iş olduğunu düşünüyordu. Konuyu kısa kesmek için şöyle dedi:

— Seni kızdırdığımı söyledim. Cuma günü et yediğimi söyledim. Benim yerimde sen olsan ne derdin ona? İçeriye girer girmez aklımda ne varsa çıktı gitti.

Almanla ilgili konudan sözetmedi. Bu konu Thèrése'e bütün gün işkence etmişti. Oğlanın kendini öptürmeyişinden üzüntü duyduğu için değil, sevgilisinin soğukluk duymasından korktuğu için. Ona, davranışlarından sözetmek istiyordu. George'a salıneyi hatırlatmak için söze nereden başlayacağını bilemiyordu. Yemeğin sonuna doğru şöyle dedi:

— Az sonra hava almak için yün kazağını giy. Geceleri soğuk oluyor.

Çocuk Otto'nun gelişlerini düşünmekten kendini alamıyordu. Kadın bunu onun gözlerinden okuyordu. Yürekte birazcık tutku olması yeterdi, en sınırlı varlı-

ğın bile kendinde kurnazlık hazineleri bulabilmesi için. *Taşı gediğine* koymuştu. Dedi ki:

— Neden önceki gece Otto'ya inceliklı davranmadın? O sana her zaman iyi davranıyor.

— Anne, anne, ben ona kibar davranıyorum ama beni öpmesini istemiyorum. Pis kokuyor.

Ter ve deri kokusuydu bu, aklı baştan alan koku. Thérèse'in bedendeki en gizli yerlerde aradığı. Bu koku, her şeye rağmen, savaş kokusu.

— Sen bir budalasın, anladın mı, sen ancak insanlara acı vermekten anlarsın.

— Ya o bana acı veriyorsa?

Kadın gözlerini yere indirdi. Çocuk dışarı çıkmak istemediğini söyledi: üşüyordu, annesini kitap okuyarak bekleyecekti. Kadın bahçede oturdu. Yarı açık kanatlardan dar bir ışık çizgisi giriyor, yerdeki çakıllara vurduktan sonra papaztakkelerine takılıyor, göğün karanlığında yokoluyordu. Adam az sonra geldi. Ne adam ne kadın, ilişkilerini birinin sezebileceğini düşünmemişlerdi. Yalnızca Otto'nun iki arkadaşı bilebilirdi bunu.

Kadın, tehlike işareti veren bir sesle:

— Ne diye bu beyaz ceketi giydin? Geçenler görür seni bununla! dedi.

Yoldan geçtiğini görenler onu beyazlar giymiş bir kadın sansınlar diye böyle yaptığını söyledi. Cevap çocukçaydı, ama tutkularını bir şeylerin bozduğunu gösteriyordu. Aşklarının başından beri ilk olarak ikisi de başka insanları düşünüyorlardı, işte bu kötüye işaretti. Birdenbire aşk ateşlerinin azaldığını sezdiler, dünyalarına başka düşünceler gelip yerleştiğine göre. En koyu tutku zamanla diner, suların gözden kaçan çekilişini saniye saniye sezemeyişimiz gibi. Güzel bir günde kendimizi insanlardan uzak, bir başımıza ve çırılçıplak buluruz. Georget'nin davranışı onların bakışını çevreye yöneltmişti, onlara yalnız olmadıklarını göstermişti.

Acıyla sarılıştılar, zorla sanki.

— Çocuk nerede? diye sordu Otto.

Çocuk mu? Çocuk, gözlerini bir kitaba kocaman kocaman açmıştı, ellerini ceplerinde yumruk yapmıştı. Cümleler kâğıdın üstünde çabuk çabuk yer değiştiriyordu, saçılıyordu. Sözcükler yelpaze gibi açılıyor, sonra av mermileri gibi yamaçtan kayıp gidiyordu. Onların bahçeden gelen boğuk seslerini işitiyordu Georget. Bu sesler boğazına sarılıyordu. Kıskanıyordu bu adamı. Kafasında hâlâ annesinin ona «Sen bir budalasın» diyen kızgın sesi vardı. Onlarla birlikte kalmak istemeyişini annesinin pek ilgisiz karşıladığına dikkat etmişti. Annesi onun evde kalmasından mutluydu. Neden? Önüne açtığı kitap «Güzel Resimler»in birçok sayısından biriydi. Bütün çabasını *Hayalet gemi* adlı bir hikâyeyle ilgilenmeye harcıyordu. Evet, ölüm döşeğinde bile hatırlayacaktı bunu.

Yakınında alçak sesle konuşulduğunu ve iç çekildiğini duyarken kanlı bir el boğazına sarılıyordu. Tavanarasında sık sık Saint-Etienne fabrikasının eski kataloğunu karıştırırdı. Bu katalogda sarkaçların üstünde çırılçıplak kadınlar vardı. Michelangelo'nun ve Rafaello'nun eski bir röprodüksiyon kitabı da vardı, farelerin kemirdiği. Koca kalçalı, karınları kaslı güzel erkekleri, bacakları şişkin bir üçgenle son bulan kadınları görmek hoşuna gidiyordu. Annesiyle adam bahçede konuşurlarken aklına geliyordu gördüğü bu çıplak insanlar, nedense. Rocher des Doms d'Avignon'un *Kırlangıçlı Veniis*'ünü düşünüyordu. Annesiyle birlikteyken ona uzun uzun bakamazdı. Bir de, on beş yirmi adamın geniş göğüslerini ve cinsiyet organlarını güneşe döndürdüğü *Seferdekilerin anıtı*'nı düşünüyordu. Bütün bu mermer ve tunç bedenler çocuğun kafasında ve kendi aralarında çiftleşiyorlardı... Ama o bunu düşünmeye cesaret edemiyordu. Bir şey onun kafasını birdenbire boşalttı.

Uykuya geçişten çok baygınlığı andıran bir şey...

Birkaç dakika sonra uyanınca, bahçeden gene sesler işitti, ama daha alçaktı bu sesler, iyice kapanmış olan pencere kanatlarıyla engellenmekteydi. Saatlerce uyumuş olduğunu sandı. Saatin sarkacı durmuştu. Belki önceden durmuştu. Ama mutfağın sessizliği ona korku verdi. Uzaklarda, kırda bir gece kuşu ötüyordu. Kadifeden kesilmiş kara kedilerin dansettiği abajurdan, cılız bir ışık dökülüyordu. Uyku, gözlerinde yavaş yavaş silinen uzun sarı iplikçikler bırakmıştı. Kadınla adam acaba ne zamandır dışardaydılar? Uykudan dökülüyor, gene de uyumak istemiyordu. Kalktı, büfenin üstünden sürahiyi aldı, bir bardak su içti, bir salkım üzüm yedi. Gürültü çıkarmıştı. Thérèse'e onun varlığını hatırlattı bu. Bahçeden bir ses geldi:

— Georget!

— Ne var?

— Korkma, geliyorum, geliyorum...

Hayır, korkmuyordu. Vakit geçirmek için bir dua okudu ama duanın anlamını düşünmedi. Denilebilir ki, Tanrı'yı üzmek için en pis düşünceler alkına geliyordu. Bir an sonra, giden adamın ayak seslerini işitti. Annesi mutfağa girdi. Kadının pırıl pırıl gözleri hazzın hayalini yansıtıyordu gene. Bakışını oğlanın üzerinde kaçamak gezdirdi, yüzüne bakmaya cesaret edemiyormuş gibi. Birden kapıyı itti. Oğlanın göğsünden büyük bir ağırlık kalkmıştı sanki. Kurtulmanın mutluluğu içindeydi, lambaya uzandı.

Annesi onu çabuk çabuk kucakladı. Her akşam yaptığı gibi, yüzbaşının salondaki şöminenin üzerinde duran portresini öpmeye gitti. İki yüzlü değildi, yalnızca bir alışkanlığı sürdürüyordu. Otto'nun ıslattığı sıcak dudaklarını fotoğrafın soğuk camına değdirirken yüzü pembeleşiyordu.

Çocuk yatağında ağlamaya başlamıştı. Annesi ışık-

sız uyuyamazdı. Lambayı tuvalet masasına koyarlardı. Oğlanın elleri bacaklarının arasındaydı, yanaklarına ateş ve gözyaşı yayılmıştı. Büyük görüntü oyunu başladı. Dolabın aynası Georget'nin yatağına vuruyordu. Kadın düzgün düzgün soluk alıyordu, sıcaklık öylesine yüksekti ki bedeni örtünün altında zaman zaman kımıldıyordu. Düş görüyordu. Oğlan biliyordu bunu. Öyle bir hıçkırdı ki, uyandırdı annesini. Kadın yatağın üstünde oturdu. Uyur gibi yaptı çocuk. Kadın yeniden uzandı. Bir şey yoktu...

İşte böyle. George Delombre kendisini bırakılmış duyuyordu. Annesi yalnızca onu sevdiği zamanlar, nasıl içi giderek sıkardı onu kollarında. Kadının küçük kızı kucaklayarak oğlunu şaşırttığı andan sonraki sahneyi hatırlıyordu şimdi. Bir kırgınlık havası içinde öylesine mutsuz olmuştu ki, kadın onu böyle bir davranışla şaşırttığı için utanç duymuştu. Annesinin küçük sokuru kovuşunu yalnızca kıskançlığa bağlamıştı oğlan. Annesine sıkı sıkıya bağımlı olarak yaşamak için yaratıldığına inanmıştı. Ve yetmiş de artmıştı bile Otto'nun gelişi... Böyle vakitsiz geliştirilmiş ne çok çocuk vardır, sevgililerin acılarını o yaşta pek güzel bilen. Bir acı daha eklenir acılarına: başlarına saran kötülüğü bilememenin acısı.

Bir romancı burada oğlanın bu kötülüğün nedenini bulmaya doğru sessizce itilmesi gerektiğine inanabilir. Hayır, yaşam birdenbire olay demetleri sunar insana, bu olay demetleri kendilerini bekleyen yüreğe düşerler, o yüreği delerler ve kanatırlar.

Giderek annesinin yüzüne bakmaktan kaçınır oluyordu. Günlerinin büyük bölümünü tavanarasında geçiriyordu, ama yalnızlıktan korkmuyordu artık. İkide bir annesini çağırmıyordu eskiden yaptığı gibi, onun çıkıp

çıkmadığını anlamak için. Tersine, annesinin ayak sesini duyunca, buraya geliyor diye korkuya kapılıyordu. Okuduğu kitabı, açtığı çekmeceyi hemen kapıyordu.

O gün öğleden sonra gök kül rengine kesti. Comtat'nın o bildik ekim günlerinden biriydi... Öylesine karasevdalı bir gün. Yaz günleri boyunca güneşi oburcasına içen doğa, artık güneşi görmemekle dağılıyor gibiydi. Ayaklarını karnına çeken kedinin —bu bir yağmur işaretidir— uyukladığı küçük pencerenin önünde, bir sandığa oturmuş, kartpostal ve mektup konulan bir kutuyu karıştırıyordu. Argonne'dan, Verdun'den... yağmurlu ve altı üstüne gelmiş yerlerden kartpostallar. İşte, babasının mektupları tavanarasındaydı. Mektuplardan birini açtı. Mektup 2 ağustos 1914 tarihini taşıyor ve şöyle diyordu:

Çok sevgili karıcığım,

Sana haber ulaştırabilmek için çok acele yazıyorum. Savaş işte. Bu akşam yola çıkıyoruz. Gözünü korkutmasın bu senin. İyi biliyorum, herkes üstüne düşeni yapacak. Kadınlar işe koyulmalılar, çünkü onların ödevi daha basit. Yenilirsek, sorumlusu, askerlik hizmetinin üç yıl olmasını istemeyen Druidard ve ortaklarıdır. Ben sana söylemiştim, bu işin altı çürük çıkacak demiştim. Ama, çok sevgili canım benim, inan bana, kocan ödevini yapacaktır, ve herkesin ödevini yapacağına inansa huzurlu olacaktır. Bana Gustav'ın bir yolunu bulup paçayı kurtardığını söylediler. Kirişi kıranlar bir gün başkalarıyla karşı karşıya gelecekler. Sana bir çeşit vasiyetname yolluyorum. Bir gün başıma bir iş gelirse —sakın üzmesin bu seni— ölmeyesin sen diye. Biliyorum sen her zaman benim Thérèse'im olarak kalacaksın, ben nasıl hep senin kocan olarak kalacaksam. Küçük George'umuzu bir erkek olarak yetiştir. Beni

yokederlerse, ona sık sık babasını anlat. Beni düşün. Biliyorsun, Duperche para konusunda tam bir alçak gibi davrandı. Böyle yapacağını kestirmiştim. Her zaman bana yaraşır ol. Ben nasıl sana yaraşır olmaya çalışıyorsam. Birlikte geçirdiğimiz yılları unutmayacağını biliyorum. Döneceğim, sevgili Thérèse'im. Georget büyük adam olduğu zaman babasından gurur duysun. Her ikinizi de bütün kalbimle kucaklarım.

ANTOINE DELOMBRE

Bu beceriksiz ve dokunaklı mektubu Georget birkaç kere okudu. Karanlık tavanarasında kenarları sararmıştı. Kıvılcımlar saçıyordu. Mutfaktan Thérèse'in sesi yükseldi. Zaman zaman, birden oğluna sesleniyordu. Düşüncelerinin dalgaları arasından birdenbire o geçiyormuş gibi:

— Georget, ne yapıyorsun yukarıda? Benimle bir dakika kalamaz mısın? dedi.

Oğlan yumuşaklıkla kapadı kutuyu, mektubu cebine koydu ve indi.

Saat on birde din dersine girdi. Arkadaşlarından hiç biri gelmemişti. Melun, elleri inek gübresi içinde, bakır şamdanları yıkamaktaydı. Georget'nin geldiğini görünce, parmaklarını eski çuvaldan bozma önlüğüne kuruladı, bu iş ellerinin mide bulandırıcı kokusunu gidermedi. Georget'ye şefkatle bakıyordu. Bahçede, yapraklarını çoktan dökmüş dalların arasında, birkaç trabzon hurması altın top gibi parlamaktaydı. Melun oğlana bir trabzon hurması verdi. Çocuğa içini çekerek baktı. Oturdu ve onu dizleri arasına çekti. Thérèse yüzbaşının öldüğünü öğrendiği zaman Georget'yi kucaklayan insanların hali vardı üzerinde. İhtiyarın gözlerinden, Georget, kendisine bir kötülük gelmiş olduğunu okudu. Başını eğdi.

Dinle ve siyasetle ilgili olmayan konularda pek kötülük düşünmeyen bu adam karnını zor doyurduğu ve takvimde gösterilenden çok oruç tuttuğu için, kafasında büyük bir açlık ve merak taşıyordu. Madam Gardet elbette geçmişti oradan. Ayine hiç gelmeyen Thérèse'e hiç acı çektiremiyordu Melun. Georget din derslerinin en iyi öğrencisiydi. İnancı çok sağlamdı. Bütün bu nedenlerle, Melun, oğlana kendisini çok sevdiğini göstermesi gerektiğine inanıyordu.

Tarikata girmek için yaptığı çalışmalardan ve yaşlı kadınlarla çene çalmaktan, meseleyi *alt yanından* yakalama alışkanlığını edinmişti. Sözde farkında olmadan söz çarptırmalar, cayınasına fırsat vermeden ağızdan söz almalar...

— Ne söyleyeceksin bana bu sabah Georget?

— Hiç.

— Hiç mi? Olur mu öyle şey. Sanki bugün ağlanmış gibisin. Neyin var? Anneni kızdırıp ondan dayak yediğine bahse girerim.

— Kızdırsam da dövmez annem beni.

— Anneni çok seviyorsun, değil mi?

Üç çocuk daha geldi ve konuşma kesildi. Oğlanın içi rahatladı. Melun'la yalnız kalmak istemiyordu. Çünkü bu adamın söylediğinden ayrı bir şeyler düşünürmüş gibi bir hali vardı. Küçük gözleri insanın yüzünü tırmalardı.

Çocuk *arayıp duruyordu.* Gördüğü her şey, duyduğu her şey, yüreğinin son derece acılı bulduğu şeye göre düzenleniyordu. Annesince bırakılmış, kolu kanadı kırık olarak bırakılmış duyuyordu kendini. Melun, din dersini anlattıktan sonra, dersi ertesi gün için açıklıyor, kısa bir vaız veriyordu. Bugün ölülerden sözetmekteydi. Ölüleri hiç unutmamalıyız, diyordu. Onların bütün isteklerine saygı göstermeliyiz, diyordu. Tozlu eski

eşyalar arasında parmağını kaldırınca, Hoffmann'ın bazı kahramanlarını andırıyordu.

... Evin dört duvarı, suyun yüzündeymiş gibi, aldı başını gitti. Gemi şişeyi kırdı, gitti toprağa düştü. Orléans dükünün portresi yumuşak bir kımıltıyla Georget'nin yüzüne doğru kaydı, ve yavaşça, yavaşça, kulaklarında dünyanın bütün saatleri korkunç bir gürültüyle öğleyi çalınca, Georget başı önde, parkenin üzerine serildi. Öbür çocuklar sustular...

İlk şaşkınlık anı geçince, Melun çocuğu masanın üstüne uzattı, ve titreyerek, büfeden bir tatlı likör şişesi almaya gitti. Şişe Louis XVI biçimindeydi, kafa şişe kapağı işini görüyordu. Melun çocuğun dudaklarını ıslattı. Eski bir komedi oyuncusu gibi davranıyordu. Tavırları karmaşık ve uyumluydu. Sanki üstünde bin kişinin gözü vardı. Birini yaşama döndürme sıkıntısında her zaman biraz sevinç bulunur. Çocuk gözlerini açtı. Öbür çocuklar bu yeniden doğuşu merakla seyrediyordu. Bayılma evlerinde pek olmazdı. İhtiyar çocuğu eve götürdü. Annesine olanları anlattı. Bozuk yola gelince Madam Gardet'ye rasladı. Çitin arasından meymenetsiz bir ses işitti:

— İnanın, Melun, inanın, bu çocuğa o kadın acı çektiriyor. Ne ayıp şey!

Konu köyde yayılıyordu. Thérèse'in Almanla neler yaptığı tam tamına anlatılıyordu. Thérèse neden Gardet'leri gece oturmasına daha seyrek çağırıyordu? O sıralar Thérèse Otto'yu tanımadığı halde, sokur kızın kapı dışarı edilişini de bu konuya bağlıyorlardı. Öyle ya, kız onlara ihanet edebilirdi. Memleket yavaş yavaş Thérèse'in karşısına dikiliyordu. Ellerinden bir şey gelmiyordu ama, böyle bir anneyle yaşamak zorunda olan çocuğa acıyorlardı. Köy bu acıma işinde ahırda bile yekvücut olmaya doğru gidiyordu. Çocuğun haberi yoktu bunlardan. Bu evde ne inanılmaz işler dönüyor olmalıydı! Cepheden gelen bir adam, bildiği birazcık Almancayla, üç tutsak Almandan birinin, yanağındaki yarayı ikinci bir ağız gibi açtıran korkunç bir gülmeyle Otto'nun omuzunu tıpışlayarak ona şöyle dediğini duymamış mıydı?

— Bizi de gör ahbap!

Her söylenilişinde —kaç kere söylenilmişti— kadınların başlarını omuzlarına gömdüren sözler. Thérèse Delombre postanede Madam Gardet'ye rasladı. Madam Gardet kızlarından birinin Almanya'da tutsak bulunan vaftiz oğluna bir paket şekerleme gönderiyordu.

— Ah, madam, ah! Bu zavallı çocuklar ne çekiyor o vahşiler arasında! Bize çok iyi olduğunu yazıyor. Ta-

mam ama, bize mektubu kazasız ulaştırabilmek için böyle yazmak zorunda. Gelgelelim, cümlelerinin arasında neler yok neler. Bütün bunlar çok sıkıcı, çok! Ne zaman bitecek bu?

Thérèse bu sözleri söyleten örtülü düşüncelerin hiç birini anlamadı. Bilinçsizdi. Yalnızca sözün sonu, «ne zaman bitecek bu?» titretti onu. Bu onun düşünmek istemediği şeydi.

— Ne duydum ben? Sizin küçük geçen gün fenalık geçirmiş? Bir şeyciği yoktur umarım. Çok tatlı oğlan. Ona biraz «Ovomaltine» verin. Yaşıdır.

Kadın Thérèse'e her şeyi bildiğini söylemek istiyordu. Ama öbürü kör ve sağırdı.

— Akşamları kahve içmeye gelsenize! dedi Thérèse.

Madam Gardet büyük kızın biraz yorgun, yolların da kötü olduğunu söyledi...

Bakkalda ihtiyar kadınlar Thérèse'den kaçtılar. Ve raslantıymış gibi, bir parça morina bile bırakmadılar ona. Köy onu karantinaya alıyordu.

Çocuk, tavanarasında, *Resimli magazin* ciltlerinin yanında, çok eski, küflü, parça parça dökülen, yarısı fare dişleriyle kemirilmiş, okunması zor bir kitap buldu. Kitapta *s*'ler *f* gibi yazılmıştı. «L'art de faire des garfons» (Çocuk yapma sanatı) sözünü okuyan, bu yanlış yazılmış diyebilirdi.

Oğlan, tepeden tırnağa kızararak, XVII. yüzyılın serbest görüşlü bir hekiminden aşkı öğrendi. Bu ona önce olanaksız, sonra da korkunç göründü. Bir adamla bir kadın bu pozisyonları almak için nasıl anlaşıyorlardı? (Kitapta otuz iki gravür vardı.) Genç de... koca karınlı kadınlara kızarmadan bakılabiliyordu. Çocuk yapmanın tek yolu buydu. Babası ve annesi ona sahip olmak için aynı şeyi yapmışlar mıydı? Ve şimdi annesi...

Koca bir kuş gibi beyaz bir ışık geçti gözlerinin önünden. O zaman, eğer annesi bunu yaptıysa, sahip olabilir şimdi bir... Koca kuş önünden öbür yana geçti. Tanrı buna evlilik dışında izin verir mi? Papaz birini evlendirirken, evlenenlerin ne yapacağını düşünür mü? Piç'in ne anlama geldiğini de biliyordu. Janet'nin kızı evlenmeden çocuk doğurmuştu. Ondan sözederken seslerini alçaltırlardı. Doğru dürüst kadınların —örneğin annesinin— soluyamayacağı bir havayla sarılmış olarak, okuma kitabında anlatılan eski cüzzamlılar gibi yürürdü Janet'nin kızı.

Annesinin de bir çocuk doğurabileceği düşüncesiyle, kendini pencereden atma isteği duydu. Solgun bir gün giriyordu tavanarasına, sandıkları, eski eşyayı karmakarışık göstererek. Bu nesneler kendilerine verilen bu güzel devinimsiz biçimin ne olduğunu, artık aşağıda istenmediklerine göre kendilerinde kırılan şeyin ne olduğunu kendi kendilerine sorar gibiydiler. Evet, o da kırılmıştı, boşunaydı yaşaması. Böylece, anne, oğlunun karşısında, oğlunun kendisine çok yakın olduğunu hiç görmeden Tanrı'yı incitiyordu, ve kocasını unutuyordu. Bu yüzden ölmüştü babası. Babasını «Ulusun Gözbebeği» saymışlardı. Babası halkın malı olmuştu. George utanca batmıştı, artık sevmiyordu annesini. Annesini ölmüş, kendisini de İngiltere'ye, onu çok seven ve Tanrı'nın dostu olan halasının yanına gidiyormuş gibi duyuyordu.

ON DOKUZ

Adam her akşam geliyordu. Çocuk kitap okumak için evde kalıyordu. İki sevgilinin —sevgilinin ne demek olduğunu biliyordu şimdi— alçak sesle konuştuklarını duyuyordu. Bu akşamlar onu solgunlaştırıyor, gözlerinin çevresine kocaman bir halka çiziyordu. Anne onun bozuluşuna ilgisiz kalıyordu, bu durumun bazı kötü alışkanlıklardan geldiğini düşünerek. Kadın çocuğun saatlerce yalnız kalmasını istemiyordu. Çocuk yalnız kalmayı çok seviyordu. Bunun hiç bir yararı yoktu: çocuğun tek zevki elinden alındı bu yüzden. Yüreğine biraz daha kin oturdu. Surat astı. Annesine Otto'ya olan aşkının özelliğini bildiğini göstermeye hiç yanaşmadı. Çünkü annesi en açık belirtileri bile anlayamazdı. Tavanarasına çıkamadığı için çok kızgın olduğunu gösterdi.

— Anlamıyorum, o eski püskü şeylerin arasında ne buluyorsun? Soğuk alacaksın, canım. Bir bilsem orada ne yaptığını.

Çocuk yüzünün kızarmasını engelleyemedi. Kadın da tam üstüne bastığını sandı.

Akşam, pencere kanadının çarpışıyla uyanınca, oğlanın yatağından doğru gelen düzenli bir gürültü duydu. Ertesi gün, kararının nedenini açıklamadan, onu kendisiyle birlikte yatmaya zorladı. Georget, her akşam yaptığı gibi, hıçkırıklara dönüşen ağlayışlarla bitirme-

di günü. Annesine karşı duyduğu tiksinti arttı.

Bir zamandır yayılan sinsi hava Thérèse'i sinirlendirmeye başlıyordu. Bunun nedenini araştırmıyordu hiç. Oğlanda babasının özelliklerini buluyordu. Dikkafalı ve katı. Oysa yüzbaşı Delombre herhangi bir kişiden daha dikkafalı ve daha katı değildi. Thérèse, kendisi için hoş olmayan bazı durumları hatırlıyor, böylece Georget'nin kötü karakterini doğrulayıp kendini sonuna kadar rahat duyuyordu.

Oğlunun düşmanca susuşuna nedenler arama gereksinmesi duyuşu onun gerçeği sezmeye başladığını gösteriyor, ama o, gene de, âşık kadın körlüğüyle, çocuğun mutsuz havasındaki gerçek nedeni aramaya yanaşmıyordu. Gururu yüzünden, oğlan, annesinin onda kendisine karşı bir şeyler bulunduğunu sezmesini istemiyordu. İhtiyar Melun'un dersleri meyvalarını vermeye başlamıştı. Yatkın olduğu aşk, yalnızlıklarının ilk aylarında anlayışsız bir annesinin canavarca geliştirdiği aşk, şimdi onda çiçekleniyordu.

Sonbahar geldi işte. Acının işlediği bu küçük bedende, yaprakların düşüşü büyük arzular uyandırdı. Sessiz evde bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Merdivenin soğuk basamaklarına oturuyordu. Kış yağmurlarının yaklaşmasıyla küf kokmaya başlayan salonda geziniyordu. İki elinin dışını birbirine sürtüyor, bu sürtme ona ceset kokusu veriyordu. Ölümü düşünüyordu. Hava akşamları çok soğuk oluyordu ama, adam hep geliyordu. Ötelerde savaş büyüyordu. İki sevgili bir akşam bir daha kavuşmamacasına ayrılacaklarını biliyorlardı. Thérèse, Otto'ya son dakikaya kadar sahip olmak istiyordu. Kimi koyacaktı onun yerine? Sevgilisinin dönmemek üzere gidişi değildi onu titreten. Onu titreten artık yanında erkek olmayacağıydı. Geleceğe bakıyordu. Ne ola-

caktı? Yalnız olmaktan acı çektiği ilk savaş aylarını, öldürürcesine geçen geceleri, alev alev yanan bedenini konsolun mermerine, dolabın aynasına dayadığı, onları bir çırpıda kendi bedeni kadar ısıttığı cehennem saatlerini hatırlıyordu.

Bazen, sevişme sonrasında, en büyük gizler dudaklarından kaçınca —çökmüş beden artık bu gizleri tutamıyormuş gibi— yanağını genç adamın yanağına dayayıp mırıldanırdı:

— Ha? Söyle bana. Dönecek misin? Savaştan sonra, iki ülke anlaşınca, beni tanımadıkları bir yere gider yerleşiriz. Senin yurduna...

Genç adam karşılık vermiyordu. Bu kadının birkaç yıl sonra enkaz haline geleceğini düşünüyordu. Kolları arasında dağıldığını duyuyordu onun. Onun aşkında bulduğu aşırı hazzın, bir ateşin sönmeden önce fırlattığı son keskin alevlere benzediğini biliyordu. Bu ateşi söndürmenin, onun sevdiği son erkek olduğunu bilmenin zevkini çıkarıyordu. Bir iki ay içinde gitmesi gerekecekti. Kadını çok mutsuz kılmamak için ondan yavaş yavaş kopmak istiyordu. Acıma duygusu içinde, korkunçluğunu şimdiden gördüğü ayrılığı yumuşatmayı arzuluyordu.

Gençlerin kendilerine benzemek isteyen yaşlılara karşı duyduğu dokunaklı acıma duygusunu duyuyordu ona karşı. Birkaç aylık aşk, kadını yiyip bitirmişti. Gerçekte, biraz. Genç adama kalırsa, pek çok. Georget'nin kendisine karşı duygularını da seziyordu. Bu duyguları eşsiz duygular olarak görüyor, büyük saygıyla karşılıyordu. Bütün yaklaşmalarına direnen ve annesinin dönüşünü mutfakta çıt çıkarmadan bekleyen bu çocuk ona en büyük hayranlığa değer görünüyordu. O ne yapardı, annesi savaş zamanında Thérèse'in yaptığını yap-

sa? Gençti ve şövalye ruhluydu. Şimdi kadından nefret ediyor, ama çocuğun bakışları karşısında bakışlarını yere indiriyordu.

Kadın bazen ona şöyle diyordu:

— Ne dersin, oğlan bazı şeylerden kuşkulanıyor mu?

Otto omuzlarını silkiyordu:

— Aşkın ne olduğunu biliyor mu ki?

Söylediği sözün tek sözcüğüne inanmıyordu. Ama güvenli olmak isteyen Thérèse böylece rahatlıyordu.

YİRMİ

Köy artık sevmiyordu Almanları. Tutsaklıklarının ilk zamanlarında yarattıkları sevgi dalgası yavaş yavaş çekiliyordu. Bunu onlar da anlıyor ve kahveye gitmekten kaçınıyorlardı. Tütün satan dükkâna çabucak giriyorlar, kendilerine hizmet eden genç kızla yarenlik etmeden, başlarda yaptıkları gibi köylülerle şene çalmak için oyalanmadan Nesquière'in yolunu tutuyorlardı. İlk zamanlar pul ve alman kuruşlukları almak için onları çembere alan köy çocukları şimdi onlardan bucak bucak kaçıyorlardı. Adamların üçü de bunu olağan buluyordu. Zaten köyün ilk tutumu şaşırtmıştı onları.

O pazar, gene de, canları o kadar sıkıldı ki, köye inmek zorunda kaldılar. İşsizlik canlarına okuyordu. Dünya onların dışında olup gidiyordu. Savaşın ne yön aldığını bilemiyorlardı. Bütün gece ve sabahın ilk saatlerinde yağmur yağmıştı. Comtat'nın o sonbahar yağmurlarından. Fransa'daki yağmurların en can sıkıcısı. Yollar su içindeydi. Çitin arasından yalnızca, çiftlikleri çevreleyen selviler görünüyordu. Köye koyu bir karasevda havası çökmüştü. Almanlara kalabalık siperlerin, gece patlamalarındaki büyünün özlemini duyuran... Irmaklar kadar derin yollardan geçip gelmişlerdi kahveye. Oyun salonu olarak kullanılan aralıktaydılar şimdi. Odanın ortasında yuvarlak bir soba yanıp duruyordu.

Tavanda tozdan beyazlanmış kâğıt şeritler asılıydı. Genç adamlar sobanın çevresine toplanmıştı. Zaman zaman içlerinden biri kalkıyor, polkalar ve mazurkalar çalmaya çabalayarı laternayı çalıştırıyordu.

Bir yanda, ıslak köpek kokan koca gri paltolarının altında birbirlerine sokulan Almanlar duruyordu. Gençler yavaş konuşuyor, Almanlar söylenilenleri anlamıyorlardı. Ellerini birbirlerine sürterek ısıtıyorlardı. Birbirlerinin yaşadıklarını duyuyorlardı. Sanki kasları örtülerin altında sohbete başlamıştı. Düşünceleri birbirlerine kavuşuyor, ortak noktalar üzerinde birleşiyordu. Bunlar eğlenceli düşünceler değildi. Ah, bütün bunlar bir bitseydi! Ülkelerinin direnemeyeceğini anlıyorlardı. Bırakılmışlardı. Kendilerini bekleyen bozgun onları titretiyordu. Sefil bir dönüşü yeğ tutarlardı. Bu dümdüz ve cansıkıcı boşluğa en katı işleri yeğ tutarlardı.

Gençler Almanlara zaman zaman kaçamak gözlerle bakıyorlardı. Gençler iki büklüm olmuş, dirsekleri dizlerinde, yüzleri sobaya dönük, ısınmaktaydılar. Taşra diliyle bir şeyler konuştular. Sonra sandalyelerini aralayarak Almanları yanlarına çağırdılar. «Kahvenin Marie'si» denilen, rom tutkunu, saçlarına rom süren iri yarı kadın —saçlarım kuvvetlensin diye sürüyorum diyordu ama, daha çok ağzından gelen koku saçlarından geliyor sansınlar diye yapıyordu— gençlerin çevresinde dolaşmaktaydı.

Almanları çağıran oğlan on altı on yedi yaşlarındaydı. Vücudu güzeldi. Giysilerinin altında, kaslarının çevik hayvanlar gibi kıpırdadığı görülüyordu. Arızalı yaş nedeniyle yüzü biraz kavrulmuştu. Hep ıslak duran kalın dudakları kadın ister gibiydi. Biraz boğuk çıkan sesi hafif kopukçaydı. Açıksaçık şeyler işitmek için kendilerinden daha yaşlı insanlarla düşüp kalkmayı sevenlerdendi. Kendi yaşındaki gençler ona hayrandı, çünkü edepsizce şeyler yapmadan konuşamıyordu onlarla. Laik

okulun çocuklarını ayine götüren rahibelerin karşısında bile pis pis konuşmaya cesaret ediyordu. Küçük kızları yıkanmaktan getiren ihtiyar kadınlara raslayınca, yolları geçen herhangi birine avazı çıktığı kadar bağırıyordu:

— Çıkabilirsin canım! Yıkanıp paklandılar...

Rahibelerin yüzünü kızartan sözler çocukları birbirine katıyordu. Başkalarına kötü şeyler öğretiyor, insanları davranışlarından bozulmuş görünce gülmekten kırılıyordu. O da herkes gibi Thérèse Delombre'la Otto'nun ilişkisini duymuştu. Bu adama yaklaşmak istiyordu. Aşk yapan insanların çevresinde iş çevirme —böyle diyordu— arzusu her şeyden ağır basıyordu. Fransızca konuşan Comtat'lıların «z»ye ağırlık veren söyleyişi vardı dilinde. Kitaplardaki ve tiyatro oyunlarındaki söyleyişle hiç ilgisi olmayan bir söyleyiş.

— E, sanırım sıkılıyorsunuz burada?

Almanlar hep bir ağızdan karşılık verdiler:

— Ah, evet!

— İyi ya, ne yapalım istiyorsunuz?

— Ne zaman biteceğini bir bilsek!

Adamlar arasında bir sessizlik oldu. Bu sessizliğin bir ucunda laterna fırtına gibi ötüyordu. Yağmaya koyulan yağmurun çıtırtıları duyuluyordu çevrede.

— En çok da kadınları özlüyorsunuzdur.

Kıvırcık —oğlanın takma adı— söylemek istediğini söyledi. Dinmiş, hafiflemiş, mutlulaşmıştı, aşk sonrasında olduğu gibi (o böyle düşünüyordu). Bekledi. Adamlar güldüler, karşılık vermediler. Ellerini kollarını anlaşılmaz bir biçimde oynattılar. Çürümüş, yemyeşil olmuş bir gözkapağının altında oğlanın yüzü mosmordu. Oswald —yüzünde çirkin bir yara taşıyanı— ona yumuşaklıkla baktı, o sırada kapı birdenbire açıldı ve yağmura tutulan bir çocuk güruhu hızla içeriye daldı. Akşam duasından dönüyorlardı. George Delombre da onların ara-

sındaydı. Adamlar çocukların ısınmasına fırsat vermek için sobanın yanından aralandılar. Kıvırcık, onları güldüren büyük büyük sözler etti. Otto, kendisini tanımıyormuş gibi duran Georget'ye dostça selâm verdi. Kıvırcık bir kahkaha attı ve yerel söyleyişle şöyle dedi arkadaşlarına:

— Bana bakın. O dersini iyi öğrendi.

Georget, *Şen dul* valsini berbat bir müzik haline getiren laternanın gürültüsü arasında bu cümleden bir şey sezmedi, ama Otto söylenileni sezdi. Anlamıştı. Çoktandır kendi kendine köyün bu aşktan habersiz olamayacağını söylüyordu. Kendi de gördü ki, Thérèse'le ilişkileri bütün köyün diline düşmüş. Kendinden utandı. Elbet bu utanışta biraz da yorgunluk vardı. Thérèse'i gerçekten sevse, şu anda, milletin ağzını kapamak için onu bırakmayı düşünür müydü? İyi biliyordu, bir kere kötülük yapıldı mı, ayrılınsın ayrılınmasın, pek bir şey değişmez.

Dışarıda yağmur durmadan yağıyordu. Artık salonda hiç bir şey seçilmiyordu. Laterna sustu. Soba ortada kıpkırmızıydı. Sıcaklık iyiydi. Hatta çoktu. Islak giysiler vücutların çevresinde buğudan haleler oluşturuyordu. İki üç yaşlı kadın çocuklarını aramaya geldiler. Georget eve bu kadınlardan biriyle döndü. Salonda üç genç ve onlara içki ısmarlayan üç Alman kaldı. Karanlıkta birbirlerini şöyle böyle seçiyorlardı. Botlarına vuran Frédéric'in sopasının sesi duyuluyordu. Bir de Kıvırcık'ın kulağına pis şeyler anlatan Oswald'ın sesi.

Marie içki taşıyor, içkilerin parasını Almanlar ödüyordu. Çocuklar yavaş yavaş dingin bir sarhoşluğa kaydılar.

Marie salona lamba getirdiği zaman rom şişesi boşalmıştı. Yirmi franklık bir kâğıt para masanın üzerindeydi. Almanlar gitmişlerdi. Oswald, Kıvırcık'ı taşımıştı. Öbür üç çocuk... hoşaf gibi olmuşlardı...

Otto o akşam Thérèse'in sarılışları karşısında soğuk aldı. İlişkiyi kesmek, ileride kendisine mutsuzluktan başka bir şey getirmeyecek olan bu oyuna bir son vermek niyetiyle çıkmıştı çiftlikten. Yürüdükçe istemi güçleniyordu. Yürüyüşünün ritmi, yalnızlık ve soğuk, düşüncesine canlılık katıyordu. Artık ona gereksinme duymuyordu. Arzunun yoğunluğu azaldıkça ya da hiçleştikçe, bu alışverişe son verme düşüncesi kafasına daha da yatıyordu. Öyle ya, bunda yitirecek bir şeyi yoktu. Tutkularını aklına feda etmiş erkek rolünü oynuyordu —o yaşta—, bu ona büyüklük veriyordu. Ayrıca, geceler soğuk oluyordu. Bir süre sonra çardağın altında buluşma olanağı kalmayacaktı. Eve girme fikri de aklına yatmıyordu. Çocukla yüz yüze gelmek vardı.

Yapraksız kalmış şerbetçiotlarına oturmuştu ikisi de. Söze nasıl başlayacağını bilemiyordu.

Kendini beğendirmek için ona hoş sözler söylemek istediği zaman deyimleri aramış gibi yapar, cümlelerde kadına öpücük gibi gelen üç beş sözcük yüzerdi. Bugün bunu pek yapmıyor, düşüncesini açıklamaya da kalkmıyordu. Bununla birlikte, biliyordu ne söyleyeceğini...

Thérèse sevgilisinin gönlünden bir şeylerin geçtiğini anladı. Onu görmüyordu, ama eline ve dizine dokunarak sevgilisini karanlıkta seçme alışkanlığı vardı. Do-

nıklaşan sesinden, başını yere eğmiş olduğunu anlıyordu. Kulağına bir iki söz söyledi. Sesi öylesine yırtıcıydı ki, Otto ondan yavaş konuşmasını istedi. Sesisini bütün tepelere yankılatacak, bütün uyuyanlara duyuracak gibiydi.

— Gidiyor musun? Gidecek misin?

— Hayır.

— Öyleyse neyin var? Beni sevmiyor musun artık?

Otto onu her zamankinden çok sevdiğini, ama söyleyeceklerini ağzını açmadan dinlemesini istedi.

— Biliyorsunuz (ilişkiyi koparmışlar gibi *siz*'li konuşuyordu; belki yüreklenmek için, belki yabancılaşmak için), biliyorsunuz, yakında ayrılmamız gerekecek. O zaman, ben gitmek zorunda kalacağım. Siz burada tek başınıza kalacaksınız. Bu yaptıklarımız bilinsin istemem, insanlar sizden nefret etsin istemem. Bilirsiniz bu köy insanlarını. Ben gidersem bütün dostlarınız yalnız bırakır sizi. Ne olur haliniz o zaman?

— Ama, sevgilim, sensiz ne olurum ben? Senin anıların benim için daha...

— Evet ama, beni unuttuğunuz zaman, sevgili dostum, benden size ülkenizin kini ve çocuğunuzun nefreti kalırsa?

— Canım, kim biliyor benim burada sizi sevdiğimi?

Otto bu büyük saflık karşısında sustu.

— Siz de benim kadar bilirsiniz, hiç bir şey uzun zaman gizli tutulamaz.

Kadının sırtını soğuk bir titreyiş sardı:

— Bir şey mi duydun yoksa?

Adam hayır diye karşılık verdi. Ama, dedi, ben çekip gidince köyün budalalığıyla karşı karşıya kalmanı istemem. Kadın ağlamaya koyuldu, az sonra sevgilisi tarafından bırakılacağını düşünerek.

— Artık sevmiyorsun beni! Artık sevmiyorsun beni! diye bağırdı.

Sevilmemekten değildi acısı. Ama, saf aşktan biraz daha değişik bir duyguyu yaşayan bütün âşıklar gibi o da her şeyi aşka bağlıyordu. Başka şey yapamazdı, hemen en basite yöneliveriyordu. Adam onu avutmaya, ona onu hiç bu kadar sevmediğini söylemeye kalktı, ama çok yakında kader ayıracaktı onları işte. Önceden davranmalıydı. O anda elbette seviyordu kadını. O kadar acı, duygulanmasını engelleyemiyordu. Kendini büyük bir tiyatro sahnesinde büyük bir kahraman gibi görüyordu. Heyecanı artmıştı. Kadının ellerini tuttu. Madeni bir sesle oyununa devam etti. İkisi de oynadıkları oyunun sarhoşluğundaydılar. Kırklık kadın, titreyen küçük bir kız oluyordu. Gözyaşları burnuna yayılıyordu, yaşlılığın kırmızı kırışıklıklarla kapladığı yanaklarına yayılıyordu. Adam sallıyordu onu. Öpüşmüyorlardı. Bütün bağları çözüyorlardı, gergin ipleri, sıkılmış dişleri gevşetir gibi. Adam romanlardan öğrenmişti bırakılan kadına ne söylenileceğini. Gece karanlığında bir sesin uzun uzun fısıldadığı duyuldu. Kadının aklına arada bir gelen bir çözüm gözyaşlarını durduruyordu. Ve zaman zaman kırmızı bir balığın havuzdaki suyun dışına sıçrayışından gelen yavaş sesler...

El sıkıştılar. Son öpücükten sonra bir öpücük daha yoktur, ne diye onlar bir daha öpüşsünler? Aşkın özü, tam tamına bir tükenmezlik duygusu, bir *sonsuzluk* duygusu değil midir?

Georget çekip giden adamın ayak seslerini duydu. Kapadı kitabı, annesinin eve girmesini bekledi. Bahçede kımıltı yoktu. Gelmiyordu annesi. Oğlan masada uyukluyordu.

Uyandığı zaman, lambanın ışığı alçalmış, soba sönmüş, gecenin nemli soğuğu odaya yayılmıştı. Kapı karanlığa açık kalmıştı. Çıkan kuzey rüzgârı kapıların al-

tında ötüyor, bahçede ağaçların küçük dallarını şıkırdatıyordu. İçeride taş gibi bir sessizlik vardı. Çocuk korktu, bir sıçrayışta kalktı.

— Anne! Anne! Neredesin?

Ses çıkmadı. Boğazı sıkılıyordu.

— Anne?

Bir anda en kötü şeyler geldi aklına. Almanla mı gitti yoksa? Bırakıp onu? Eşiğe çıktı, durmadan seslendi. Kapkaraydı gece. Işıktan kızaran eliyle camı rüzgârdan koruyarak bahçeyi aramaya başladı. Lambanın camı soğuk havada çatladı. Işık çok zayıftı. Çardağın altında sırtında kara bir kolsuz mantoyla çakıllara uzanmış olan annesini gördü. Kollarından bacaklarından kan çekildi. Yüksekte tuttuğu lambaya tek eliyle asılmış gibiydi. Bayılacaktı. Lamba, karanlıkta, bunca sıkıntıyı aydınlatan bildik bir yıldız gibi kalacaktı. Eliyle bakıra yapışıyordu, böylece korunuyordu düşmekten. Büyük bir çabayla, lambayı yere indirdi. Annesinin üzerine eğildi, onu hiç incitmeden bedeninin zayıf soluğuna sarmak istercesine, yumuşak, ılık ve düzgün bir sesle şöyle dedi:

— Anne? Neyin var?

Kadın karşılık vermedi. O zaman çocuk adamın onu öldürdüğünü düşündü. Belki de kendi kendisini zehirlemişti... Çocuğun korkudan dili peltekleşmişti. Gene sordu:

— Anne, duyuyor musun beni?

— Ah, bırak beni, ölmek istiyorum.

Çocuk annesine sarıldı. Ölmemişti.

— Soğuk alacaksın, haydi, kalk buradan.

Kadının dişleri birbirine vuruyordu. Gene de kıpırdadı biraz. Şakaklarına vuran kanı dinleyerek birkaç dakika bekledi. Düşüncesi, istemi silinmişti. Gene de, kalkmaya çalıştı. Çocuk yardım etti. Aman ne kadar da ağır! Ayağını çakılda sürükleyerek oğluna dayandı ve eve girdi. Açlıktan geberen zavallı bir dilenciye benzi-

yordu. Sobanın arkasındaki büyük koltuğa oturdu. Çocuk ispirto ocağını yaktı. Ihlamur hazırlamak için ocağa küçük bir su kabı oturttu. Kadın sapsarıydı. Kalın bir sis tabakasının içinden, iki ışık seçebiliyordu, lambanın kırmızı ışığı ve ocağın mavi ışığı. Donuk bir sis her şeyi karartıyordu. İki işaret ışığının arasından bir tiren geçti: Georget. Sonra, kaynayan su korkunç bir gürültü çıkardı, geceleyin garları delip geçen büyük tirenlerin gürültüsünü. Bir sıraya oturmuştu, yuvarlak bir masanın kenarına benzeyen raylar gecede kayboluyordu. Bütün ateşler, bütün işaretler yıldız yıldızdı karanlıkta. Toprak kuzey rüzgârının soluğunda titriyordu. Dumanı tüten küçük fincan bütün bu patırtıda dolaştı dolaştı, sıcacık bir duclak gibi duclaklarına geldi. Yakıcı ve şekerli bir öpücük kafasındaki buz parçalarını dağıttı, yanan bir yılan gibi kaydı içine, sonra karnında kıvrılıp yattı.

Oğlan annesinin yanındaydı. Kadın çirkin ve ihtiyardı. Fincanı tutabildi, ama eli titriyordu, sıcaklık dizlerine dökülüyordu. Bu sıcaklığın dokunuşuyla bacaklarını kımıldatıyor, dokunan bir eli uzaklaştırmak istercesine bacaklarını oynatıyordu.

Başındaki tüm gürültü yavaş yavaş yatışıyordu. Buğular dağılıyordu. Yanında yöresinde kımıltısız duran nesneleri seçebildi. Oğlu masanın yanında ayaktaydı, küçük kaşıkla oynuyordu. Kadın elindeki fincanı oğlana uzattı ve sağol dedi. Kadir bilir bir bakış Georget'ye doğru yöneldi. Çocuk neden bayıldığını soramıyordu annesine. Kendisine gelmiş miydi ki? Gözlerinde hiç bir düşünce izi yoktu. Isıtılan, su verilen mutsuz bir köpek gibi bakıyordu. Bu bakış sıkıyordu oğlanı.

İskemleye çıktı çocuk. Büfenin en yukarıdaki bölmesinden bir içki şişesi aldı. Koca bir bardağı içkiyle doldurdu. Kadın bir solukta içti içkiyi. Göğsüne inen sıvıyla yanıyormuş gibi donuk bir çağlık attı.

— Ne oldu sana?

— Hiç, hiç. Bırak beni. Büyüyünce. Söylerim. Anlarsın...

Derin bir soluk alarak koltuğun arkalığına dayandı. Çocuk onun odasına çıkmasına yardım etti. Yatağa giyinik uzandı kadın. Georget çarşafları çekti, örtüyü örttü annesinin üstüne. Örtüleri iyice bastırmak için annesinin yüzüne doğru eğilince, kadın soğuk elini onun boynuna koydu ve onu kendine çekti. Alnından hızla öptü. Dedi ki:

— Otto. Biliyorsun, Otto. (Çocuk Almanı tanımıyordu sanki.) Bir daha yüzünü göremeyeceğiz. Hiç... ama hiç...

Doğan gün pencere kanadını tırmalarken Georget gözlerini kocaman kocaman açmıştı. Thérèse derin uyuyordu. Tepelenmiş bir hayvan gibi.

Ertesi sabah birbirlerine bu olayla ilgili hiç bir şey dokundurmadılar. Bir çift sözle yaralanmayacak kadar görmüş geçirmişti ikisi de. Ayrıca, bu konuyu nasıl açmak gerektiğini de bilmiyorlardı.

Sonraki günlerde, çocuğun ruhu kocaman bir barışla doldu. Yemekleri bitince odalarına çıkıyorlardı, birinin beklemekle öbürünün sevmekle geçirdiği uzun gecelerin yorgunluğunu çıkarmak istercesine. Georget her şeyi unutuyordu. Mutluydu. Otto'nun son olarak geldiği akşam annesini çok mutsuz görmüştü.

Ona göre, o akşam, kendisinin olan her şeyi geri almıştı.

Tanrı annemi bağışlar, diye düşünüyordu.

Kadın ilk günler konuşmuyor, yemiyordu. Sonra yaşamaktan yavaş yavaş zevk alır göründü. Almanlar artık evin önünden geçmiyorlardı. Kadın ve çocuk bir başka yüz görmeden gün boyu evde kalıyorlardı. Bu yalnızlık onların iyileşmekte olan yüreklerine iyi geliyordu. Sabahları süt şişesini pencerenin kenarında buluyorlardı. Yeryüzünde yalnız olmadıklarını gösteren tek belirti buydu.

1917'nin aralık ayı Provence'da çok korkunç oldu. Soğuk pek yamandı, yakacak azdı. Akşam çökünce, insanlar evlerin çevresinde dolaşıyorlardı, koruluktan

odun çalarak, tavşan çalarak, tavuk çalarak. Savaş uzadıkça uzuyor ve kimseyi ilgilendirmiyordu. Gazeteler silme palavrayla doluydu, kimse gazete almak için para harcamaya yanaşmıyordu. Bir çavuşun beceriksizce yazılmış mektubundan, her hafta, kendi ayağıyla gitmiş bir çocuktan arta kalanlar çıktığına göre, barış henüz gerçekleşmemiş demekti. Anneler oğullarının cesetlerini giydiremeden, yurdun genç adamları hiçliğe uzanıyordu yavaş yavaş —çıplak ve kımıltısız bedenin, güzelim pazar giysileri içinde, o büyük buluşmaya hazırlanışındaki korkunçluk.

Thérèse hiç bir şeyle ilgilenmiyor, kimseleri görmüyordu. Biliyordu Otto'nun Nesquière'de, çok yakınında olduğunu. Ama onu dönmemecesine gitmiş biri olarak düşünüyordu, bir ölüyü düşünür gibi.

Bir çırpıda geceye bağlanan uzun öğle sonlarında (çok gaz yakmamak gerekiyordu), geçmiş yaşayışını, yüzbaşıyı, Otto'yu aklından geçiriyordu. Kocasının ölümüne ağlıyordu, oysa gözyaşlarının tek nedeni Almanın gidişiydi.

Çocuğun cama dayalı alnını seyrediyordu uzun uzun. Çocuk ne biliyordu olan bitenler üstüne? Annesinin deyişiyle, *kendine geliyor* gibiydi. Yanakları renkleniyordu. Kadın hazla bakıyordu oğluna. Oğlan rahibe halasına yazıyordu sık sık. İnanç dolu saf mektuplar yazıyordu. Hala bu mektuplara çok değer verir görünüyordu. Noel için çocuğa kutu kutu şekerlemeler gönderdi. Thérèse'e de armağanlar yolluyordu, değerli şekerleme kutuları. İçlerinde, yazısı güç okunan kartvizitler vardı.

Ocak ayının ilk günlerinde Melun dünyasını değiştirdi. Bütün köy kederlendi. Birkaç gündür çok öksürüyordu. Pencere kanatlarını açmadığını gören komşuları kapıya dayanmışlardı. Kapıyı çilingir açtı. Biraz kar yağmıştı, çatır çatır bir kuzey rüzgârıyla. Tavanarasının penceresi gece boyu açık kaldığı için merdivenler bem-

beyazdı. Güherçile yüzünden nemli ve beyaz olan duvarların içinde soğuk dışarıdakinden daha koyuydu. Sırtınıza kar yağıyor sanırdınız. Başta çilingir, dört adam, birbiri ardından mırıldanarak merdivenleri tırmandılar.

— Zavallı ihtiyar, belli ki soğuklar okudu canına!

Olan biteni süslemek için kasap ikide birde mırıldanıyordu·

— Ah, hepimizin sonu bu, hepimizin...

Odanın kapısı aralıktı. Yatağın üstünde, kirden mosmor olmuş çarşafların arasında Melun serilmiş yatıyordu. Burnunun ucunda uzun bir sümük parçası donup kalmıştı. Sıcak neden Tanrı'nın sıfatıdır da, soğuk değildir? Melun orada, kara kuru, bir ağaç kütüğü gibi duruyordu. Yarı çıplaktı, çünkü yataktan yere sarkmış, gömleği göğsünde toplanmıştı. Bilinmez bir kötü kuvvet onu yere çalmıştı sanki. Buzdan bir meleğin elleriyle boğulmuştu, boğazında parmak izleri mor mor duruyordu.

Dört adam geriye sıçradı, donup kaldı.

Bu yaşlı din adamının ölüm haberini akşamın buzlu havasında yavaş yavaş ovaya yaydı çanlar. Thérèse Delombre, Georget'ye şöyle dedi:

— Melun'un cenzesine gitmeliyiz.

YİRMİ ÜÇ

Öğleden sonra güneş kendini gösterdi. Acılı bir aralık güneşi göğün sisleri arasında kendine zor güç yer açıyordu. Toprak ıslaktı. Ağır gün ışığı su dolu tekerlek izlerinde yansıyordu. Birkaç bulutun gerindiği soğuk gökte zaman zaman kızkuşları uçuşuyordu. Çıplak çınarlar kül rengi ışıkta dikiliyor, horozlar kırda çılgınca söyleşiyordu. Kilisede üçüncü cenaze çanı çalmıştı. Saat dört sularıydı. Az önce hafif bir rüzgâr çıkmış, su birikintilerini çok geçmeden buza dönüştürmüş, yolları kayganlaştırmıştı.

Melun'un evine giden yollar, eteklerini çamura batmasın diye tutan kadınlarla, koca bastonları taşlara çarpan erkeklerle doluydu.

Melun'un kimsesi yoktu. Herkes tabutun ardından gelişigüzel yürüyordu. Tabutu köyden dört adam taşıyordu. Çok hafifti. Dülgerin cilalamayı boşverdiği beyaz tahta tabutun üstünde, füzenlerden ve defnelerden iki demet duruyordu. Bahçelerde çiçek yoktu şu sıra, bu yüzden *yeşillik*'le yetinilmişti. Böylesine gösterişsiz bir tabutu süsleyen bu kara çalığı yeşil defnelerin gülünç ve acı veren bir görünüşü vardı. Kadınların çoğu cenazenin arkasına takılmıştı. İzinli gelmiş iki üç er, kapkara topluluğu yer yer maviye boyuyordu. Çamura batmasın diye giysisini eliyle tutan papaz, sola sola yeşil yo-

sunla örtülür gibi olmuş kara çoraplarının kavradığı baldırlarını gösteriyordu.

Yeni başlayan yağmurun altında yavaş yavaş ilerliyordu küçük cenaze alayı. Çitlerin aralarından geçişi görülüyordu. Kilisenin çanı, göğün bir köşesinde, adımları belirler gibi ciddi ciddi çınlıyor, insanların yürürken çıkardığı sesin üstünde, sıkıntılı konuşmaların mırıltısı duyuluyordu.

Thérèse Delombre, Georget'nin yanında, başı yerde yürüyordu. Madam Gardet yalnızdı. Thérèse'in az ötesindeydi, ama yaklaşmıyordu. Kirli parşömenden yapılma ihtiyar gözkapaklarının gizlediği gözleriyle, kendini okunan duaya kaptırmış gibiydi. Zaman zaman papazın boğuk şarkısı ve buna koro çocuklarının verdiği gür karşılıklar duyuluyordu. Melun'un ölümü Georget'yi hiç duygulandırmamıştı. Georget bu adamı pek sevmediğini şimdi anlıyordu. Ne zaman bir cenazeye gitse, ölene acırdı, iyi tanımasa da. Ölünün gömüldüğü ıslak toprak Georget'yi titretirdi. Dünyanın en pis adamı bile bu cezaya lâyık değildir derdi. Ölümün bilinmezdiği ona kaygı verirdi. Ama cenazeye gitmekten ayrı bir haz duyardı. Bu tabutun arkasında, papazın ve çanların sesiyle belirlenen yürüyüşü seviyordu. Çevresindeki bu mırıltılar hayallere kapı açıyordu. Thérèse Delombre, hemen yanıbaşında yürüyen Madam Gardet'nin ve öbür kadınların neden kendisine bakmaktan kaçındıklarını düşünüyordu.

— Belki bir şeyler biliyorlar, diyordu, ama nasıl olur?

Almanla ilişkilerinin köyde öğrenilmiş olabileceği düşüncesi yüzünü kızartıyordu. Boğazına kadar utanca battığını duyuyordu. Ama, sevildiğine inanan kadın gururuyla başını kaldırıyordu hemen.

— Ah, diyordu, benimle konuşmak istemiyorlarsa umurumda mı? Yaşamak için dostluklarına ihtiyacım

yok. Madam Gardet o çirkin kızlarını birilerine kakalayamadan bitecek bu savaş. Üçü de benim evime gelmeye can atacaklar, çay içmeye, *dünya* üzerine ileri geri konuşmaya. Onlar ne derse desin, benim durumum onlarınkinden çok yüksek. Koltukları kabarıyor benim evime gelmekle. Ama madem şimdi böyle yapıyorlar, bana ihtiyaçları olduğu zaman...

Thérèse Delombre bu yalınkat düşüncelere gömülürken, cenaze alayı ilerliyordu. Her yol kavşağında topluluklar beliriyordu, bunlar cenaze alayına katılıyorlardı. İnsan seli böylece yavaş yavaş büyüyordu.

— Tanrım, herkes burada! Nasıl olur?

— Ah, biliyorsunuz, tarlalarda çalışma yok şu sıra. Sonra, Melun kibar adamdı. Siyasi anlayışları kötüydü ya! Bakın, birinde kocam...

Konuşmalar böylece birbirine giriyor, birbirine dolaşıyor, sessizliğe donuk nakışlar çiziyordu. Madam Gardet sonunda bir kulak bulmuştu kendine. Madam Minh'in kara tüylerle dolu kulağını. Başlamıştı çeneye. Öbürü yalnızca «olabilir, olabilir» diyordu. Öfkeden boğulacak gibiydi.

Yürüyen kadınlardan hiç biri Thérèse'in yanına yaklaşmadı. Thérèse tabutun arkasında oğluyla yapayalnız kalmıştı. Çevresinde büyük bir boşluk vardı. Sanki bu kadın ve bu çocuk Melun'un ailesini temsil ediyordu.

Batıda güneş kırmızıyla çevrelenen sarı bir renk almıştı. Islak bir rüzgâr çitlerde dolaşıyor, papazın cüppesini uçuruyordu. Zaman zaman, korodan bir çocuk, yürürken, yağmur damlalarına karışan kutsal sular serpiyordu tabuta. Bu sular Georget'nin alnına çarpıyor, onu rahatsız ediyordu.

O sıra Thérèse'in evinin yakınına vardılar. Yolun dönemecinde, birden, kan kırmızı çiçekleriyle çardak göründü. Hava daha geginleşti. Evini görünce kalbi çarptı Thérèse'in. Rüzgâr bir an diner gibi oldu. Herkes bir

yıkım beklercesine kıpırtısızdı. Yaşam nasıl da keskin. En iyi kurulmuş romanlardan bile katı. Thérèse yanlışını işleyip bitirdiğine inanıyorsa aldanıyor! Yapayalnız o şimdi. Kendinde ve kendi dışında ceza kımıldanıyor. Bir gece, yaralı çocuğun kini, onu aşktan acı çeker görünce, yatışıvermişti. Oğlan kendi kendine, bu kadar acının, tavanarasında, karışık pozisyonlarda birbirine yaklaşmış kadınlarla erkekleri gösteren kitaplarda okuduğu şeylerden gelemeyeceğini düşünmüştü.

Çocuk bağışlamıştı ama köy bağışlamıyordu. Dumanlı havada, zamanı gelsin diye beklemişti işte. Birçok adamın ve burada görüldüğü üzere birçok kadının yaptığı gibi, köy sinsice ve ikiyüzlülükle yöneliyordu. Şimdi rövanşı oynuyorlardı. Kökeni doğal olan ama gene de Thérèse için gizlilikler taşıyan ve ona ölümünü getiren —kararlıydı bunda— öbür cezaya gelince, o cezanın karnını yaktığını duyuyordu... Melun'un tabutu arkasında başını eğmiş, düşünüyordu. Yüzü büyük bir acının izlerini taşıyordu. Bazen gözleri çakmak çakmak oluyordu, *yiğitleşmeye* yeltenince, yani, aman, nasıl söylemeli (söz bulamıyor), doğurmayı, büyütmeyi düşününce. Ana sevgisi halkın görüşünden daha güçlü olmalıydı. Ama bu düşünceyi çabuk bırakıyordu. Kendini adayacak kadar sevmiyordu Otto'yu. Onda sevdiği şey, bedenine doygunluk veren şeydi, yalnızca. Belki bu bir evlenme nedeni olabilirdi... ama sonra dramın öbür yüzü oynanacaktı. İki çocuk hangi hava içinde yaşayacaklardı? Georget'yi iyi tanıyordu.

Utanç tepeden tırnağa sarmaktaydı.

Büfenin üstünde, *nereden* geldiğini bilmediği, ama ne işe yaradığını korkuyla sezdiği birkaç küçük paket «cıva biklorür» vardı.

Gözlerini kaldırdı. Alay yavaş yavaş yürüyordu. Thérèse biraz miyoptu. Ama, evin gri duvarının üstünde, şerbetçi otlarının seyrekleştiği yerde, kara çizgiler gö-

rüyordu. Georget de duvarın üst yanına büyük harflerle yazılmış olan yazıyı farketmişti. Cenazeyi izleyen birçok kişi duvara bir şeyler yazılmış olduğunu görüyordu ama, cenaze alayı duvara paralel bir durumda olduğu için yazıları okumak kolay olmuyordu. Thérèse'in korkudan dizleri çözüldü. Georget soğuk bir elin ensesini sıktığını duyuyordu. Madam Gardet, hafif, köpüklü, taze bir sevinci süt içer gibi içiyordu. Anlatılmaz bir sevinci.

Cenaze alayı ne kadar da yavaş gidiyordu. Bir metreyi bir saatte aşıyordu sanki. Hamallar durdular, yerlerini öbürlerine bıraktılar. Thérèse koşmak, duvara ne yazdıklarını okumak için öne geçmek istiyordu. Bacakları toprağa çakılmıştı. Adımları yolun çamuruna batmış, yavaşlamıştı.

Yaklaşıldıkça büyüyordu harfler. Madam Gardet'nin acelesi yoktu. Tadını çıkarıyordu, yavaş yavaş. Elbette önemli şeyler oluyordu köyde. Evin yüksekliği tabutla aynı hizaya gelince, duvara yazılan yazılar okunur oldu. Zifte batırılmış koca bir fırçayı gezdirmişlerdi duvarda. Harfler acemice yazılmıştı ama, açık açık okunuyordu. Harfler dansetmiyordu, Thérèse'in gözünde bile. Duvara iyice işlenmişlerdi. Bir dakikada yokolacak gibi değildiler. Karaydılar, parlaktılar, hoş bir taze katran kokusu saçıyorlardı. Her harfin altında, kaba sıvı damla damla uzamıştı. Duvarda şunlar yazılıydı —okuyucu ne yazılı olduğunu anlamıştır ya da öbür sayfaya bakınca gözleri büyük harflere takılmıştır. Duvarda şunlar yazılıydı:

FRANSIZ - ALMAN KERHANESİ

Thérèse'in çevresinde her şey dönüyordu. Thérèse, koca bir büyülü tekerleğin merkezi gibiydi. Yazı, tabut, hamallar, toprak... akşamın rüzgârıyla çevrintiye girmişti. Thérèse, Georget'nin elini bıraktı. Oğlan elini cebine

soktu. Sonuncu sözcüğün ne anlama geldiğini bilmiyordu çocuk. Ama «Fransız - Alman»ın ne demek olduğunu anlıyordu, yeterdi! Thérèse hiç bir şey düşünmüyordu. Çılgınlaşmıştı. Çılgınlığı öylesine büyüktü ki, dışa ancak yanaklarındaki birazcık kırmızılıkla ve ellerindeki belli belirsiz titremeyle vuruyordu. Madam Gardet, yazıya hayran, Thérèse'i gözlüyordu. Thérèse dingin yürüyordu. Hiç bir şey görmemiş gibi. Madam Gardet onun bayılacağını, inleyeceğini, tepineceğini sanıyordu, ama suçlu kadının durumunda hiç bir şey değişmemişti. Bu yüreklilik Madam Gardet'yi isyan ettiriyordu. Sertçe, yanındaki kadına döndü:

— İzin verirseniz! Eğer yukarıdan bakmak gerekiyorsa. (Öfkeye kapıldı mı, ikide bir böyle ipe sapa gelmez sözler söylerdi.) Ben olsam ölürüm utancımdan. Bu iyi yürekli din adamı bir süre önce bize bu olamaz demişti. İnandırmak istemedi. (İnanmak istemedi, demek istiyordu). Doğru olmasa, rica ederim söyleyin, bu namussuzluğu (bu sözcüğün anlamını pek iyi bilmediği anlaşılıyor) ağzını açmadan sineye çekebilir mi? Haydi canım! Haydi efendim! Çocuk mu kandırıyorlar...

Ölü taşıyıcıların yorgunluğu ve suçlayıcı harfler, geldi geldi, cenaze alayının bağrına çöktü. Herkes görüyordu yazıları. Küçükler, ne güzel okuduklarını göstermek için, yazıyı alçak sesle tekrarlıyorlardı. Thérèse dosdoğru önüne bakıyordu. Bütün kasları birdenbire donup kalmış gibiydi. Büyük bir mutluluk içinde olduğu söylenemezdi. Utançla acı birbirine öyle bir karışıyordu ki, Thérèse bir bulutlar dünyasında yüzdüğünü sanıyordu. Gözlerinde tek şey açıkseçikti: önündeki hamalın ensesi. Sisle bir duvarın üstünü ya da bir ağacın tepesini seçer gibi... Bir hindinin boynunu andıran bu kırmızı ve kırışık boyundan alamıyordu gözlerini. Bir iki beyaz kıl dalgalanıyordu bu ensede, bir yaranın üstünde pamuk kalıntıları gibi. Kadın, kafasında bir düşün-

ce oluşur oluşmaz hemen o düşünceyi alaşağı ediyordu. Kim yazmış olabilirdi bunu? Ondan nefret eden kimse yoktu ki köyde. Zavallı, bunu bir kötülüğe bağlıyordu. Oysa bu belki de Tanrı'nın adaletiydi. Gözlerinde o kara harfler olmadan yürüyemeyecekti gelecğe. Oğluna kaçamak bakıyordu. Küçücük yüzü mum gibi sarıydı çocuğun. Yanaklarında bir kırmızılık, gözlerinin çevresinde geniş bir mavi çember vardı. Ölüydü sanki. Oyuncak bebeklerin ağzı gibi yarı açılmış ağzından küçük dişleri görünüyordu. Ağzı kupkuru olduğu için parıldamayan dişleri. Ne düşünüyordu? Dişleri, büyük bir bedensel acıyla cebelleşen birinin dişleri gibi sıkılmıştı. (Uyuşturmadan yapılan ameliyatlardaki sırıtış kasılması.)

Boğulmuş hayvanları sürükleyen kabarmış bir ırmak gibi onları sürükleyip götüren bu korkunç cenaze alayı varmak bilmiyordu...

Sonunda, mezarlığın kapısı göründü. Yazının yarı yarıya silindiği yüksek giriş alınlığı selviler arasında bir an sallandı. Tonozun altından geçildi. Papaz işini bitirirken Thérèse oğlunun elinden tuttu, mezarlığın arkasına geçti ve gözden kayboldu...

Çok hızlı yürüyordu. Çocuk ona yetişmekte güçlük çekiyordu. Yeni yazılan o yazının önünden geçtiler. İçeriye girip kapıyı kapar kapamaz Thérèse kendini tutamadı ve var gücüyle boşandı. Kusuyordu sanki. Ağlayışlar, kudurmuşçasına bağırmalar, tepinmeler.

Annesinin gürültülü ağlayışları başta heyecanlandırmıştı oğlanı. Çocuk bu tür bunalımlardan tiksinirdi. Onuru kırılan kadın dikleniyordu. Köyün kadınlarına verdi veriştirdi Thérèse. Oyun içler acısıydı. Hiç bir şey bir sarhoş kadından daha utanç verici değildir. Hiç bir şey acının çıldırttığı bir kadını görmekten daha azap verici değildir. Thérèse hem öfkeden sarhoştu, hem ölesiye acı çekiyordu. Georget, sessiz, başını öbür yana çeviriyordu. Yavaş yavaş, küçük adımlarla, koridora kay-

dı. Alnını koca bir *Kuzey Fransa* haritasına çarptı, savaşın yerini göstermekte kullandıkları, ancak Marne'dan beri yerinden oynatmadıkları bir küçük fransız bayrağı yere düştü... Yeşil bir tahta koltuğa oturdu çocuk, ağlamaya başladı.

Dışarıda gece iyiden iyiye bastırmıştı. Angelus yavaş yavaş çaldı çanını... barışı tarlaların ortasında, çiftliklere, otların bastığı oyuk oyuk yollara, fundalıklara, bırakılmış kuyulara yaydı. Sorguc barut fabrikasının ışığı göğün batısında kocaman bir halc oluşturuyordu, altın rengi.

YİRMİ DÖRT

Yılbaşı geçti. Onlar, kapı kapı dolaşıp «iyi yıllar dileyen» çocuklardan başka kimseyi göremediler. Çocuklar, para ve şeker alamayınca, kapının yanında ellerindeki birkaç kuruşu sallıyorlar ve dimdik duruyorlardı.

Postacı takvimi getirdi. Bir yıldan öbür yıla acı içinde geçtiler.

Hemen hiç bir şey yemiyorlardı. Thérèse'in hiç bir şeye cesareti yoktu. Yüreğinde bir çağrının yükseldiğini duyuyordu, umutsuzluk içinde. Birkaç gün inanmak istememişti buna, ama şimdi işin su götürür yanı yoktu. Böyle bir şeyi aklına getirmiş miydi, çılgın? Gebeydi. Otto artık kapının önünden geçmiyordu. Onun hiç bir şeyden haberi yoktu. Ama çocukları gelişmekteydi. Kendini öldürmeyi düşünüyordu. Büfeyi açınca, üstte, kırmızı etiketleri gözleri alan on bir küçük paket «civa biklorür»ü görüyordu. Kararını vermişti. Kendini ölüme hazırlıyordu.

Takvimde 16 nisana kırmızı bir çarpı işareti koymuştu. Altı ayı kalıyordu yaşanacak. Bir kahraman gibi hazırlıyordu ölüme kendini. Kader gününün şimdilik uzakta olduğu doğruydu. Ama durumundaki her tüzücü şeyin onu ele geçirdiği de doğruydu.

Çekip giderse, oğlu ne olacaktı? Kaderine yanıyordu. Aman canım! 16 nisandan birkaç gün önce rahibe

halaya mektup yazardı, oğlanı koleje yerleştirirlerdi. Yatağa uzandığı zaman, cesedini bulacakları kader sahnesini kafasında kurmaya çalışıyordu.

Olabildiğince güzel giyinecekti. Yatağına boylu boyunca yatacaktı. Şimdi yattığı gibi. Bekleyecekti, zehirle yanan ruhu ona bunca acıyı çektiren bedeninde erisin diye... Ensesine yastığın belli belirsiz dokunuşunu duyacaktı. Ağzında hafif bir demir tadı olacaktı, emilen bir anahtarın tadı gibi...

Kalçalarının birbirine yapıştığını duyuyordu. Ellerini göğsünde kavuşturdu. Her şey kımıltısız ve sessizdi. Bence, ölüm, sanıldığından daha acılı bir şey olmamak gerekir. Sevgilisini yitirmişti, şimdi ne yapabilirdi şu dünyada? Georget yavaş yavaş büyüyecekti. Annesinden kopacaktı. Sonra, seçim yapacak durumu yoktu. Madem ki ölüm ona yanlışları yüzünden gelip çöreklenmişti...

Yaşamının sonunu karnındaki çocuğun gelişimine göre ayarlıyordu.

Gene de bir girişimde bulundu. Maydanozun etkisinden sözedildiğini duymuştu... İki gün bu umutla dolaştı, ama çocuk çoktandır karnındaydı, çıkmak istemeyecek kadar büyümüştü...

Bir ay geçti. Kış pek soğuk, pek berbattı. Yalnızca zorunlu işler için evden çıkıyordu Thérèse. Bakkala ve kasaba daha çok çocuğu gönderiyordu. *Belli olmaya başladı mı* diye, saatlerini aynalı dolabın karşısında geçiriyordu. Bir gün karnı ona herkesin ilgisini çekecek kadar büyümüş görünüyor, bir başka gün, o, sevinçle, karnının daha belli olmadığını kabul ediyordu. Biraz acılı, biraz dingin... geçip gidiyordu zaman...

Sonuna yaklaştıkça bir korku kaplıyordu içini. Şimdi sık sık kucaklıyordu çocuğu, savaşın başlarında ol-

duğu gibi, yalnız onu sevdiği günlerde olduğu gibi.

Annesinde, Otto'dan ayrılmanın basit acısından çok daha korkunç bazı şeyler buluyordu çocuk. Derin iç çekişleri, karşıdan bakınca sapsarı görünen yüzü, yavaşlayan yürüyüşü, bütün bunlar onu telâşlandırıyordu. Annesi Almanın metresiyken kendisi çok acı çekmişti. Ama onun şimdiki durumu karşısında, hiç değilse görünüşte, her şeyi unutmuştu. Annesini mutsuz görmek istemiyordu. Ona yakınlığını göstermek için elinden geleni yapıyordu, daha ileriye giderek onu kucaklayıp öpüyordu. Oğlan sevimli sözler söyledikçe anne mutsuz görünüyordu.

Ah, günü yaklaştıkça, Thérèse ölmek istemiyordu. Kendisini hafife alan bu adama bütün varlığını vermek ne delilik! Onurlu kalsaydı, dingin ve mutlu bir yaşam açılacaktı önünde. Büyük sevgi gördüğü koca oğlanın yanında biraz yaşlanmış buluyordu kendini. Oysa Georget, onu, ölümünden sonra, unutmasa bile aşağılayacaktı. Şimdiden aşağılamadığını, her şeyi bilmediğini kim söyleyebilir? Annesinin ona korku salmadığını? Anne bu değişken ve sinirli ama istemli ve dürüst çocuğun büyüdüğünü görüyordu. Onun küçük başını elleri arasına alıyordu. On sekiz yaşında ne kadar da yakışıklı olacaktı! Şehvet dolu dudakları dolgunlaşmaktaydı. Bu öldürücü gözler, kadınların yüreğine kadar giden ateşli bir yol açacaktı. Bu güzelim parlak kollara bakıyordu (bu tür işleyen kafası başka görüntüler yaratamıyordu). Oğlanın derisi, yanık altın sarısıydı. Çenesi düzgün yapılıydı, dizleri kırmızıydı. Onu kucaklıyor, çılgınca kucaklıyordu...

Oğlan kendini öylece bırakıyordu, korkuyla. Annesinin her zaman ıslak gözleri ona ürküntü veriyordu. Gönüldeki büyük buluşlardan önce gelen o tedirginlik duygusu içindeydi. Bir kocanın, en iyi dostuna yaklaşınca, neden olduğunu bilmeden tutulduğu belirsiz bo-

ğuntu gibi belki de. Birbirine bir şey söylemeye cesaret edemeyen sevgililere kopuşu haber veren belirsiz boğuntu gibi belki de.

Elbet hastaydı annesi. Neyin var? diye sordu annesine. Anne sapsarı oldu. Sustu. Neyi olabilirdi?

Çocuk, harcayacak vakti olmamasına rağmen, konuya girmekte ağır kalıyordu. Bir akşam dantel satan bir kadın geçti evlerinin önünden. Kadının kucağında küçük bir çocuk vardı. Karnı koskocamandı. Gebeydi. Çok solgun yüzü sarı lekelerle kaplıydı. Bu lekeler Thérèse'in boyununu ve yanaklarını kaplayan lekeleri andırıyordu. Hiç bir zaman bu insanların yalnızca mallarıyla ilgilenmemiş olan Thérèse, kadını içeriye aldı, ateşin yanında ısıttı, ondan birçok şey satın aldı. Çocuk bunun ne anlama geldiğini soruyordu kendi kendine. Thérèse, kara ve kirli çocuğu annesinin kollarından aldı. Onu kucaklıyor, acıyarak sallıyordu. Kadına öbür çocuğun ne zaman doğacağını sordu. Eğer kendini öldürmezse, iki bebek de aynı zamanda dünyaya gelecekti. Kadının kocası cephedeydi. Bu sabah bir mektup almıştı kocasından. Okuyamamıştı daha. Ya da daha okuyacak birini bulamamıştı. Mektup, cebinin dibinde, masaya özenle koyduğu mendilin, kibrit kutusunun, anahtar demetinin altında kalmıştı. Bu, safca yazılmış herhangi bir mektuptu, ama Thérèse'in gözlerini yaşlarla dolduruyordu. Georget mektubu merakla dinliyor ve iki kadının yüzünü karşılaştırıyordu. Ortak yanları vardı: aynı yorgun görünüş, aynı sarı lekeler...

Günde bir iki kere tavanarasına çıkıyordu Thérèse. Çocuk, artık kullanılmayan çamaşırların konduğu büyük dolabın kilidinin gıcırdadığını duydu. Annesinin orada ne yapabileceğini düşündü. İçinde bir ses ona hep, annesini olabildiğince yalnız bırakmasını söylüyordu. Şimdi kuşkulanma sırası ona gelmişti. Annesinin yukarıda olduğunu duyunca, bahçede Almanla birlikte olduğu zamanlarda duyduğu boğuntunun tıpkısını yaşıyordu.

Bir sabah kadın gene tavanarasındaydı. Çocuk mutfakta, sobanın yanında kitap okuyordu. Yukarıya çıkmadan önce bir an çevresinde dönüp durduğunu görmüştü annesinin. Thérèse, çabuk çabuk, yasaklanmış bir işi yapar gibi şöyle demişti ona:

— Biraz burada kal, bir işim var benim...

Çocuk önce dolap kilitlerinin gıcırdadığını duydu, sonra hiç bir şey duymadı. Kulak kabartıyordu. Yukarıda annesini ilgilendiren şey ne olabilirdi? Ağlayışı andıran hafif bir gürültü duydu. Kulak kabarttı.

— Anne, neyin var?

Kadın cevap vermedi. Oğlan kalktı, merdivenleri dörder dörder çıktı. Tavanarasının kapısı açıktı. Çocuk, gördüğü sahnenin garipliği karşısında geriledi. Annesi dolabın önünde oturmuştu. Sararmış çamaşırlar fırla-

mıştı çekmecelerden. Georget'nin bebekken giydikleri çevresinde dört bir yana saçılmıştı. Küçük kazaklar, çoraplar, dantel entariler. Thérèse bu küçük şeylerin üzerine kapanmış ağlıyordu. Analık içgüdüsü her şeyden üstündü. Böylece, her gün, artık yaşamamak konusundaki sarsılmaz istemine bu tür zayıflık anları karışıyordu. Sürekli olarak ölümü düşünüyor, ölümüne alışmaya çalışıyordu.

Birkaç gündür annesinin garip davranışlarından, her zaman yaş dolu olan gözlerindeki bu alışılmadık parıldayıştan kaygılanan Georget, annesinin delirdiğini sanıyordu. Kadın kurdelaları, yelekleri öpüyor, gözyaşlarını daha artırıyordu. Anne, geleceğin annesi, mahkûm edilmiş anne oluyordu. Oğlanın orada olduğunu görmemişti. Çocuk, annesine koştu:

— Anne, anne, neyin var, hasta mısın?

Yumruk yemiş gibi sarsıldı Thérèse. Ortalığa saçılan çamaşırlara şaşkın şaşkın baktı. Uyanıyordu sanki. Tavanarasının penceresinden giren çiğ ışık kadını bütün çizgileriyle gösteriyordu. Kımıltısız duran bedeninin her yanına bembeyaz aydınlık vuruyordu. Yanağından koskocaman bir gözyaşı kayıyordu. Gözyaşı öylesine iriydi ki, yanağındaki lekelerin kırmızı çizgileri büyüteçle büyütülmüş gibi seçiliyordu. Saçları —aralarında tek tük beyaz vardı— günışığında bütün rengini yitirmişti. Bir sefalet ve umutsuzluk heykeliydi sanki. Karnı, anneliğe yaklaştığını belli ediyordu.

— Anne, neyin var?

Çocuk olanı biteni kavramaktan korkuyordu. Bu anın kırmızı bir demir gibi yüreğine saplandığını duydu. Darbeyi bekleyerek dudaklarını sıktı.

— Hiç yavrum, böyle çıkmamalıydın, çağırmadım seni.

— Ama ağladığını duydum. Birkaç gündür ne diye ağlıyorsun durmadan? Hasta mısın?

Çocuğu kendine çekti. Yanakları birbirine dokundu. Elleri birleşti. Çocuğun sarı saçları. Thérèse'in renksiz saçlarına karıştı. Kadın ne diyeceğini bilemiyordu. Dilinin ucuna bir cümle geldi gene de. Elmas gibi parlayan bir cümle. Belki her şeyi bağışlatacak bir cümle. Kafası ağlamaktan ağırlaşmıştı. Elleri, Georget'nin pırıl pırıl ellerinde kül rengiydi. Bu ölü ellerin ne olacağı görünüyordu. O sıra, bir şeyi söylemeye cesaret edemeyen ve bir başkasının dürtüklemesiyle ağzına geldiği gibi konuşan insanların yaptığı gibi, ne dediğini bilmeden, sıkıntı içinde konuştu kendi kendine. «Aman canım, diyordu, başkalarının ne diyeceği umurumda mı? Başkaları olmadan daha mutlu olurum. Evi satacağım, oğlumu bir başka yere götüreceğim. Bir o önemli.»

Kolunu oğlanın boynuna doladı ve kulağına fısıldar gibi:

— Ne yaparsın, güzelim, ben ölürsem? dedi.

Çocuk annesinin gözlerine baktı. Bu soru şaşırtmadı onu. Tam böyle bir soruyu bekliyordu.

— Ne diye böyle şeyler düşünüyorsun?

Ve bir yalan patlattı:

— Sen ölürsen, güzel annem, öldürürüm kendimi.

Kadın hiç bir şey söylemedi. Sakınıktı. Göğsü cayır cayır yanıyordu.

«Dünyada birkaç günüm kaldı, ne önemi var verdiği cevabın. Madem ki ne olursa olsun...»

Çocukları hoşnut etmek için konuşurken takınılan o gülünç sesi aldı. Bunun bir şeyleri yatıştıracağını sanıyordu. Kulaklarında çanlar çalınıyordu. Pencerede ışık, bir soluk gibi titreşiyordu. Yüreği hızlı hızlı atıyordu. Dudaklarını çocuğun kulaklarına yaklaştırdı, onu kucakladı, sonra alçak sesle şöyle dedi:

— Sana bir küçük kardeş getirsem ne dersin?

Gözlerini kapadı, hiç bir şey duymadı, sandalyede sallandı, çocuğun omuzuna yapıştı.

Sonra birden toparlandı. Oğlan, annesinin önünde, ayaktaydı. Kaşları çatık, yüzü al al. Gözbebekleri günışığında cam yansısı gibi parıldıyordu. Anne gözlerini kapadı, bekledi.

— Ne diye bana küçük kardeş getirmek istiyorsun?

— Hiç canım, hiç canım, şaka...

— Öyle ya, kocan yok senin...

Birbirlerini anlamadan söyleşiyorlardı. Cümleler yerine varmadan birbirine karışıyordu. Çocuk utanç içindeydi. Öfke boğazına çıkıyordu. Sesi dişlerinin arasında ötüyordu. Kadın hiçleşmiş, uçuruma gitmişti. Gizini işkenceyle söyletmişler gibi açıktı ağzı.

«İşte hepsi böyledir bunların. Çoktan biliyorlardır neyin yapılması *gerektiğini*, neyin yapılmaması *gerektiğini*. On bir yaşında...»

Pekiyi, kendisi ne diye o adam için yüzüstü bırakmıştı tatlı bir çiçek gibi biçimlenen, açılan bu küçük yüreği, ona bir kurban gibi acı çektirdiğini düşünmeden. Hesaplaşma zamanı gelmişti galiba.

— Bakalım ne diyecek, dedim, kızına Georget... şakaydı...

Renksiz ve taş gibi donuk yüzüne beyaz bir ışık düştü.

Oğlan direndi:

— Senin çocuğun olamaz. Babam öldü çünkü. Ne derler...

Birden öfkesini koyverdi.

— Hem, baksana, bir çocuğun daha olursa ben burada durmam, alır başımı giderim, çeker giderim...

Salyaları akıyordu. Kekeledi.

— Evet, giderim...

— Georget, bırak.

— Giderim.

Kapıyı çarptı çıktı. Kadın tavanarasında yalnız kaldı. Ağlamaya cesareti yoktu kadının. Ayaktaydı. Elleri

karnının üstünde, küçük bir yün kazağı çekiştiriyordu. Yavaşça indi çocuk, yavaşça merdivenleri. Kafasının içi, işkence eden pis düşüncelerle doluydu. Her basamakta sendeliyor, hiç bir şey görmüyordu. Şu sıralar ne acılı saatler geçirmişti. Ama şimdi acının doruğunda bulunduğu kesindi. Bazen acı öylesine yoğunlaşır ki, vücudun belli bir yerinde duyulur olmaktan çıkar (gönlümüzün acıları bir yerde toplanmaz mı?), acının içinde yüzüyormuş gibi, yüreğinin en derin yerlerinde acıdan kaynıyormuş gibi duyar insan kendini. Her davranış onda bir başka yara açıyor gibiydi. Basamaklara ayağıyla her vuruşu beyninde ötüyor, başını kanatıyordu. Utanca bulanmıştı, taşlar kadar mutsuz duyuyordu kendini.

Demek annesi de bir piç doğuracaktı. Evleri Matmazel Jeanne'ın evi gibi olacaktı. O *da* bir piç doğurmuştu. Bu kadından sözedilirken adamlar kıkırdıyor, kadınlar dudaklarını çimdikliyorlardı. «Demek ben de yanımda bir piç gezdirmek zorunda kalacağım. Babası Alman bir piç. Bunun için öpüyor demek babamın resmini her akşam. Bunun için bana Ulusun gözbebeği olduğumu söylüyorlar demek. Bütün fransız halkının bağrına bastığı...

Annesi doğurunca ellerin nasıl sevineceğini, dostların, uzaktaki yakınların nasıl üzüleceğini düşünüyordu... onların yüzüne nasıl bakardı?

Küçük Olga'yı ve onun camdan gözünü düşündü. Annesi onu sevindiren her şeyi elinden almıştı. Oğlu için hiç bir şey olamamıştı bu kadın. Belki de ağlıyordu yukarıda. Ama ne kadar alağsa, ona döktürdüğü gözyaşlarını ödeyemezdi. Oğlanın dilinin ucuna en pis sözler geliyordu. Tırabzanın sonundaki kristal yuvarlağı tuttu. İnmişti.

— Eh! ev!

Biri kapıyı vurdu. Georget yanaklarından akan soğuk gözyaşlarını kuruladı ve kapıyı açtı. Sadaka iste-

meye gelen bir alıktı kapıdaki. Comtat'daki bütün kuşların sesini taklit ederdi. Çocuklar için sevinç, avcılar için umutsuzluktu. Dudakları ıslık çalmaktan büyümüş ve kalınlaşmıştı. Yanakları oyuk oyuk olmuştu. Gırtlağının gerisinden duru ve ışıltılı bir bülbül sesi koptu. Sustu. O sırada, tavuk kıçını andıran ağzından bir kanarya sesi dökülmeye başladı. Boğazından her çeşit ses çıkıyordu. Sırtında ekmek parçalarıyla dolu bir torba vardı. Elinde kuş sesi çıkaran bir düdük. Adam değil, kuşhaneydi. Georget hep korkmuştu ondan. Alık, çocuğun üzerinde yarattığı etkiyi kullanıyordu elbette. Sadaka istemeye her gelişinde Thérèse ona çabuk çekip gitmesini söylemek zorunda kalıyordu. O da kırık bacağını sürükleyerek uzaklaşıyordu. Çocukken, bir gün, uçacağını sanarak tavanarasının penceresinden atlamış, bacağını kırmıştı.

Bu sefer korkmadı ondan Georget. Gülerek, ne istediğini sordu. Yüzünün kasları yavaş yavaş olağan biçimini aldı. Adam, önce, söyleşen bıldırcınlarla dolu bir çayır oldu; sonra, yeşil ördeklerin oynaştığı bir gölcük; sonra, kırlangıçların döndüğü bir ilkyaz göğü; en sonra bir kış gecesi, gece kuşlarının bir ağaçtan bir ağaca konuştuğu. Bir parça ekmeği haketti. Bekledi. Oğlan, şöminedeki çanaktan kirli bir yirmi kuruşluk aldı, alığa verdi. Adam sevindi. O, resimli kitaplarda görülen balta girmemiş bir ormandı, renk renk kuşların cıvıldaştığı, söyleştiği. Kuşla dolu bir sandal gibi uzaklaştı, yolda uzun zaman şakrak kuşunun ötüşü duyuldu...

Hiç denilecek kadar basit bir şey, yüreği kocaman acılardan sıyırır. Georget beş dakikada her şeyi unuttu. Ama yalnız kalınca gene kendisiyle burun buruna geldi. Ağzında kan kokusu, beyninde yanan yerler, damarlarında erimiş kurşun yoktu artık. Belirsiz, dümdüz, kımıltısız bir acıydı şimdi onu ezen. Gözleri kuruluktan yanıyordu. Göğsünde soğuk bir rüzgâr esiyordu. Gitti

babasının resmini öptü.

Hiç kimseden tiksinmediği kadar tiksiniyordu bu kadından.

Tavanarasında Thérèse çamaşırları yavaş yavaş yerleştiriyordu. Kurdelaları sarıyor, naftalin kokusunu soluyor, bebek çamaşırlarını ucu ucuna katlıyordu. Ellerinin neler yaptığını bilmiyordu. Karnı alev alev yanıyordu. İşini uzatıyordu. Sonra ne olacaktı? Oğlanı görmek gerekecekti. Sonra ne olacaktı? Beklediği şey, dişlerini zangır zangır titreten şey olacaktı: iki kurtuluştan biri. Daha çok öbür kurtuluş, kesin kurtuluş. Herkesin nefretini kazanmış olarak gidecekti. Bir daha hiç görmeyeceği Otto çok geçmeden burayı terkedecekti. Bilmeyecekti bu köyde bıraktığı şeyi, iki yürekte açtığı derin izi, iyileşmez yarayı, görülmeyen ama bütün ruhu kaplayan yarayı. Thérèse kendini bırakmıştı... Çevresinde, dört bir yanda, eski eşyanın gerisinde, eski sandıkların gerisinde karanlıklar oyuluyordu büyük büyük. Gece, tavanaralarına bir çırpıda gelmez, her yandan yükselir. Eski şeyler ne çok ister geceyi. Thérèse karanlığın içindeydi beline kadar. Pencere, artık, kara bir haçla dört eşit parçaya bölünmüş, küçük mavi bir kareydi. Uzakta, ovada, bir çiftliğin ışığı parlıyordu.

Çabuk çabuk indi. Hastaymış gibi dayandı duvara. Çocuk mutfakta lambayı yaktı. Kadın, çocuğun yürüyüşünü duydu. Girmeden önce iki dakika sakınık kaldı. Perdeyi kaldırdı, ışık doldu ortalığa. Oğlan annesine bakmayı göze alamadı, çenesini göğsüne indirdi.

Yemek yemeyi düşünmediler.

Bir an karşı karşıya kaldıktan sonra, birbirlerine bakmaktan kaçınarak yataklara kaçtılar.

Sekiz gün geçti. Oğlan silahları bırakmamıştı. Kadın, sessiz, olmayan, olmayacak bir affı diliyordu.

YİRMİ ALTI

Güzel bir şubattı. Çıplak ağaçlara özsuyunun gizli gizli yürüdüğünü duyduğumuz şubatlardan. Sanki ilkyaz güneşi göğün dibinde hazırlanıyor. Comtat, yılın son ayından beri kışı sırtından atıyor... Çitlerin, tarlaların yenidendoğuşuna, bir çiçek gibi açılmak için.

Evde ikisi de bekleyiş içinde yaşıyordu. Zoru zoruna konuşuyorlardı. Pek az yiyorlardı. Gözleri açık, odalarda gidip geliyorlardı. Ne diyecekler birbirlerine? Kadın artık hiç bir şey düşünemiyordu. Çocuk karında gelişiyor, anne ölüm kararını unutuyordu. Georget annesinden tiksiniyordu, yüzünü görmeye bile dayanamayacak kadar. Oğlan, annesinin ne yapmayı düşündüğünü soruyordu kendi kendine. Biliyordu bunu, korka korka. Yıkımı bekliyordu. Sık sık, ölmek isteği duyuyordu. Artık düşünemiyordu Tanrı'yı... Ne önemi vardı şimdi ilkyazı bekleyişin, dünyanın, kendisinin. Küçücük yüreği bir daha dirilmemecesine ölmüş gibiydi.

Şimdi bu serüvenin sonuna gelmemiz gerekiyor. Oğlanın ve kadının yanyana çıktıkları ve sonunda yüzyüze geldikleri çarmıh tepesine.

Akşamdı. Çok az bir şey yemişlerdi. Lamba, bir abajurun altında, karanlıkta yüzlerini aydınlatan koyu ve parlak bir ışık saçıyordu. Oğlan mekanoyla bir tank kuruyordu. Kadın okuyordu. Her satırda duruyordu, ye-

rini şaşırmamak için baştaki sözcüğe parmağını basıyordu... biri ona karanlıkta bir şey söylermiş gibi, karşısında biri uzun uzun bakıyormuş gibi. Saatin tiktakları duyuluyordu. Soba boğuk boğuk gürlüyordu. Pencere aralıklarından bakacak bir yabancının gözüyle, sahne, bütün içtenliği ve mutluluğu içinde, bir yıl önce de aynıydı. Kendi kendilerinin hayaletlerinden başka bir şey değillerdi artık. İkinci bir ölümü bekleyen yaralı hayaletler. Dışarıda, Provence gecesinin büyük sessizliği vardı. Uzun yıldız dallarının takıldığı mavi bir buz parçası gibi parıldayan bir kış sonu gecesi. Yolda, zaman zaman gece gezmesinden dönen toplulukların konuşmaları duyuluyordu. İnsanların yaşayışı sürüyordu.

Georget birden kulak kabarttı. Konuşmalar ve çalgı sesleri işitiliyordu. Thérèse dinledi, sonra sapsarı kesildi. Anlamıştı. Almanlar gidiyordu. Evet, bu onların boğuk konuşmalarının, akordeonlarının, gitarlarının sesiydi. Karnında bir acı duydu Thérèse. Bebek kımıldıyordu. Adamı bir daha görmemişti. O, şimdi hoşçakal bile demeden gidiyordu. Gidiyordu, çocukluğuna doğru. Gidiyordu, başka kadınları bulmaya. Onu sevmiş olduğundan yakınmıyordu Thérèse, onu kendinden çok seviyordu şimdi.

Sesler gittikçe seçilir oluyordu. Ülkelerinin şarkısıydı söyledikleri. Bir savaş şarkısıydı, bir sevinç şarkısıydı. Gecede kıvılcımlanıyordu bu şarkı. Uyumlu ve cafcaflı demetler halinde yayılıyor, adamlar sesi kıran bir duvarın yanından geçerken diniyor, sonra daha seçik ve daha güçlü olarak yeniden koyuluyordu. On bir buçuk tirenine binecek olmalılardı. Bu tiren onları Serres kampına götürecekti. Nöbetçileri bu gece karanlığında üç kilometre gidip üç kilometre dönmeyi göze almadığından, onları kendi başlarına bırakmıştı.

Akordeon yanık yanık çalıyordu. Gitar da. Bu latin

çalgılarının acılı sesi, Almanların boğuk söyleyişleriyle garip bir karşıtlık kuruyordu. Müzik işkence ediyordu kadına. Çocuk, dünyada sevdiği her şeyi böyle çalıp söyleyerek elinden alan adamı öldürmek istiyordu. Elleri, gergin çelik tellerde titriyordu. Sıcak ve koyu bir sıvı boğazına çıkıyor, damarlarından biri kopmuş gibi kan ağzına ve kafasına yayılıyordu. Thérèse ayaktaydı. Alev alev parlıyordu gözleri. Şarkı, sessizlikte dalgalanıp duruyordu. Kadın, Georget'ye şöyle dedi:

— Birkaç dakika karanlıkta kalsan olur, değil mi? Dünkü gazeteyi arayacağım, tefrikasını okumadım.

Lambayı aldı ve koşa koşa çıktı merdivenleri. Pencereyi açtı. Ova sessiz ve apaydınlık uzanıyordu. Sarı bir çemberle çevrilen ayın altında. Üç adam, koca kaputlarının içinde, salınarak geçiyorlardı yoldan. Işığı mı gördüler? Durdular, sustular bir an, sonra yürümeye ve şarkı söylemeye devam ettiler. Bir çitin arkasında yokoldular.

Georget, karanlıkta, annesinin ne yaptığını düşünüyordu. Kadın, adamları olabildiğince uzun seyretmek istiyordu. Lambayı kaptı, tavanarasına çıktı. Nöbetçinin evini dolaşırken gördü onları. Sesleri zor güç duyuluyordu.

Bitmişti işte. Soluk aldı. Hızlı hızlı indi. Topuğu basamağa takılmıştı. Yoksa bir el mi tutmuştu onu karanlıkta? Unutma saati —ceza saati belki de— gelip çatmamış mıydı? Merdivenlerden boylu boyunca yuvarlandı. Lamba, örtülerin asılmış olduğu tırabzana çarparak kırıldı. Thérèse uzun ve acılı bir çığlık attı. Çığlığı bütün evi doldurdu. Oğlan beyninden vurulmuşa döndü. Karanlıkta merdivenleri tırmandı, basamaklara çarpa çarpa. Annesi, yanmaya başlayan yün örtülerin kırmızı ve karmaşık ışığında uzanmıştı. Hiç kımıldamıyordu. Bayılmıştı. Şakağında kara ve kanlı bir delik vardı. Vücudu karanlığa karışıyordu. Kara bir duman ağır ağır

iniyordu merdivenleri, tırabzanın çevresinde dönüyor ve karanlıkta eriyordu.

Çocuk bir an çakılı kaldı duvara. Kemikleri kırılıyordu. Sıcak bir ırmakta sürükleniyordu. Çevresinde duman kusan Almanları görüyordu. Yaldızlı iplerin ucunda kırmızı ve yeşil lambalar dansediyor ve geçerken onu da yakıyordu. Koca bir rüzgâr kapıları titretiyordu. Şakaklarında toplar patlıyordu. Işık dolu bir kumlukta, bir ateş denizinin kıyısında uyuyordu...

Echo de Ventoux'nun ilk sayfasında, ertesi cuma, basit ve dokunaklı bir dille şu satırlar yazılmıştı: «4 şubat akşamı korkunç bir kaza çevreyi üzüntüye boğdu. 24 haziran 1915'te savaş alanında ölen, savaş haçı, askeri madalya ve Légion d'honneur (ölümünden sonra) sahibi yüzbaşı Delombre'un dul eşi Madam Thérèse Delombre, evinde, elinde lambayla tavanarasından inerken ayağı kaydı ve merdivenlerden düştü. Lamba az ötedeki örtüleri tutuşturdu, ev hızla ateş aldı. Kuzey rüzgârı birden patlayınca işleri daha da karıştırdı. Madam Delombre kurtarılamadı. Oğlu George Delombre önemsiz birkaç yanık yarası aldı. Ancak bu müthiş olayda korkuya kapıldığından, ruhsal durumu oldukça bozuktur. Madam Delombre'un iyi bilinen bir kişi olduğunu söyleyerek ve yüzbaşının kahramanca öldüğünü hatırlayarak halkımızın acılarını dile getirmiş oluyoruz.»

SON

KAVRAM YAYINLARI

Roman ve Hikaye Dizisi

15 Lira

REYO Basımevi